

**Ödəniş və Hesablaşma Sistemləri
Komitəsi**

**Beynəlxalq Qiymətli Kağızlar
Komitələri Təşkilatının İdarə
Heyəti**

Maliyyə bazarı infrastrukturuları üçün
prinsiplər:

Açıqlanma çərçivəsi

və

Qiymətləndirmə metodologiyası

Dekabr 2012

BEYNƏLXALQ HESABLAŞMALAR
BANKI

OICUIOSCO

Mündəricat

İxtisarlər	3
1.0. Giriş	4
Açıqlanma çərçivəsi və qiymətləndirmə metodologiyasının məqsədi	4
Açıqlanma çərçivəsindən istifadə	5
Qiymətləndirmə metodologiyasından istifadə	5
Qiymətləndirmələrin aparılması üçün ümumi mülahizələr	6
Hesabatın tərtib edilməsi	7
2.0. Maliyyə Bazarı İnfrastrukturları (MBİ) üçün açıqlanma çərçivəsi	7
Açıqlanma çərçivəsinin məqsədi	7
Açıqlanma şablonunun doldurulması üçün ümumi təlimatlar	7
3.0. MBİ prinsipləri üçün qiymətləndirmə metodologiyası	9
Ümumi mülahizələr	9
Prinsiplərin qiymətləndirilməsinin tamamlanması üçün ümumi təlimatlar	7
Mərhələ 1: Qiymətləndirmənin müvafiq miqyasının müəyyən edilməsi	9
Mərhələ 2: Hər tətbiq edilə bilən mülahizə üzrə faktların toplanması	11
Mərhələ 3: Hər prinsip üçün əsas nəticələrin tərtib edilməsi	12
Mərhələ 4: Hər prinsipə reytingin verilməsi	12
Mərhələ 5: Hər narahatlıq amilinin ünvanlanması üçün müvafiq zaman çərçivəsinin göstərilməsi	14
Mərhələ 6: Qiymətləndirmə hesabatının hazırlanması	14
4.0. Səlahiyyətli orqanların məsuliyyətlərinin qiymətləndirməsi metodologiyası	14
Məsuliyyətlərin qiymətləndirilməsinin tamamlanması üçün ümumi təlimatlar	14
Mərhələ 1: Qiymətləndirmənin müvafiq miqyasının müəyyən edilməsi	14
Mərhələ 2: Hər tətbiq edilə bilən mülahizə üzrə faktların toplanması	15
Mərhələ 3: Hər prinsip üçün əsas nəticələrin tərtib edilməsi	15
Mərhələ 4: Hər prinsipə reytingin verilməsi	16
Mərhələ 5: Hər narahatlıq amilinin ünvanlanması üçün müvafiq zaman çərçivəsinin göstərilməsi	17
Mərhələ 6: Qiymətləndirmə hesabatının hazırlanması	18
5.0. MBİ üçün prinsiplərin əsas mülahizələri üzrə suallar	18
6.0. MBİ üçün səlahiyyətli orqanların məsuliyyətlərinin əsas mülahizələri üzrə suallar	54
Əlavə A: MBİ açıqlanma şablonu	59
Əlavə B: MBİ prinsiplərinə riayət edilməsi üzrə qiymətləndirmə hesabatı şablonu	61
Əlavə C: MBİ-lərlə bağlı səlahiyyətli orqanların məsuliyyətlərinə riayət edilməsi üzrə qiymətləndirmə hesabatı şablonu	65
Əlavə D: MBİ prinsipləri və səlahiyyətli orqanların məsuliyyətlərinə riayət edilməsi üzrə qiymətləndirmə hesabatının şablonu	68

İxtisarlar

MTM	Mərkəzi tərəf müqabili
ÖHSK	Ödəniş və Hesablaşma Sistemləri Komitəsi
MQKD	Mərkəzi qiymətli kağızlar depozitariyi
TXH	Təxirə salınmış xalis hesablaşmalar
ÇqÇ	Çatdırılmaya qarşı çatdırılma
ÇqÖ	Çatdırılmaya qarşı ödəniş
MBİ	Maliyyə bazarı infrastrukturu
MSQP	Maliyyə Sektorunun Qiymətləndirilməsi Proqramı
BMI	Beynəlxalq Maliyyə İnstitutu
BVF	Beynəlxalq Valyuta Fondu
BQKKT	Beynəlxalq Qiymətli Kağızlar Komitəsi Təşkilatı
IT	Informasiya texnologiyaları
RVBHS	Real vaxt rejimində banklararası hesablaşmalar sistemi
MBİP	Maliyyə bazarı infrastukturlarının prinsipləri
ÖS	Ödəniş sistemi
ÖqÖ	Ödənişə qarşı ödəniş
REPO	Yenidən alqı-satqı üçün satış müqaviləsi
İHÖS	İri həcmli ödəniş sistemi
QKHS	Qiymətli kağızların hesablaşma sistemi
TR	Ticarət repozitorluğu
DB	Dünya Bankı

1.0. Giriş

1.1. Ödəniş və Hesablaşma Sistemləri Komitəsi (ÖHSK) və Beynəlxalq Qiymətli Kağızlar Komitələri Təşkilatı (BQKKT) *Maliyyə Bazarı infrastrukturlarının prinsiplərinə* dair hazırki əlavə hesabatı hazırlamışdır. Bu hesabat *Maliyyə bazarı infrastrukturlarının Açıqlanma cərcivəsi* (“Açıqlanma cərcivəsi”) və *MBİ prinsiplərinin və səlahiyyətli orqanların məsuliyyətlərinin qiymətləndirmə metodologiyasından* (“qiymətləndirmə metodologiyası”) ibarətdir, bunların məqsədi QHSK-BQKKT-nin 2012-ci ilin aprel ayında nəşr edilmiş *Maliyyə Bazarı infrastrukturlarının prinsipləri* hesabatında təsbit edilmiş prinsip və məsuliyyətlərə riayət edilməsinin təşviqindən ibarətdir. MBİP, sistem əhəmiyyətli ödəniş sistemləri (ÖS), mərkəzi qiymətli kağızlar depozitariyləri (MQKD), qiymətli kağızların hesablaşma sistemləri (QKHS), mərkəzi tərəf müqabilləri (MTM) və ticarət repozitarlığı (TR) daxil olmaqla MBİ-lər üçün yeni beynəlxalq standartlar təmin etmişdir. MBİP həmçinin MBİ-lərin tənzimlənməsi və onlara nəzarətlə məşğul olan mərkəzi banklar, bazar tənzimləyiciləri və digər müvafiq səlahiyyətli orqanların MBİ-lərlə bağlı beş məsuliyyətini də təsbit edib.

1.2. Bu hesabatdakı Açıqlanma cərcivəsi və qiymətləndirmə metodologiyası MBİP-lərə paralel və onlara əlavə kimi tərtib edilib.¹ Hər iki hesabat şərhlərin verilməsi üçün 2012-ci ilin aprel ayında nəşr edilib. Şərhlərə cavab olaraq, iki sənəd yekun hesabatda birləşdirilib. Müvafiq olaraq, bu hesabat və MBİP hesabatındakı Açıqlanma cərcivəsi və qiymətləndirmə metodologiyası bir-birinə sıx aidiyyəti olan və dəstəkverici sənəd kimi bir arada götürülməlidir. Onlar birlikdə MBİP-lərin ardıcıl implementasiyası və tətbiqini dəstəkləməyə xidmət edir. Açıqlanma cərcivəsi Açıqlanma dəstəsinin mühüm komponentidir, MBİ-lər əsas kəmiyyət məlumatları ilə birlikdə bütün bunları açıqlamalıdır. Açıqlanma cərcivəsi həmçinin qiymətləndirmə metodologiyasına əsas töhfə rolunu oynayır. Qiymətləndirmə metodologiyası MBİP-də təsbit edilmiş 24 prinsip və beş məsuliyyətə riayət edilməsində qiymətləndiricilərə təlimat təmin edir. Açıqlanma cərcivəsi və qiymətləndirmə metodologiyası daha çox şəffaflıq, obyektivlik və MBİP-lərə riayət edilməsinin qiymətləndirmələrini müqayisə etmək imkanını təşviq etmək məqsədilə dizayn edilmişdir.

Açıqlanma cərcivəsi və qiymətləndirmə metodologiyasının məqsədi

1.3. MBİP MBİ-lərin iştirakçılara, müvafiq səlahiyyətli orqanlara və geniş ictimaiyyətə müvafiq məlumatlar təmin etməsini tələb edir. Qaydaların, əsas prosedurların və bazar məlumatlarının açıqlanmasına dair Prinsip 23-də xüsusi qeyd edilir ki, MBİ iştirakçıların MBİ-də iştirak etməklə üzləşəcəkləri riskləri və çəkəcəyi xərcləri dəqiqliklə başa düşmələri üçün onlara yetərli məlumat verməlidir. Prinsip 23, əsas mülahizə 3-ə görə, Açıqlanma cərcivəsi MBİ-lərdən gözlənilən ictimai Açıqlanmaların forma və məzmununu müəyyən edir. Standart MBO Açıqlanma təcrübələri iştirakçılar, səlahiyyətli orqanlar və geniş ictimaiyyət tərəfindən MBİ-lərin daha ciddi müqayisəsini nəzərdə tutur. Bundan əlavə, ÖHSK və BQKKT ayrı əsas kəmiyyət məlumatlarının açıqlanma dəstəsinə hazırlayırlar, xüsusi MBİ-lər Açıqlanma cərcivəsi ilə müqayisədə onları daha tez-tez yeniləndirməlidir.

MBİP habelə qeyd edir ki, bütün MBİ-lər prinsiplərə və bütün səlahiyyətli orqanlar öz yurisdiksiyalarında qanuni cərcivənin tam imkan verdiyi dərəcədə məsuliyyətlərinə riayət etməlidirlər. Qiymətləndirmə metodologiyası prinsip və məsuliyyətlərə riayət olunmasının təşviq və monitorinqi üçün qiymətləndiricilərə MBİP-lərlə müqayisədə riayət edilmənin qiymətləndirilməsini necə aparmaqla bağlı təlimat təmin edir. Prinsiplər üçün, qiymətləndirmə metodologiyasının

¹ DB və BVF qiymətləndirmə metodologiyasını hazırlayan işçi qrupuna birgə sədrlik etmişlər. İşçi qrupun üzvləri təcrübəli ekspertlərdir, onlar kollektiv olaraq Maliyyə Sektorunun Qiymətləndirilməsi Proqramı vasitəsilə çoxsaylı qiymətləndirmələr və kənar qiymətləndiricilər və milli və beynəlxalq sistemlərinin nəzarətçiləri kimi ödəniş sistemlərinin, MQKD-lərin, QKHS-lərin və MTM-lərin digər diaqnostikasını aparmışlar.

məqsədi MBİ-nin prinsiplərə riayət edib-etmədiyi və necə riayət etdiyini müəyyən etməkdən və təkmilləşdirmə üçün potensial imkanların müəyyən edilməsinə kömək etməkdən ibarətdir. Məsuliyyətlərə gəldikdə isə, qiymətləndirmə metodologiyasının məqsədi səlahiyyətli orqanların MBİ-lərlə bağlı tənzimləyici və nəzarət məsuliyyətlərini yerinə yetirib-yetirmədiklərini və necə yerinə yetirdiklərini müəyyən etməkdən və təkmilləşdirmə üçün potensial imkanların müəyyən edilməsinə kömək etməkdən ibarətdir.

1.5. Açıqlanma çərçivəsi və qiymətləndirmə metodologiyası hesabatda iki fərqli məqsədə və auditoriyaya xidmət edən fərdi bölmələrdir. Bununla belə, bölmələr bir-birinə sıx bağlıdır. Açıqlanma çərçivəsi qiymətləndirmə metodologiyası üçün tərtib edilmiş suallardan istifadə edir, məqsəd MBİ-lərin riskləri, risklərin idarə olunması və digər təcrübələri hərtərəfli açıqlaması üçün təlimat təmin etməkdir. Bundan əlavə, qiymətləndirmə metodologiyası MBİ-lərin qiymətləndirilməsi üçün məlumat mənbələrindən biri kimi açıqlanma çərçivəsindən istifadə edir.

Açıqlanma çərçivəsindən istifadə

1.6. Açıqlanma çərçivəsini nəşr etməklə ÖHSK və BQKKT MBİP-lərin implementasiyası və onlara davamlı riayət edilməsinə kömək üçün bütün MBİ-lər tərəfindən məlumatların açıqlanmasının təşviqi məqsədini güdür. Bundan əlavə, açıqlanma çərçivəsinin məqsədi MBİ-lər haqqındakı məlumatlar üçün baza səviyyədə şəffaflığın təşviqidir. Bu şəffaflığın məqsədi iştirakçılara, səlahiyyətli orqanlara və geniş ictimaiyyətə MBİ-lərin fəaliyyətini, onların risk profilini və risklərin idarə edilməsi təcrübələrini daha yaxşı başa düşməyə yardım etməkdən ibarətdir və o, bununla MBİ-lər və onların maraqlı tərəflərinin sağlam qərarlar verməsinə dəstək vermiş olacaqdır. Bu yolla açıqlanma çərçivəsi maliyyə sabitliyinin gücləndirilməsi kimi daha geniş ictimai siyasət məqsədinə nail olacaqdır.

Qiymətləndirmə metodologiyasından istifadə

1.7. Qiymətləndirmə metodologiyasını nəşr etməklə ÖHSK və BQKKT prinsiplərin və səlahiyyətli orqanların məsuliyyətlərinin implementasiyası və onlara davamlı riayət edilməsini təşviq edir. Qiymətləndirmələr üzrə bu və ya digər vəzifələr fərqli ola bilsə də, bütün qiymətləndiricilərin ümumi məqsədi MBİ-nin prinsiplərə riayət edib-etmədiyi və necə riayət etdiyini, yaxud səlahiyyətli orqanın məsuliyyətlərini necə riayət etdiyini müəyyən etməkdən ibarətdir. Bundan əlavə, qiymətləndirmə metodologiyası qiymətləndiricilərə ünvanlanmasına ehtiyac olan narahatlıq amillərini müəyyən etməyə imkan verməklə prinsiplərə tam riayət edilməsini və məsuliyyətlərin icrasını təşviq etməyə xidmət edir.

MBİ-lər tərəfindən istifadə

1.8. Qiymətləndirmə metodologiyası MBİ üçün qərar qəbul edilməsi prosesində faydalı alət rolunu oynaya bilər. Məs, yeni məhsul, yaxud xidmətlərin təqdim edilməsi, yaxud siyasət, qayda, yaxud prosedurlara dəyişikliklər edilməsini nəzərdən keçirərkən təklif olunan dəyişikliklərin MBİP-lərə riayət edilməsində effektivliyə maneə yaratmayacağına əmin olmaq üçün MBİ qiymətləndirmə metodologiyasına istinad edə bilər. Bundan əlavə, milli təcrübəyə uyğun olduğu halda, prinsiplərə riayət edilməsinin tam, yaxud qismən formal özünü qiymətləndirilməsini aparmaq üçün MBİ qiymətləndirmə metodologiyasından istifadə edə bilər. Belə qiymətləndirmələr struktur təkmilləşdirmə tələb edən məsələlərin müəyyən edilməsi və təkmilləşdiriləcək sahələrin ünvanlanması üçün resursları prioritetləşdirməyə xidmət edə bilər. Milli təcrübəyə uyğun olduğu halda, MBİ özünü-qiymətləndirmə aparmaqla qiymətləndirmə metodologiyasının reyting çərçivəsindən istifadə etməlidir.

Səlahiyyətli orqanlar tərəfindən istifadə

1.9. MBİP-lərin ardıcıl implementasiyası və tətbiqini təmin etmək məqsədilə tənzimləyici və nəzarət məsuliyyətləri ilə əlaqədar olaraq müvafiq yurisdiksiyalarda MBİ-lər tərəfindən prinsiplərə riayət edilməsi müntəzəm qiymətləndirməlidir. MBİ-lər tərəfindən prinsiplərə riayət edilməsinin qiymətləndirilməsi digər yurisdiksiyalarda çox valyutalı, yaxud beynəlxalq MBİ-lərlə bağlı

kooperativ razılaşmalara cəlb olunmuş səlahiyyətli orqanlar üçün xüsusilə mühüm ola bilər. İstənilən MBI-nin qiymətləndirilməsində səlahiyyətli orqanların vəzifəsi mümkün riskləri müəyyən etmək və belə risklərin aradan qaldırılması üçün tədbirlər tövsiyə etməkdən ibarətdir.

1.10. MBI-lərin qiymətləndirilməsinin nəticələrinin qeydiyyatın aparmaq məqsədilə səlahiyyətli orqan qiymətləndirmə metodologiyasının reyting çərçivəsi, yaxud, xüsusilə fərqli qiymətləndirmə metodologiyasından istifadə etmək üçün hüquqi məcburiyyəti olduqda, digər reyting çərçivəsindən istifadə edə bilər. Səlahiyyətli orqan fərqli reyting çərçivəsindən istifadə etdikdə, həmin çərçivə MBI-nin qiymətləndirilməsi üçün qiymətləndirmə metodologiyasının reyting çərçivəsi kimi effektiv olmalı və səlahiyyətli orqana prinsiplərə riayət edilməsi səviyyəsi ilə bağlı mühakimə yürütmək imkanı verməlidir. Belə razılaşmalarda iştirak edən səlahiyyətli orqanlar tərəfindən başqa şəkildə razılaşdırılmadığı təqdirdə, qiymətləndirmə metodologiyasının reyting çərçivəsindən beynəlxalq kooperativ nəzarət razılaşmaları kontekstində istifadə edilməlidir,

1.11. Bundan əlavə, səlahiyyətli orqanlar tənzimləyici və nəzarətçi kimi məsuliyyətlərini necə effektiv yerinə yetirmələrini müəyyən etmək üçün özünü qiymətləndirmə yolunu seçə bilər. Səlahiyyətli orqanların məsuliyyətlərinə riayət etmələrinin dövrü özünü qiymətləndirmələrini aparmaları tələq olunur.

Kənar qiymətləndiricilər tərəfindən istifadə

1.12. Beynəlxalq maliyyə institutları (BİMİ) daxil olmaqla kənar qiymətləndiricilər MBI və səlahiyyətli orqanlar tərəfindən prinsip və məsuliyyətlərə riayət edilməsini müəyyən etmək üçün qiymətləndirmə metodologiyasından istifadə edir. Xüsusilə, BVF və DB Maliyyə Sektorunun Qiymətləndirilməsi Proqramı (FSAP) və texniki yardım proqramlarının bir hissəsi kimi qiymətləndirmə metodologiyasından istifadə edir. Qiymətləndirmələr apararkən, kənar qiymətləndiricilərin məqsədi qlobal maliyyə sabitliyinə riskləri və təkmilləşdirmə üçün potensial sahələri müəyyən etməkdən ibarət ola bilər. Onlar habelə qabaqcıl təcrübələri müəyyən etmək üçün beynəlxalq səviyyədə müqayisələr apara bilər. Bundan əlavə, onlar inkişaf ehtiyaclarını müəyyən etmək və qiymətləndirmə potensialını yaratmaq üçün texniki yardım kontekstində qiymətləndirmə metodologiyasından alət kimi istifadə edə bilər.

1.13. FSAP üçün, BVF və DB qiymətləndirmə metodologiyasında təqdim edilmiş reyting çərçivəsindən istifadə edilməlidir. Texniki yardım qiymətləndiriciləri mütləq şəkildə reyting cədvəlindən istifadə etməli deyildir. Onların formal reytinglər vasitəsilə deyil, yerli MBI rəhbərliyi və səlahiyyətli orqanlarla dialoq aparmaqla və nəticələri kommunikasiya etməklə məqsədlərinə nail olmaq ehtimalı vardır.

Qiymətləndirmələrin aparılması üçün ümumi mülahizələr

1.14. Prinsip və məsuliyyətlərə riayət edilməsini qiymətləndirərkən qiymətləndiricilər effektiv və səmərəli qiymətləndirmə üçün kritik olan bir sıra ümumi mülahizələri nəzərə almalıdır.

Məlumatlara çıxış

1.15. Qiymətləndirmə apararkən qiymətləndiricilərin müvafiq məlumatlara və steypkholderlərə çıxışı olmalıdır. Müvafiq məlumatlara kütləvi informasiya (məs, müvafiq qanun, qayda və siyasətlər) və qeyri-kütləvi informasiya (məs, daxili özünüqiymətləndirmələr, siyasət, prosedur, məlumat, göstərici, qayda və siyasətlər daxil ola bilər. Müvafiq steypkholderlərə fərdlər (məs, rəhbərlik və auditorlar), təşkilatlar (məs, bazar iştirakçıları və sənaye birlikləri) və səlahiyyətli orqanlar daxil ola bilər.

MBI-lərin faktiki təcrübələrinin qiymətləndirilməsi

1.16. MBI-lərin təhlükəsizlik və sağlamlığını təmin etmək üçün qiymətləndiricilər onların faktiki təcrübələrini xüsusi vurğulamalıdır. Qiymətləndiricilər təkcə MBI-lərin hüquqi və tənzimləyici çərçivə və qaydalarını deyil, həmçinin yurisdiksiya daxilində belə qanunvericilik və qaydaların tətbiqi və təcrübədə nail olunmasını da qiymətləndirməlidirlər.

Bazarboyu tövsiyələrin qiymətləndirilməsi

1.17. MBİP-yə Əlavə C-də qeyd edildiyi kimi, ÖHSK-BQKKT-nin *Qiymətli Kağızların Hesablaşma Sistemləri üçün Tövsiyələrindən* ticarətin təsdiqi, hesablaşma tsiklləri, MTM-lər və qiymətli kağızların krediti üzrə bazar boyu tövsiyələr MBİ-lərin standartlarının nəzərdən keçirilməsinə daxil edilməmişdir. Bu tövsiyələr və aidiyyətli qiymətləndirmə metodologiyası hələ də qüvvədədir.

Qiymətləndiricilərin təhsili, təcrübə və təlimləri

1.18. Qiymətləndirməni həyata keçirmək üçün qiymətləndiricilərin yetərli bilik, təcrübə və təlimi olmalıdır. Peşəkar fərdlərin bazar və texniki təcrübəsi və qiymətləndirilən MBİ, yaxud səlahiyyətli orqan haqqında yetərli bilgisi olmalıdır.

Hesabatın tərtibatı

1.19. Bu hesabat altı bölmədən ibarətdir. Girişdən sonra (Bölmə 1) MBİ-lər üçün Açıqlanma çərçivəsi (Bölmə 2) verilib. Bölmə 3 və 4-ə qiymətləndirmə metodologiyası çərçivəsi daxil edilib: Bölmə 3 prinsiplərə qarşı MBİ-nin qiymətləndirilməsi üçün qiymətləndirmə metodologiyasını təqdim edir və Bölmə 4 məsuliyyətlərə qarşı səlahiyyətli orqanların qiymətləndirilməsi üçün qiymətləndirmə metodologiyasını təqdim edir. Bölmə 5 prinsiplərdən hər biri üçün əsas mülahizə üzrə təşkil edilmiş suallardan ibarətdir. Bu suallar Açıqlanma çərçivəsi üçün istiqamətləndirici suallar və qiymətləndirmə metodologiyası üçün əsas töhfələr rolunu oynayır. Bölmə 6-ya səlahiyyətli orqanların hər bir məsuliyyəti üçün əsas mülahizə üzrə təşkil edilmiş suallar daxil edilmişdir. Əlavə A-ya MBİ-nin açıqlaması üçün şablon daxildir. Əlavə B MBİ tərəfindən prinsiplərə riayət edilməsinin qiymətləndirilməsi hesabatı üçün şablondan ibarətdir. Əlavə C-yə səlahiyyətli orqanlar tərəfindən məsuliyyətlərə riayət edilməsinə dair qiymətləndirilmə hesabatı üçün şablon daxildir. Nəhayət, Əlavə D-yə MBİ-lər tərəfindən prinsiplərə və bu və ya digər yurisdiksiya üçün səlahiyyətli orqanlar tərəfindən məsuliyyətlərə riayət edilməsinə dair ölkə üzrə qiymətləndirmə hesabatı daxildir.

2.0. MBİ-lər üçün açıqlanma çərçivəsi

2.1. Bu bölmədə qaydalar, əsas prosedurlar və bazar məlumatlarının açıqlanmasına dair Prinsip 23, əsas mülahizə 5-ə riayət etmək üçün MBİ-lərin doldurmalı olduğu açıqlanma çərçivəsi təsvir olunur. Açıqlanma çərçivəsi həmçinin qiymətləndiriciləri MBİ-ləri qiymətləndirməyə başlaması üçün əsas faktlar dəsti ilə təmin edir və qiymətləndirmə metodologiyasını dəstəkləyir.

Açıqlanma çərçivəsinin məqsədi

2.2. Açıqlanma çərçivəsinin məqsədi MBİ-nin ümumi şəffaflığı, onun idarə olunması, əməliyyatları və risklərin idarə olunma çərçivəsinin geniş auditoriyaya açıqlanmasının ümumi şəffaflığının artırılmasından ibarətdir, bu auditoriyaya MBİ-də hazırki və perspektiv iştirakçılar, digər bazar iştirakçıları, səlahiyyətli orqanlar və geniş ictimaiyyət daxildir. Ödəniş, klink, hesablaşma və uçot məsələlərində təhlükəsizlik və səmərəliliyi artırmaq və daha geniş anlamda maliyyə sabitliyinə töhfə üçün bazarda daha çox şəffaflıq ÖHSK və BQKKT-nin əsas ictimai siyasət məqsədlərini dəstəkləyir.

Açıqlanma şablonunu doldurmaq üçün ümumi təlimatlar

2.3. MBİ hazırki hesabatı Əlavə A-da verilmiş açıqlanma şablonunu doldurmalıdır. Bu şablona görə MBİ aşağıdakıları təmin etməlidir:

- açıqlanmadakı əsas məsələlərin ümumi icmalı;
- açıqlanmanın son yeniləndirilməsindən bəri əsas dəyişikliklərin xülasəsi;

- MBI-nin funksiyaları və xidmət etdiyi bazarların təsviri; onun xidmət və əməliyyatları üzrə baza məlumatlar və fəaliyyət statistikasını; və MBI-nin ümumi təşkili, hüquqi və tənzimləyici çərçivəsi, sistem dizayn və əməliyyatlarının təsviri;
- oxucunun MBI-nin prinsipə riayət etməsini başa düşməsi üçün yetərli təfərrüat və kontekst olmaqla hər tətbiq edilə bilən prinsipin hərtərəfli nəqli açıqlanması; və
- açıqlanmada istinad edilmiş resurslar daxil olmaqla, ictimaiyyətə açıq resursların siyahısı; bunlar oxucuya MBI-ni və hər tətbiq edilə bilən prinsipə riayət etməsinə yanaşmasını başa düşməyə kömək edə bilər.

Faydalı olduğu təqdirdə qrafik və diaqramlar daxil edilməli və başa düşülməsini asanlaşdıran təsvirlə müşayiət olunmalıdır. Açıqlanmada qaydalara istinad, yaxud onlardan sitat gətirildiyi hallarda həmin qaydaların əsas mənbələrinin harada olduğu göstərməlidir. Açıqlanma çərçivəsinin məqsədlərinə görə MBI-yə hansı prinsiplərin tətbiq edilə bilindiğini müəyyən etmək üçün MBI MBİP-dəki Əlavə E-yə istinad etməlidir. Hazırkı hesabatdakı Bölmə 5 hər prinsipə və, müvafiq olduğu təqdirdə, hər əsas mülahizəyə müvafiq məlumatı təkrarlayır.

2.4. Fərqli bilik səviyyəli oxucuların MBI-nin prinsipə riayət etməsinə olan yanaşmasını başa düşməsi üçün hər prinsipin icmal nəqli açıqlanması yetərli təfərrüat və məzmun təmin etməlidir. Bölmə 5-ki suallar MBI-nin icmal nəqli cavablarında ünvanlamalı olduğu əsas məsələlər üçün istiqamətləndirici suallardır. Suallar icmal nəqli hissəni istiqamətləndirə bilsə də, MBI heç də mütləq şəkildə fərdi olaraq hər sualı ünvanlamamalı, yaxud açıqlanmanı sual-cavab formatında strukturlaşdırmamalıdır. MBI habelə icmal nəqli hissəyə əlavə olaraq fərdi suallara cavablar vermək yolunu da seçə bilər.

2.5. Açıqlanma çərçivəsinə əlavə olaraq, geniş ictimaiyyət daxil olmaqla steypolderlərə MBI-ləri qiymətləndirmək və çarpaz müqayisələr aparmaq imkanı vermək üçün MBI-lər əsas kəmiyyət məlumatlarından ibarət ayrı dəst nəşr etdirməlidir. ÖHSK və BQKKT bu açıqlanma üçün meyarlar hazırlamaq prosesindədirlər. MBI açıqlanma çərçivəsinin icmal nəqli açıqlanma komponentinə nisbətən kəmiyyət açıqlanmasını daha tez-tez yeniləndirməlidir.

2.6. Açıqlanmaların MBI-nin hazırkı qayda, prosedur və əməliyyatlarını düzgün əks etdirməsi üçün MBI sistem, yaxud onun mühitindəki köklü dəyişikliklərdən sonra cavablarını yeniləndirməlidir. Davamlı dəqiqlik və faydalılığı təmin etmək məqsədilə MBI, ən azı, iki ildən bir reaksiyalarını nəzərdən keçirməlidir. MBI açıqlanma çərçivəsinə reaksiyasının ictimaiyyət üçün əlverişli olan media, məs, İnternet vasitəsilə asanlıqla əldə edilməsinə şərait yaratmalıdır.

3.0. MBİ-lər üçün prinsiplərin qiymətləndirmə metodologiyası

3.1. Bu bölmədə MBİ-lər üçün prinsiplərin qiymətləndirmə metodologiyası təsvir olunur, metodologiyanın hazırlanmasında məqsəd MBİ-lərin MBİP-lərə riayət etməsinin qiymətləndirilməsində MBİ-lərə, səlahiyyətli orqanlara və BMİ-lərə yardım etməkdir. Bu qiymətləndirmə metodologiyası prinsiplərin şamil edildiyi bütün MBİ tiplərini, yəni sistem əhəmiyyətli ödəniş sistemlərini, MQKD, QKHS, MTM və TR-ləri əhatə edir.

Ümumi mülahizələr

3.2. MBİ-nin prinsiplərə riayət etməsinin qiymətləndirilməsini həyata keçirərkən qiymətləndiricilər bir sıra mülahizələri, o cümlədən, lakin bununla məhdudlaşmamaq şərtlə, aşağıdakıları nəzərə almalıdırlar:

Qiymətləndirmənin hər MBİ-yə uyğunlaşdırılması/kustomizasiyası

3.3. MBİ-lər üzrə qiymətləndirmələr fərqlidir. MBİ-nin hansı fəaliyyət, yaxud funksiyasının qiymətləndirilməsi, xüsusilə çoxsaylı MBİ-nin eyni hüquqi şəxsə aid olduğunun, fərdi MBİ-lərin çoxsaylı funksiyalar həyata keçirdiyinin, klirinq və hesablaşma proseslərinin bir-birindən müstəqil fəaliyyət göstərməsinin müəyyən edilməsində qiymətləndiricilər müəyyən mühakimədən istifadə edə bilərlər. Bundan əlavə, Cədvəl 1 və MBİP-ə Əlavə E-də təsbit edildiyi kimi, xüsusi prinsiplər və əsas mülahizələr yalnız MBİ-lərin spesifik növlərinə şamil edilə bilər. Məs, MBİP belə bir faktı əks etdirir ki, TR-lər kredit, yaxud likvidlik riskləri ilə üzləşmir və ona görə də bu risklərə aid prinsip və əsas mülahizələr TR-lərə şamil edilmir. Eynilə bunun kimi, qiymətləndirmə metodologiyası, MBİP-ə uyğun tərzdə, qiymətləndirmə suallarının şamil olunduğu növləri təsbit edir.

Qiymətləndirmə metodologiyasının dövlət sektoruna məxsus MBİ-lərə tətbiq olunması

3.4. Qiymətləndirmə metodologiyası qiymətləndiricilərə prinsipləri həm özəl, həm də dövlət sektoruna aid MBİ-lərə düzgün tətbiq etməyə yardım etmək məqsədini daşıyır, bu zaman mülkiyyət strukturları və təşkilati formalaradakı fərqlər nəzərə alınır. Prinsiplər dövlət sektoruna məxsus, yaxud onun tərəfindən idarə olunan MBİ-lərə, xüsusilə mərkəzi banklara tətbiq edilir. Ümumiyyətlə, mərkəzi banklar və dövlət sektorunun digər subyektləri özlərinə məxsus, yaxud idarə etdikləri MBİ-lərə özəl sektordakı MBİ-lərlə eyni standartlar tətbiq etməlidirlər. Bununla belə, mülkiyyətlə bağlı vəziyyət səbəbindən dövlət sektorundakı MBİ-lər bəzi qiymətləndirmə suallarının miqyasından kənarda qalır və bəzi prinsiplərə görə xüsusi təlimat tələb edir. Dövlət sektoruna aid MBİ-lərin riayət etməsinə qiymətləndirmək məqsədilə müvafiq suallar formalaşdırılmışdır.

Prinsiplərin qiymətləndirilməsinin tamamlanması üçün ümumi təlimatlar

3.5. Prinsiplərin qiymətləndirilməsi 6 mərhələdən ibarətdir: (1) qiymətləndirmənin müvafiq miqyasının müəyyən edilməsi; (2) hər tətbiq edilə bilən əsas mülahizə üzrə faktların toplanması; (3) hər prinsip üçün əsas mülahizələrin tərtib edilməsi; (4) hər prinsipə reytingin verilməsi; (5) olduğu təqdirdə, prioritetlərin müzakirəsi daxil olmaqla hər müəyyən edilmiş narahatlıq amilinin ünvanlandırılması üçün müvafiq zaman çərçivəsinin göstərilməsi; və (6) qiymətləndirmə hesabatının hazırlanması.

Mərhələ 1: Qiymətləndirmənin müvafiq miqyasının müəyyən edilməsi

3.6. Qiymətləndiricilər miqyasa xüsusi diqqət yetirməlidirlər. Qiymətləndirmənin miqyasına hansı MBİ-nin, onun hansı əməliyyat və xidmətlərinin və hansı prinsiplərin qiymətləndirilməsinin müəyyən edilməsi daxil edilməlidir. Qiymətləndirmədən əvvəl bu miqyas qiymətləndirmə aparılacaq MBİ-yə aydın şəkildə çatdırılmalıdır.

Hansı MBİ-nin qiymətləndirilməsinin müəyyən edilməsi

3.7. MBİP-ə görə, MBİ-lərə nəzarət edən səlahiyyətli orqanlar sistem əhəmiyyətli MBİ-ləri müntəzəm qiymətləndirməlidirlər. MBİP-də qeyd edildiyi kimi, qanunvericiliklə sistem əhəmiyyətliyi anlayışı yurisdiksiyadan asılı olaraq fərqli ola bilər, lakin ümumiyyətlə, sistem boyu parçalanmaya zəmin yaratmaq, yaxud ötürmək potensialı olduğu təqdirdə ödəniş sistemi sistem əhəmiyyətli hesab olunur. Bütün MQKD, QKHS, MTM və TR-lərin ən azı yerləşdikləri yurisdiksiyalarda sistem əhəmiyyətli olduğu qəbul olunur.

3.8. Kənar qiymətləndiricilər bir qayda olaraq yerli səlahiyyətli orqanların MBİ-ləri sistem əhəmiyyətli müəyyən etməsinə arxalanır, lakin müəyyən MBİ-lərin qiymətləndirmənin miqyasından kənar olduğunu müəyyən edə bilər (məs, yerli yurisdiksiyadan kənar yayılma riskinin az olduğu, kiçik həcmli tranzaksiyaları emal edən milli MBİ-lər). Bundan əlavə, kənar qiymətləndiricilər qlobal maliyyə sabitliyinə ən müvafiq MBİ-lərə fokuslaşa bilər.

Hansı MBİ əməliyyat və xidmətlərinin qiymətləndirilməsinin müəyyən edilməsi

3.9. Hər MBİ ayrı qiymətləndirilməlidir. MBİP-ə görə, MBİ dedikdə ödənişlərin, qiymətli kağızların, derivativlərin, yaxud digər maliyyə tranzaksiyalarının uçotu, klirinqi, yaxud icrası məqsilə istifadə olunan, sistem operatoru daxil olmaqla, iştirak edən maliyyə institutları arasında çoxtərəfli sistem nəzərdə tutulur.² Təşkilati funksiya və dizayn baxımından MBİ-lər əhəmiyyətli dərəcədə fərqli ola bilər. MBİ-lər qanuni şəkildə çox formada, o cümlədən maliyyə institutlarının assosiasiyaları, qeyri-bank klirinq korporasiyaları və ixtisaslaşmış bank təşkilatları şəklində təşkil edilə bilər. Onlar ayrı hüquqi şəxs, yaxud digər hüquqi şəxsin hissələri kimi müəyyən edilə bilər.

3.10. Qiymətləndiricilər MBİ əməliyyat və xidmətlərinin hansının miqyas daxilində olduğunu və hər qiymətləndirmə üçün qiymətləndirilməli subyekti müəyyənləşdirməlidir (məs, hüquqi şəxs, hüquqi şəxsin bir hissəsi, yaxud bir neçə hüquqi şəxs). Əgər qiymətləndiriləcək MBİ beynəlxalq ticari əməliyyatlarını həyata keçirmək üçün əlaqələr yaratmışdırsa, qiymətləndiricilər, belə koordinasiya qiymətləndirmənin tamamlandırılması üçün əhəmiyyətli olarsa, müvafiq yurisdiksiyalardakı səlahiyyətli şəxslərlə ən yaxşı koordinasiya yollarını nəzərdən keçirməli ola bilər.

3.11. Aşağıdakı nümunələr MBİ-nin funksional tərifinin tətbiqinə müvafiq qiymətləndirmənin miqyasını aydın müəyyən etmək üçün MBİ-lərin struktur mürəkkəbliyinin necə ünvanlana bilinməsinə illüstrasiya edir.

- *İki yaxud daha çox MBİ bir hüquqi şəxs altında fəaliyyət göstərir.* Aydın şəkildə fərqli rolları həyata keçirən və yalnız ümumi məsələləri paylaşan iki MBİ-ni vahid operator idarə edə bilər, məs, həm MQKD, həm də RVBHS-i idarə edən vahid operator. Əgər MQKD və RVBHS sistemi eyni hüquqi və idarəetmə qaydalarını paylaşarsa, lakin fərqli əməliyyat və risklərin idarə olunması qaydalarından istifadə edərsə, iki əsas funksiya ayrılıqda qiymətləndirilə bilər.
- *İki yaxud daha çox MBİ bir hüquqi şəxsə integrasiya edilmişdir.* Əsas funksiyaları yüksək dərəcədə qarşılıqlı əlaqəli və bir-birini tamamlayan iki MBİ-ni bir operator idarə edə bilər, məs, QKHS-i idarə edən MQKD. Əgər MQKD və QKHS eyni hüquqi və qanunvericilik qaydalarını paylaşaraq yüksək dərəcədə integrasiya olunmuş əməliyyat və risklərin idarə olunması qaydalarından faydalanarsa, bu iki əsas funksiya bir MBİ kimi qiymətləndirilə bilər.

² MBİP və qiymətləndirmə metodologiyasının ümumi analitik yanaşması, MBİ-nin tərifində qeyd edildiyi kimi, iştirakçılar daxil olmaqla MBİ-ləri çoxtərəfli sistem kimi nəzərdən keçirtməkdən ibarətdir. Lakin bazar təcrübəsində MBİ termini mərkəzləşdirilmiş çoxtərəfli ödəniş, klirinq, hesablaşma, yaxud uçot fəaliyyətlərini həyata keçirmək məqsədilə yaradılmış hüquqi, yaxud funksional subyektə istinad etmək üçün istifadə edilə bilər və bəzi kontekstlərdə sistemdən istifadə edən iştirakçıları istisna edə bilər. Terminologiya, yaxud istifadədəki bu fərq müəyyən hallarda MBİP-lərdə ikimənalılığa səbəb ola bilər. Bu məsələni həll etmək üçün, kontekstdən aydın olmadıqda, prinsip, yaxud digər mətnin əhatə dairəsini vurğulamaq üçün MBİP və bu qiymətləndirmə metodologiyası MBİ və onun iştirakçılarına, yaxud iştirakçılar daxil olmaqla MBİ-yə aid edilə bilər. MBİ-nin tərifinə maliyyə institutları və müştərilər arasındakı, məs, ənənəvi müxbir bankçılıqdakı ikitərəfli münasibətlər daxil deyildir.

- *Bir MBİ müxtəlif quruluşlu fərqli bazarlara xidmət edir. Əgər MBİ xidmət etdiyi müxtəlif bazarlar üçün aydın qaydalar hazırlamışdırsa, MBİ-nin bu qiymətləndirməsi ayrı-ayrı qiymətləndirilmələrə bölünə bilər.*

Bu halların hər birində qiymətləndiricilər onların müstəqilliyini müvafiq şəkildə müəyyən etməli və ünvanlamalıdır.

Hansı prinsiplər qiymətləndirilməlidir

3.12. Qiymətləndirmə (a) MBİ-nin təhlükəsizlik və səmərəliliyinin dövrü hərtərəfli yoxlanmasının bir hissəsi kimi bütün müvafiq prinsiplərə, (b) təklif olunan yeni xidmət təklifi, yaxud MBİ-nin risklərin idarə olunması çərçivəsinə təklif edilmiş əhəmiyyətli dəyişikliyə aid bir, yaxud daha çox fərdi prinsiplərə, (c) bir, yaxud daha çox MBİ-də tematik (yaxud “üfiqi”) yoxlamaya hədəfləndirilə bilən bir, yaxud daha çox fərdi prinsipə, yaxud (d) qiymətləndirmədən əvvəl müəyyən edilmiş müəyyən problemlərə xas olan və bir, yaxud daha çox MBİ-yə hədəflənə bilən bir, yaxud daha çox fərdi prinsipə nəzərən aparıla bilər.

Mərhələ 2: Hər tətbiq oluna bilən əsas mülahizə üzrə faktların toplanması

3.13. Hər prinsipə əsas nəticələri tərtib edə bilmək üçün qiymətləndiricilər yetərli fakt toplamalıdır. Bölmə 5-ə 24 prinsipin hər biri üçün əsas mülahizələr üzrə təşkil edilmiş suallar daxil edilmişdir. Bu suallar qiymətləndiricilərə MBİ-nin prinsiplərə riayət edib etmədiyini müəyyən etməyə kömək edən alətlərdir. Bundan əlavə, informasiyanın toplanması prosesi qiymətləndirilən MBİ-nin informasiyaya çıxış təmin etmək gözləntilərini qarşılamaq dərəcəsinin erkən indikatoru rolunu oynaya bilər.

3.14. Bölmə 5-də qeyd edilmiş sualların məqsədi qiymətləndiriciləri məlumatlandırmaq və onların mühakiməsini əvəz etmək deyil, istiqamətləndirməkdən ibarətdir.³ Qiymətləndiricilərin sual və səyləri risklərin ən çox olduğu məsələlərə fokuslaşmalıdır və risklərin qiymətləndirilməsi uzaqgörən və sağlam mühakiməyə əsaslandıqda, ən dəyərli olur. Sualların məqsədi sadəcə sorğu vərəqəsi rolunu oynamaqdan ibarət deyildir. Bundan başqa, suallar heç də tam deyildir və qiymətləndiricilər öz seçimləri ilə MBİ-lərin müxtəlif mürəkkəblik səviyyələrini ünvanlamaq üçün lazım olduqca əlavə, yaxud müxtəlif suallardan istifadə edə bilərlər. Bəzi hallarda qiymətləndiricilər bu və ya digər risk amilini, yaxud qiymətləndirməyə xas vəziyyətləri əks etdirmək üçün spesifik sualları modifikasiya etmək istəyə bilərlər. Qiymətləndiricilər tərəfindən istifadə olunan sualların siyahısı ən azı qiymətləndirmə metodologiyasına daxil edilmiş informasiya səviyyəsinə ekvivalent informasiya təmin etməlidir.

3.15. Əsas nəticələrə gəlmək və reyting vermək üçün məzmun əsasını müəyyən etmək məqsədilə qiymətləndiricilər MBİ-nin ümumi biznes fəaliyyətləri, əməliyyat və xidmətləri, proses və qaydalarını başa düşməlidirlər. Ona görə də, qiymətləndiricilər qiymətləndirmə zamanı hər prinsip üçün aşağıdakı ümumi sualları nəzərə almalıdırlar:

1. Prinsipə riayət etmək üçün MBİ hansı yanaşma, yaxud metoddan istifadə edir?
2. Prinsipə riayət etmək üçün yanaşma, yaxud metodun səmərəliliyini təmin etmək məqsədilə MBİ hansı təhlil, proses və əsaslandırma istifadə edir?
3. Prinsipə riayət edərkən MBİ davamlı fəaliyyəti necə ölçür və monitorinq edir?
4. Prinsipə riayət edərkən MBİ davamlı fəaliyyətinin monitorinq edilməsinə kömək etmək üçün mövcud hansı digər sübut vardır?

³ Sualların yeniləndirilməsini təmin etmək məqsədilə gələcəkdə qiymətləndirmə metodologiyasına daxil edilmiş suallar yenidən işləyə bilər.

Mərhələ 3: Hər prinsip üçün əsas nəticələrin tərtib edilməsi

3.16. Əsas nəticələr dedikdə qiymətləndiricinin qiymətləndirilən MBİ-nin prinsipə riayət etmə dərəcəsini ümumi müəyyən etməsi nəzərdə tutulur. Hər tətbiq edilə bilən prinsipin əsas nəticəsi müəyyən edilməli və qiymətləndiricilər tərəfindən toplanmış faktlara əsasən nəqli icmal şəklində verilməlidir. Əsas nəticəni tərtib edərkən qiymətləndiricilər:

1. müəyyən edildiyi kimi, MBİ-nin təcrübə və nailiyyətlərini icmallaşdırmalı.
2. topladıqları faktlardan irəli gələn istənilən boşluq, yaxud çatışmazlıqları müəyyən etməli.
3. hər boşluq, yaxud çatışmazlıq üçün istənilən əlaqəli riskləri, yaxud digər məsələləri və prinsipə riayət edilməsinə görə nəticələri təsvir etməli.
4. hər boşluq, yaxud çatışmazlıq üçün onun əlaqəli risklər və məsələlərə əsasən narahatlıq amili olub olmadığını müəyyən etməlidir. *Narahatlıq amili* dedikdə ünvanlanmasına ehtiyac olan risklərin idarə olunmasındakı səhvlər, qüsurlar, şəffaflığın olmaması, yaxud qeyri-effektivlik nəzərdə tutulur. Qiymətləndiricilər narahatlıq amillərinin üç kateqoriyasını fərqləndirməlidirlər: (a) ciddi və ani diqqət tələb edən narahatlıq amilləri; (b) dərhal ünvanlanmadığı təqdirdə ciddi ola biləcək narahatlıq amilləri; və (c) müəyyən edilmiş zaman çərçivəsində ünvanlanmalı narahatlıq amilləri.

Əsas nəticələr, Mərhələ 4-də təsvir edildiyi kimi, reytingin verilməsi üçün standart blok rolunu oynayır.

Mərhələ 4: Hər prinsipə reytingin verilməsi

3.17. Qiymətləndirmə metodologiyasının bu reyting çərçivəsi hər prinsipə reyting verilməsi üçün təlimat təmin edir. BMI-lər bu reyting çərçivəsindən xüsusilə FSAP kontekstində, istifadə edir. Milli səlahiyyətli orqanlar da bu reyting çərçivəsindən müvafiq halda öz qiymətləndirmələri üçün istifadə edə bilərlər (Bax paragraf 1.10). Reytinglər hər prinsip səviyyəsində təyin olunur.

Qiymətləndirmə prinsipləri üçün reyting çərçivəsi

3.18. Reyting çərçivəsi müəyyən edilmiş narahatlıq amillərinin ciddilik və təxirəsalınmazlığına əsaslanır.

Riayət edib	MBİ prinsipə riayət edir. Müəyyən edilmiş istənilən boşluq və çatışmazlıqlar narahatlıq amili deyil, kiçik və idarə olunandır, MBİ onları adi biznes prosesində aradan qaldırmaq yolunu seçə bilər.
Tam riayət edib	MBİ prinsipə tam riayət edir. Qiymətləndirmə MBİ-nin ünvanlamalı və müəyyən zaman kəsiyində izləməli olduğu bir, yaxud daha çox narahatlıq amili müəyyən edib.
Qismən riayət edib	MBİ prinsipə qismən riayət edir. Qiymətləndirmə dərhal ünvanlanmadığı təqdirdə ciddi ola biləcək bir, yaxud daha çox narahatlıq amili müəyyən edib. MBİ bu amillərin ünvanlanmasını prioritetləşdirməlidir.
Riayət edib	MBİ prinsipə riayət etmir. Qiymətləndirmə ani tədbir tələb edən bir, yaxud daha çox ciddi narahatlıq amili müəyyən edib. Ona görə də, MBİ bu məsələlərin ünvanlanmasını ən yüksək şəkildə prioritetləşdirməlidir.

Tətbiq edilmir MBI-nin xüsusi hüquqi, instisusional, struktur, yaxud digər xüsusiyyətləri səbəbindən prinsip qiymətləndirilən MBI növünə şamil edilmir.⁴

Reytinglərin təyinq edilməsinə dair təlimat

- 3.19. Qiymətləndiricilər qiymətləndirmə zamanı olan vəziyyəti əks etdirmək üçün reytinglər təyin etməlidirlər. Reyting əsas nəticələrə əsaslanır və hər bir müəyyən edilmiş boşluq, yaxud çatışmazlıqla əlaqəli risklərin növü, yaxud təsiri və digər məsələlərlə bağlı qiymətləndiricinin mühakiməsini əks etdirir. Təkmilləşdirmə planları müvafiq olduğu hallarda qiymətləndirmə hesabatında qeyd edilməli, lakin prinsiplərə riayət etməklə bağlı mühakimələrə təsir etməməlidir.
- 3.20. Qiymətləndirmə bu və ya digər prinsipə riayət etmənin adekvat qiymətləndirilə bilinməməsi hallarını qeyd etməli və səbəbini izah etməlidir. Məs, müəyyən məlumatlar təmin edilməyə bilər, yaxud mühüm məsələləri müzakirə etmək üçün əsas fərdlər, yaxud institutlarla görüşlər mümkün olmaya bilər. İnformasiya, yaxud görüşlərlə bağlı yerinə yetirilməmiş tələblər yazılı şəkildə sənədləşdirilməlidir. Belə hallarda, qiymətləndiricilər bu informasiya boşluqlarını narahatlıq amilinə sübut kimi qəbul edə bilərlər.
- 3.21. Prinsipə reyting müəyyən edərkən qiymətləndiricilər ilk olaraq prinsipin tətbiq edilə bilinməsini müəyyən etməlidirlər. Bu, prinsipin qiymətləndirilən MBI növünə şamil edilmədiyini haldır (məs, TR üçün kredit riski haqqında Prinsip 4 və ödəniş sistemi üçün marja haqqında Prinsip 6). Bu o hal da ola bilər ki, prinsip qiymətləndirilən MBI növünə şamil olunur, lakin MBI-nin yurisdiksiyasının spesifik hüquqi, instisusional, struktur, yaxud digər xüsusiyyətləri, yaxud dizaynı prinsipi qeyri-müvafiq edir (məs, iştirakçılara (gün ərzində) kredit verilməyən RHBHS sistemi üçün kredit riski haqqında Prinsip 4).
- 3.22. Tətbiq oluna bilən prinsipə riayət olunmasına reyting təyin edərkən qiymətləndiricilər ona riayət olunub olunmadığını müəyyən etməlidir. Prinsipə riayət olunması üçün istənilən boşluq, yaxud çatışmazlıqlar narahatlıq amili olmamalı, kiçik, idarə olunan olmalı və MBI onları adi biznes prosesində aradan qaldırmaq yolunu seçməlidir. Prinsipə tam riayət etmədikdə, qiymətləndiricilər riayət edilmənin dərəcəsi ilə bağlı qərar verməlidirlər. Reytinglər yalnız müəyyən edilmiş amillərin sayını deyil, həm də onların səbəb olduğu narahatlığın səviyyəsini nəzərə almalıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, fərqli narahatlıq dərəcəli çoxsaylı məsələlər ola bilər. Belə hallarda, qiymətləndiricilər, bir qayda olaraq, prinsipə müəyyən edilmiş ən ciddi narahatlıq amilinin kəskinliyi ilə bağlı qiymətləndiricinin mühakiməsini əks etdirən reyting təyin etməlidir:
- əgər qiymətləndirmə ani tədbir tələb edən bir, yaxud daha çox ciddi narahatlıq amili müəyyən edərsə və ona görə də ona ən yüksək prioritet verilməlidirsə, prinsipə “riayət olunmur” reytingi verilməlidir.
 - əgər yuxarıdakı şərt şamil olunmursa və qiymətləndirmə dərhal ünvanlanmadığı təqdirdə ciddi ola biləcək bir, yaxud daha çox narahatlıq amili müəyyən edibse, yüksək prioritetlər ünvanlanmalıdırsa, prinsipə “qismən riayət olunur” reytingi verilməlidir.
 - əgər yuxarıdakı şərt şamil olunmursa və qiymətləndirmə MBI-nin müəyyən olunmuş zaman kəsiyində ünvanlamalı olduğu bir, yaxud daha çox narahatlıq amilini müəyyən edisə, prinsipə “tam riayət olunur” reytingi verilməlidir.

Bununla belə, qiymətləndiricilər reytingin vəziyyəti müvafiq şəkildə əks etdirməsini təmin etməlidirlər. Məs, bəzi hallarda bir sıra kiçik boşluq, yaxud çatışmazlıqların kombinasiyası narahatlıq amilini formalaşdırı bilər.

⁴ Prinsipin qiymətləndirilməməsi halı bu kateqoriyaya aid deyildir. Qiymətləndirmədə əhatə olunmayan prinsiplərin siyahısı və istisna səbəblərinin izahatı qiymətləndirməyə girişin bir hissəsidir (məs, bax Əlavə B).

Mərhələ 5: Hər narahatlıq amilinin ünvanlanması üçün müvafiq zaman kəsiyini göstərməli

- 3.23. Qiymətləndirmə hesabatı (a) olduğu təqdirdə, ünvanlanmalı olan narahatlıq amillərinin aydın müəyyənləşdirilməsi və (b) hər müəyyən edilmiş narahatlıq amilinin ünvanlanması üçün müvafiq zaman kəsiyinin göstərilməsi ilə tamamlanmalıdır. "Riayət olunur" reytingi təyin olunmayan prinsip üçün tövsiyələr tərtib edərkən qiymətləndiricilər müəyyən edilmiş istənilən narahatlıq amilini ünvanlayan və MBİ-nin prinsipə riayət etmə səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasına xidmət edən tövsiyələr təmin etməlidirlər.
- 3.24. Müvafiq zaman kəsiyinin müəyyən edilməsi üçün sadə proses yoxdur, lakin bəzi əsas mərhələni nəzərdən keçirmək faydalı ola bilər. Qiymətləndiricilər prinsiplərə tam riayət etmədən az riayət etmənin ciddi narahatlıqlara səbəb ola biləcəyi sahələri müəyyən etməlidirlər. ÖHSK və BQKKT fərdi prinsiplərə mühümlük dərəcəsi təyin etməyib, çünki qrup şəklində prinsiplər MBİ-nin təhlükəsizlik və səmərəliliyinə töhfə verir. Qiymətləndiricilər MBİ-yə ən böyük riskə, şəffaflığının, yaxud səmərəliliyinin olmamasına səbəb olan qüsurlarla bağlı mühakimələrinə əsasən prioritetləri başa düşməlidirlər.
- 3.25. Prioritet sahələri müəyyən etdikdən sonra qiymətləndiricilər hər sahə üçün həyata keçirilməli tədbirləri müəyyən etməlidirlər. Qiymətləndirmələrin yerli səlahiyyətli orqanlar tərəfindən həyata keçirildiyi hallarda MBİ-nin özü çox vaxt səlahiyyətli orqanların nəzərdən keçirməsi üçün tədbirlər planı hazırlamalıdır. Qiymətləndirmələrin kənar qiymətləndiricilər tərəfindən həyata keçirildiyi hallarda çox vaxt qiymətləndiricilər tövsiyələr hazırlayır və onları müvafiq səlahiyyətli orqanlarla müzakirə edir. Narahatlıq amilinin ünvanlanmalı olduğu məntiqi zaman kəsiyi də təsbit edilməlidir.
- 3.26. Müvafiq olduğu hallarda qiymətləndiricilər narahatlıq amili olmayan istənilən boşluq, yaxud çatışmazlığın aradan qaldırılmasına xidmət edən tövsiyələr təmin edir. Bu tövsiyələrin implementasiyası üçün xüsusi zaman kəsiyi ilə bağlı tələb yoxdur və MBİ onları normal biznes prosesində aradan qaldırmaq yolunu seçə bilər.

Mərhələ 6: Qiymətləndirmə hesabatının hazırlanması

- 3.27. MBİ-nin prinsiplərə nəzərən qiymətləndirilməsi üçün qiymətləndirmə hesabatının şablonu Əlavə B-də verilmişdir. Ölkənin MBİ-ləri və səlahiyyətli orqanlarının prinsip və məsuliyyətlərə nəzərən qiymətləndirilməsi üçün qiymətləndirmə hesabatının şablonu Əlavə D-də verilmişdir.

4.0. Səlahiyyətli orqanların məsuliyyətləri ilə bağlı qiymətləndirmə metodologiyası

- 4.1. Bu bölmədə səlahiyyətli orqanların MBİ ilə bağlı məsuliyyətlərinə dair və yurisdiksiyanın MBİP-ə riayət etməsinin qiymətləndirilməsində səlahiyyətli orqanlar və BMİ-lərə yardım etmək üçün qiymətləndirmə metodologiyası təsvir olunur. Səlahiyyətli orqanların fərdi və kollektiv qiymətləndirilməsi üçün bu qiymətləndirmə metodologiyasından istifadə edilə bilər. FSAP-ın kontekstində BMİ-lər səlahiyyətli orqanları yurisdiksiya səviyyəsində qiymətləndirir.

Məsuliyyətlərin qiymətləndirilməsinin tamamlanması üçün ümumi təlimatlar

- 4.2. Məsuliyyətlərin qiymətləndirilməsi altı mərhələdən ibarətdir: (1) qiymətləndirmənin müvafiq miqyasının müəyyən edilməsi; (2) hər əsas mülahizə üzrə faktların toplanması; (3) hər məsuliyyət üçün əsas nəticələrin tərtibatı; (4) hər məsuliyyətə reytingin təyin edilməsi; (5) olduğu təqdirdə, hər narahatlıq amili, o cümlədən prioritetlərin müzakirəsi üçün müvafiq zaman kəsiyinin göstərilməsi; və (6) qiymətləndirmə hesabatının hazırlanması.

Mərhələ 1: Qiymətləndirmənin müvafiq miqyasının müəyyən edilməsi

- 4.3. Qiymətləndiricilər qiymətləndirmənin miqyasına xüsusi diqqət yetirməlidirlər. Miqyas qiymətləndirilmədən əvvəl qiymətləndiriləcək səlahiyyətli orqanlara aydın şəkildə çatdırılmalıdır.

Hansı səlahiyyətli orqanların qiymətləndirilməsinin müəyyən edilməsi

- 4.4. Ümumiyyətlə, səlahiyyətli orqanlar fərdi tənzimləyici və nəzarət orqanı səviyyəsində deyil, yurisdiksiya səviyyəsində qiymətləndirilməlidir. Bu, qiymətləndiricilərə səlahiyyətli orqanlar tərəfindən məsuliyyətlərə riayət edilməsinin hərtərəfli qiymətləndirilməsini və yurisdiksiyada potensial tənzimləyici boşluq və çəlişmələrin müəyyən edilməsini həyata keçirməyə imkan verir. Bu yanaşma Məsuliyyət E-yə uyğundur, bu, digərləri ilə bir arada, yerli səlahiyyətli orqanlar arasında əməkdaşlıq məsələləri ilə məşğul olur. Bu yanaşma habelə ölkənin nəzarət çərçivəsi daxilində spesifik səlahiyyətli orqana, yaxud bu və ya digər MBI növünə qarşı bəzi tədbirlərin həyata keçirilməsini istisna etmir. Bundan əlavə, səlahiyyətli orqanlar yurisdiksiyanın özünün məsuliyyətlərə riayət etməsini birgə, yaxud fərdi şəkildə qiymətləndirmək arzusunda ola bilərlər.
- 4.5. Bununla belə, spesifik MBI-yə şamil edilən tənzimləyici və nəzarət çərçivəsinin qiymətləndirilməsinin müvafiq olduğu vəziyyətlər ola bilər, məs, beynəlxalq fəaliyyəti olan MBI-lərlə bağlı hallar. Məs, xarici səlahiyyətli orqanlar təkcə daxili səlahiyyətli orqanların məsuliyyətlərə ümumi uyğunluğu ilə deyil, hətta daha spesifik qiymətləndirmə vasitəsilə məsuliyyətlərin bu və ya digər MBI-yə şamil edilməsi ilə maraqlana bilərlər. Məsuliyyətləri MBI kateqoriyaları ilə əlaqədar şəkildə qiymətləndirmək də müvafiq ola bilər (məs, milli səlahiyyətli orqanların MTM-lərlə bağlı məsuliyyətlərini necə yerinə yetirməsinin başa düşülməsi).

Mərhələ 2: Hər əsas mülahizə üzrə faktların toplanması

- 4.6. Hər prinsipə əsas nəticələri tərtib edə bilmək üçün qiymətləndiricilər yetərli faktlar toplamalıdır. Bölmə 6-ya 5 məsuliyyətin hər biri üçün əsas mülahizələr üzrə təşkil edilmiş suallar daxil edilmişdir. Bu suallar səlahiyyətli orqanların məsuliyyətlərə riayət edib etmədiyini müəyyən etməkdə qiymətləndiricilərə kömək edən alətlərdir. Bundan əlavə, informasiyanın toplanması prosesi qiymətləndirilən səlahiyyətli orqanın informasiyaya çıxış təmin etmək gözləntilərini qarşılamaq dərəcəsinin erkən indikatoru rolunu oynaya bilər.
- 4.7. Bölmə 6-da qeyd edilmiş sualların məqsədi qiymətləndiriciləri məlumatlandırmaq və onların mühakiməsini əvəz etmək deyil, istiqamətləndirməkdən ibarətdir.⁵ Sualların məqsədi sadəcə sorğu vərəqəsi rolunu oynamaqdan ibarət deyildir. Bundan başqa, suallar heç də tam deyildir və qiymətləndiricilər öz seçimləri ilə lazım olduqca əlavə, yaxud müxtəlif suallardan istifadə edə bilərlər. Bəzi hallarda qiymətləndiricilər bu və ya digər risk amillərini, yaxud qiymətləndirməyə xas vəziyyətləri əks etdirmək üçün spesifik sualları modifikasiya etmək istəyə bilərlər. Qiymətləndiricilər tərəfindən istifadə olunan sualların siyahısı ən azı qiymətləndirmə metodologiyasına daxil edilmiş informasiya səviyyəsinə ekvivalent informasiya təmin etməlidir.
- 4.8. Əsas nəticələrə gələrək reyting verərkən məzmun əsasını müəyyən etmək üçün qiymətləndiricilər səlahiyyətli orqanın yurisdiksiyasını, proses və qaydalarını başa düşməlidirlər. Ona görə də, qiymətləndiricilər qiymətləndirmə zamanı hər prinsip üçün aşağıdakı ümumi sualları nəzərə almalıdırlar:
1. Prinsipə riayət etmək üçün MBI hansı yanaşma, yaxud metoddan istifadə edir?
 2. Prinsipə riayət etmək üçün yanaşma, yaxud metodun səmərəliliyini təmin etmək məqsədilə MBI hansı təhlil, proses və əsaslandırmadan istifadə edir?
 3. Prinsipə riayət edərkən MBI davamlı fəaliyyəti necə ölçür və monitorinq edir?
 4. Prinsipə riayət edərkən MBI-nin davamlı fəaliyyətinin monitorinq edilməsinə kömək etmək üçün mövcud hansı digər sübut vardır?

Mərhələ 3: Hər məsuliyyət üçün əsas nəticələrin tərtib edilməsi

- 4.9. Əsas nəticələr dedikdə qiymətləndiricinin qiymətləndirilən səlahiyyətli orqan tərəfindən məsuliyyətə riayət edilmə dərəcəsinin ümumi şəkildə müəyyən edilməsi nəzərdə tutulur. Hər məsuliyyət üçün əsas nəticələr müəyyən edilməli və qiymətləndiricilər tərəfindən toplanmış faktlara əsasən nəqli icmal şəkildə təmin edilməlidir. Əsas nəticəni tərtib edərkən qiymətləndiricilər:

1. müəyyən edildiyi kimi, MBI-nin təcrübə və nailiyyətlərini icmallaşdırmalı.
2. topladıqları faktlardan irəli gələn istənilən boşluq, yaxud çatışmazlıqları müəyyən etməli.
3. hər boşluq, yaxud çatışmazlıq üçün istənilən əlaqəli riskləri, yaxud digər məsələləri və prinsipə riayət edilməsinə görə nəticələri təsvir etməli.
4. hər boşluq, yaxud çatışmazlıq üçün onun əlaqəli risklər və məsələlərə əsasən narahatlıq amili olub olmadığı müəyyən edilməlidir. *Narahatlıq amili* dedikdə ünvanlanmasına ehtiyac olan risklərin idarə olunmasındakı səhvlər, qüsurlar, şəffaflığın olmaması, yaxud qeyri-effektivlik nəzərdə tutulur. Qiymətləndiricilər narahatlıq amilinin üç kateqoriyasını fərqləndirməlidirlər: (a) ciddi və ani diqqət tələb edən narahatlıq amilləri; (b) dərhal ünvanlanmadığı təqdirdə ciddi ola biləcək narahatlıq amilləri; və (c) müəyyən edilmiş zaman çərçivəsində ünvanlanmalı narahatlıq amilləri.

Əsas nəticələr, Mərhələ 4-də təsvir edildiyi kimi, reytingin verilməsi üçün standart blok rolunu oynayır.

Mərhələ 4: Hər məsuliyyətə reytingin verilməsi

- 4.10. Qiymətləndirmə metodologiyasının bu reyting çərçivəsi hər məsuliyyətə reyting verilməsi üçün təlimat təmin edir. BMI-lər xüsusilə FSAP kontekstində, bu reyting çərçivəsindən istifadə edir. Milli səlahiyyətli orqanlar da bu reyting çərçivəsindən müvafiq olduğu şəkildə öz qiymətləndirmələri üçün istifadə edə bilirlər. Reytinglər hər məsuliyyət səviyyəsində təyin olunur.

Məsuliyyətlərin qiymətləndirilməsi üçün reyting cədvəli

- 4.11. Reyting çərçivəsi müəyyən edilmiş narahatlıq amillərinin ciddilik və təxirə salınmazlığına əsaslanır.

Riayət edib	Səlahiyyətli orqanlar prinsipə riayət edir. Müəyyən edilmiş istənilən boşluq və çatışmazlıqlar narahatlıq amili deyil, kiçik və idarə olunandır, səlahiyyətli orqan onları adi biznes prosesində aradan qaldırmaq yolunu seçə bilər.
Tam riayət edib	Səlahiyyətli orqan prinsipə qismən riayət edir. Qiymətləndirmə dərhal ünvanlanmadığı təqdirdə ciddi ola biləcək bir, yaxud daha çox narahatlıq amili müəyyən edib. Səlahiyyətli orqanlar bu amillərin ünvanlanmasını prioritetləşdirməlidir.
Qismən riayət edib	Səlahiyyətli orqan prinsipə qismən riayət edir. Qiymətləndirmə dərhal ünvanlanmadığı təqdirdə ciddi ola biləcək bir, yaxud daha çox narahatlıq amili müəyyən edib. Səlahiyyətli orqan bu amillərin ünvanlanmasını prioritetləşdirməlidir.
Riayət etməyib	Səlahiyyətli orqan prinsipə riayət etmir. Qiymətləndirmə ani tədbir tələb edən bir, yaxud daha çox ciddi narahatlıq amili müəyyən edib. Ona görə də, səlahiyyətli orqan bu məsələlərin ünvanlanmasını ən yüksək şəkildə prioritetləşdirməlidir.
Tətbiq edilmir	Xüsusi instisusional çərçivə, yaxud bu məsuliyyətlə bağlı səlahiyyətli orqanın üzləşdiyi vəziyyətlər səbəbindən bu məsuliyyət səlahiyyətli orqanlara şamil edilmir. ⁶

⁵ Sualların yeniləndirilməsini təmin etmək məqsədilə gələcəkdə qiymətləndirmə metodologiyasına daxil edilmiş suallar yenidən işləyə bilər.

⁶ Məsuliyyətin qiymətləndirilməməsi halı bu kateqoriyaya aid deyildir. Qiymətləndirmədə əhatə olunmayan məsuliyyətlərin siyahısı və istisna səbəblərinin izahatı qiymətləndirməyə girişin bir hissəsidir (məs, bax Əlavə C).

Reytinglərin təyinq edilməsinə dair təlimat

- 4.12. Qiymətləndiricilər qiymətləndirmə zamanı olan vəziyyəti əks etdirmək üçün reytinglər təyin etməlidirlər. Reyting əsas nəticələrə əsaslanır və müəyyən edilmiş hər boşluq, yaxud çatışmazlıqla əlaqəli risklərin növü, yaxud təsiri və digər məsələlərlə bağlı qiymətləndiricinin mühakiməsini əks etdirir. Təkmilləşdirmə planları müvafiq olduğu hallarda qiymətləndirmə hesabatında qeyd edilməli, lakin məsuliyyətlərə riayət etməklə bağlı mühakimələrə təsir etməməlidir.
- 4.13. Qiymətləndirmə bu və ya digər məsuliyyətə riayət etmənin adekvat qiymətləndirilə bilinməməsi hallarını qeyd etməli və səbəbini izah etməlidir. Məs, müəyyən məlumatlar təmin edilməyə bilər, yaxud mühüm məsələləri müzakirə etmək üçün əsas fərdlər, yaxud institutlarla görüşlər mümkün olmaya bilər. İnformasiya, yaxud görüşlərlə bağlı yerinə yetirilməmiş tələblər yazılı şəkildə sənədləşdirilməlidir. Belə hallarda, qiymətləndiricilər belə informasiya boşluqlarını narahatlıq amilinə sübut kimi qəbul edə bilərlər.
- 4.14. Tətbiq oluna bilən məsuliyyətə riayət olunmasına reyting təyin edərkən qiymətləndiricilər ona riayət olunub olunmadığını müəyyən etməlidir. Məsuliyyətə riayət olunması üçün istənilən boşluq, yaxud çatışmazlıqlar narahatlıq amili olmamalı, kiçik, idarə olunan olmalı və səlahiyyətli orqan onları adi biznes prosesində aradan qaldırmaq yolunu seçməlidir. Məsuliyyətə tam riayət etmədikdə, qiymətləndiricilər riayət edilmənin dərəcəsi ilə bağlı qərar verməlidirlər. Reytinglər yalnız müəyyən edilmiş amillərin sayını deyil, həm də onların səbəb olduğu narahatlığın səviyyəsini nəzərə almalıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, fərqli narahatlıq dərəcəli çoxsaylı məsələlər ola bilər. Belə halda, qiymətləndiricilər, bir qayda olaraq, məsuliyyətə müəyyən edilmiş ən ciddi narahatlıq amilinin kəskinliyi ilə bağlı qiymətləndiricinin mühakiməsini əks etdirən reyting təyin etməlidir:
- əgər qiymətləndirmə ani tədbir tələb edən bir, yaxud daha çox ciddi narahatlıq amili müəyyən edərsə və ona görə də ona ən yüksək prioritet verilməlidirsə, məsuliyyətə “riayət olunmur” reytingi verilməlidir.
 - əgər yuxarıdakı şərt şamil olunmursa və qiymətləndirmə dərhal ünvanlanmadığı təqdirdə ciddi ola biləcək bir, yaxud daha çox narahatlıq amili müəyyən edibse və yüksək prioritetlər ünvanlanmalıdırsa, məsuliyyətə “qismən riayət olunur” reytingi verilməlidir.
 - əgər yuxarıdakı şərt şamil olunmursa və qiymətləndirmə səlahiyyətli orqanın müəyyən olunmuş zaman kəsiyində ünvanlamalı olduğu bir, yaxud daha çox narahatlıq amilini müəyyən edibse, məsuliyyətə “tam riayət olunur” reytingi verilməlidir.

Bununla belə, qiymətləndiricilər reytingin vəziyyəti müvafiq şəkildə əks etdirməsini təmin etməlidirlər. Məs, bəzi hallarda bir sıra kiçik boşluq, yaxud çatışmazlıqların kombinasiyası narahatlıq amilini formalaşdırı bilər.

Mərhələ 5: Hər narahatlıq amilinin ünvanlanması üçün müvafiq zaman kəsiyini göstərməli

4.15. Qiymətləndirmə hesabatı (a) olduğu təqdirdə, ünvanlanmalı olan narahatlıq amillərinin aydın müəyyənləşdirilməsi; (b) müəyyən edilmiş hər narahatlıq amilinin ünvanlanması üçün müvafiq zaman kəsiyinin göstərilməsi və (c) müəyyən edilmiş hər narahatlıq amilini ünvanlamaq üçün ən yaxşı şəkildə mövqeləşdirilmiş tərəflərin identifikasiyası ilə tamamlanmalıdır. “Riayət olunur” reytingi təyin olunmayan məsuliyyət üçün tövsiyələr tərtib edərkən qiymətləndiricilər müəyyən edilmiş istənilən narahatlıq amilini ünvanlayan və səlahiyyətli orqanların məsuliyyətə riayətmə səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasına xidmət edən tövsiyələr təmin etməlidirlər. Qiymətləndiricilər həmçinin bu tövsiyələrin kimə ünvanlandığını göstərməlidir.

4.16. Müvafiq zaman kəsiyinin müəyyən edilməsi üçün sadə proses yoxdur, bəzi əsas mərhələni nəzərdən keçirmək faydalı ola bilər. Qiymətləndiricilər məsuliyyətlərə tam deyil, az riayət etmənin ciddi narahatlıqlara səbəb ola biləcəyi sahələri müəyyən etməlidirlər. ÖHSK və BQKKT fərdi məsuliyyətlərə mühümlük dərəcəsi təyin etməyib, çünki qrup şəklində məsuliyyət MBİ-nin təhlükəsizlik və səmərəliliyinə töhfə verir. Qiymətləndiricilər səlahiyyətli orqana ən böyük riskə, şəffaflığının, yaxud səmərəliliyinin olmamasına səbəb olan qüsurlarla bağlı mühakimələrinə əsasən prioritetləri başa düşməlidirlər.

4.17. Prioritet sahələri müəyyən etdikdən sonra qiymətləndiricilər hər sahə üçün həyata keçirilməli tədbirləri

müəyyən etməlidirlər. Qiymətləndirmələrin yerli səlahiyyətli orqanlar tərəfindən həyata keçirildiyi hallarda onlar özləri tədbirlər planı hazırlamalıdır. Qiymətləndir-mələrin kənar qiymətləndiricilər tərəfindən həyata keçirildiyi hallarda çox vaxt qiymətlən-diricilər tövsiyələr hazırlayır və onları müvafiq səlahiyyətli orqanlarla müzakirə edir. Hər bir halda hər tədbiri, yaxud tövsiyəni başlamaq üçün ən yaxşı mövqeləndirilmiş tərəf müəyyən edilməlidir. Narahatlıq amilinin ünvanlanmalı olduğu məntiqi dövr də təsbit edilməlidir.

4.18. Müvafiq hallarda qiymətləndiricilər narahatlıq amili olmayan istənilən boşluq, yaxud çatışmazlığın aradan qaldırılmasına xidmət edən tövsiyələr təmin edir. Bu tövsiyələrin icrası üçün xüsusi zaman kəsiyi ilə bağlı tələb yoxdur və səlahiyyətli orqanlar onları normal biznes prosesində aradan qaldırmaq yolunu seçə bilər.

Mərhələ 6: Qiymətləndirmə hesabatının hazırlanması

4.19. Səlahiyyətli orqanların məsuliyyətlərə nəzərən qiymətləndirilməsi üçün qiymətləndirmə hesabatının şablonu Əlavə C-də verilmişdir. Ölkənin MBİ-ləri və səlahiyyətli orqanlarının prinsip və məsuliyyətlərə nəzərən qiymətləndirilməsi üçün qiymətləndirmə hesabatının şablonu Əlavə D-də verilmişdir.

5.0. MBİ-lər üçün prinsiplərin əsas mülahizəsi haqqında suallar

Prinsip 1: Hüquqi əsas

Əsas mülahizə 1: Hüquqi əsas bütün müvafiq yurisdiksiyalarda MBİ-nin fəaliyyətinin hər bir əhəmiyyətli aspekti üçün yüksək dərəcədə müəyyənlik təmin etməlidir.

1.1.1: MBİ-nin fəaliyyətinin yüksək dərəcədə hüquqi müəyyənlik tələb edən əhəmiyyətli aspektləri hansılardır (məs: maliyyə alətləri üzərində hüquq və maraqlar, hesablaşmaların başa çatdırılması, xalis mövqelərin müəyyən edilməsi, qarşılıqlı əlaqənin mümkünlüyü, qiymətli kağızların immobilizasiyası və elektronlaşdırılması, ödənişə qarşı çatdırma, ödənişə qarşı ödəmə, çatdırmaya qarşı ödəmə mexanizmləri, girov qaydaları (marja qaydaları daxil) və defolt prosedurları)?

1.1.2: MBİ-nin fəaliyyətlərinin hər əhəmiyyətli aspekti üçün müvafiq yurisdiksiyalar hansılardır?

1.1.3: MBİ-nin hüquqi əsasının (yəni hüquqi çərçivə və MBİ-nin qayda, prosedur və müqavilələri) bütün müvafiq yurisdiksiyalarda fəaliyyətinin bütün aspektləri üçün yüksək dərəcədə hüquqi müəyyənliyi necə təmin edilir?

a) Xalis mövqeyin müəyyən edilməsi mexanizmi olan MBİ-nin hüquqi əsası bu mexanizmin həyata keçirilməsini necə dəstəkləyir?

b) MBİ-də hesablaşmaların başa çatdırılması baş verdikdə MBİ-nin hüquqi əsası tranzaksiyaların, o cümlədən ödəniş qabiliyyəti olmayan iştirakçıların hesablaşmalarının başa çatdırılmasını necə tənzimləyir? Vəsaitlərin və ya qiymətli kağızların köçürülmə sistemləri kimi MBİ-nin istifadə etdiyi kənar hesablaşma mexanizmləri üçün hüquqi əsas bu sona çatdırılmanı dəstəkləyirmi?

Əsas mülahizə 2: MBİ-nin aydın, anlaşılan və bütün müvafiq qanun və qaydalara uyğun qayda, prosedur və müqavilələri olmalıdır.

1.2.1: MBİ qayda, prosedur və müqavilələrinin aydın və anlaşılan olduğunu necə nümayiş etdirib?

1.2.2: MBİ qayda, prosedur və müqavilələrinin müvafiq qanunvericiliyə uyğunluğunu necə təmin edir (məs, hüquqi rəy və ya təhlillər vasitəsilə)? Hər hansı uyğunsuzluq halı müəyyən edilərək aradan

qaldırılıbmı? MBI-nin qayda, prosedur və müqavilələri کنار səlahiyyətli orqanlar və ya təsisatlar tərəfindən yoxlanılırmı və ya qiymətləndirilirmi?

1.2.3: MBI-nin qayda, prosedur və müqavilələri qüvvəyə minməzdən əvvəl təsdiq edilməlidirmi? Əgər belədirsə, kim tərəfindən və necə təsdiq edilir?

Əsas mülahizə 3: MBI fəaliyyətinin hüquqi əsasını müvafiq səlahiyyətli orqanlara, iştirakçılara və lazım gələrsə, iştirakçıların müştərilərinə aydın və anlaşılan şəkildə çatdırmaq iqtidarında olmalıdır.

1.3.1: MBI fəaliyyətinin hüquqi əsasını müvafiq səlahiyyətli orqanlara, iştirakçılara və lazım gələrsə, iştirakçıların müştərilərinə necə çatdırır?

Əsas mülahizə 4: MBI-nin bütün müvafiq yurisdiksiyalarda tətbiq edilə bilən qayda, prosedur və müqavilələri olmalıdır. Yüksək dərəcədə əminlik olmalıdır ki, bu qayda və prosedurlar əsasında həyata keçirilən tədbirlər ləğv edilməyəcək, dəyişdirilməyəcək və ya təxirə salınmayacaqdır.

1.4.1: MBI öz əməliyyatlarına aid qayda, prosedur və müqavilələrinin əsas mülahizə 1-də (məs, hüquqi rəy və ya təhlil vasitəsilə) müəyyən edilmiş bütün müvafiq yurisdiksiyalarda tətbiq edilə bilinməsi ilə bağlı yüksək dərəcədə əminliyə necə nail olur?

1.4.2: MBI qayda, prosedur və müqavilələrinin ləğv edilməyəcəyi, dəyişdirilməyəcəyi və ya təxirə salınmayacağı ilə bağlı yüksək dərəcədə əminliyə necə nail olur? MBI-nin qayda, prosedur və müqavilələri əsasında onun tədbirlərinin ləğv ediləcəyi, dəyişdiriləcəyi və ya təxirə salınacağı halları ilə bağlı müddəalar varmı? Vardırısa, hansılardır?

1.4.3: Hər hansı müvafiq yurisdiksiyadakı məhkəmə MBI-nin müvafiq tədbir və mexanizmlərinin bu qayda və prosedurlara uyğun olaraq tətbiq edilə bilinməyəcəyi haqqında qərar qəbul edibmi?

Əsas mülahizə 5: Çoxsaylı yurisdiksiyalarda fəaliyyət göstərən MBI digər yurisdiksiyalarda hər hansı mümkün qanunlar münaqişəsindən yaranan riskləri müəyyən etməli və azaltmalıdır.

1.5.1: MBI çoxsaylı yurisdiksiyalarda fəaliyyət göstərsə o, hər hansı mümkün qanunlar münaqişəsi məsələlərini necə müəyyənləşdirir və təhlil edir? MBI-nin müvafiq yurisdiksiyalarda seçdiyi qanunun tətbiq edilə bilinməsi ilə bağlı qeyri-müəyyənlik olduğu halda o, mümkün qanunlar münaqişəsi məsələlərinin müstəqil qanuni təhlilini əldə edibmi? MBI hansı mümkün qanunlar münaqişəsi məsələlərini müəyyənləşdirib və təhlil edib? MBI hər hansı mümkün qanunlar münaqişəsi məsələlərini necə həll edib?

Prinsip 2: İdarəetmə

Əsas mülahizə 1: MBI-nin məqsədi özünün təhlükəsizlik və səmərəliliyinə yüksək prioritet verməkdən və maliyyə sabitliyini və digər müvafiq ictimai maraq kəsb edən məsələləri aydın şəkildə dəstəkləməkdən ibarət olmalıdır.

2.1.1: MBI-nin məqsədi nədir və bu məqsəd nə dərəcədə aydın müəyyən edilib? Məqsədlərə çatmaq baxımından MBI-nin fəaliyyəti necə qiymətləndirilir?

2.1.2: MBI-nin məqsədi təhlükəsizlik və səmərəlilik üzrə yüksək prioritetliyi necə müəyyənləşdirir? MBI-nin məqsədi maliyyə sabitliyini və digər müvafiq ictimai maraq kəsb edən məsələləri aydın şəkildə necə dəstəkləyir?

Əsas mülahizə 2: MBI məsuliyyət və hesabatlılığının aydın və birbaşa bölgüsünü təmin edən

idarəetmə mexanizmini sənədləşdirməlidir. Bu mexanizm mülkiyyətçilərə, müvafiq səlahiyyətli orqanlara, iştirakçılara və geniş anlamda, ictimaiyyətə açıqlanmalıdır.

2.2.1: MBİ-nin idarə heyətinin (yaxud ekvivalenti) və rəhbərliyinin fəaliyyət göstərdiyi idarəetmə mexanizmi nədən ibarətdir? MBİ-də məsuliyyət və hesabatlılıq bölgüsü nədən ibarətdir? Bu mexanizmlər harada və necə sənədləşdirilir?

2.2.2: Mərkəzi bankın operator olduğu sistemlər üçün idarəetmə mexanizmi mümkün maraqlar münaqişəsini necə həll edir? İdarəetmə mexanizmi hansı dərəcədə operator və nəzarət funksiyalarının ayrılmasına imkan verir?

2.2.3: MBİ mülkiyyətçilər, iştirakçılar və digər müvafiq maraqlı tərəflərə hesabatlılığı necə təmin edir?

2.2.4: İdarəetmə mexanizmi mülkiyyətçilərə, iştirakçılara, digər müvafiq maraqlı tərəflərə və geniş anlamda, ictimaiyyətə necə açıqlanır?

Əsas mülahizə 3: MBİ-nin idarə heyətinin (yaxud ekvivalenti) rol və məsuliyyəti aydın təsbit edilməli və üzvlərin maraqlar münaqişəsinin müəyyən edilməsi, yoluna qoyulması və idarə edilməsi də daxil olmaqla funksional fəaliyyəti üçün prosedurlar sənədləşdirilməlidir. İdarə heyəti müntəzəm olaraq ümumi fəaliyyətini, həmçinin fərdi heyət üzvlərinin fəaliyyətini yoxlamalıdır.

2.3.1: MBİ-nin idarə heyətinin (yaxud ekvivalenti) rol və məsuliyyətləri nədən ibarətdir və onlar aydın təsbit edilirmi?

2.3.2: İdarə heyətinin üzvlərinin maraqlar münaqişəsini müəyyən etmək, yoluna qoymaq və idarə etmək də daxil olmaqla funksional fəaliyyəti ilə bağlı prosedurları nədən ibarətdir? Bu prosedurlar necə sənədləşdirilir və kimlərə açıqlanır? Hansı tezlikdə onlar yoxlanılır?

2.3.3: İdarə heyətinin funksional fəaliyyətinə kömək etmək məqsədilə yaradılmış komitələri təsvir edin. Belə komitələrin rolu, məsuliyyəti və tərkibi kimlərdən ibarətdir?

2.3.4: Bütövlükdə idarə heyətinin və ayrı-ayrı üzvlərinin fəaliyyətinin yoxlanılması üçün müəyyən edilmiş prosedurlar hansılardır?

Əsas mülahizə 4: İdarə heyəti çoxsaylı rolları yerinə yetirmək üçün müvafiq bacarıqları və motivasiyaları olan üzvlərdən ibarət olmalıdır. Bu, bir qayda olaraq, icraçı olmayan idarə heyəti üzvünün (üzvlərinin) daxil edilməsini tələb edir.

2.4.1: Çoxsaylı rolları yerinə yetirmək üçün MBİ-nin idarə heyətinin hansı dərəcədə müvafiq bacarıq və motivasiyası vardır? MBİ bunu necə təmin edir?

2.4.2: MBİ müvafiq bacarıqları olan üzvləri cəlb etmək və saxlamaq üçün idarə heyəti üzvlərinə hansı motivasiyalar təmin edir? Bu motivasiyalar MBİ-nin məqsədinə uzunmüddətli nail olunmanı necə əks etdirir?

2.4.3: İdarə heyətinə qeyri-icraçı və ya müstəqil üzvlər daxildirmi? Daxildirsə, neçə nəfərdir?

2.4.4: Əgər idarə heyətinə müstəqil üzvlər daxildirsə, MBİ müstəqil idarə heyəti üzvünü necə müəyyən edir? MBİ hansı üzvü (üzvləri) müstəqil hesab etdiyini açıqlayır?

Əsas mülahizə 5: İdarəetmənin rol və məsuliyyətləri aydın təsbit edilməlidir. MBİ-nin rəhbərliyinin onun fəaliyyətinin və risklərinin idarə olunması məqsədilə məsuliyyətlərini icra etmələri üçün zəruri olan müvafiq təcrübəsi və bacarığı olmalıdır.

2.5.1: MBİ-nin rəhbərliyinin rolu və məsuliyyətləri hansılardır və onlar aydın təsbit edilirmi?

2.5.2: MBİ-nin rəhbərliyinin rolu və məqsədi necə müəyyən edilir və qiymətləndirilir?

2.5.3: MBİ-nin rəhbərliyinin onun fəaliyyətinin və risklərinin idarə olunması üçün hansı dərəcədə zəruri olan müvafiq təcrübə və bacarığı hansı səviyyədədir? MBİ bunu necə təmin edir?

2.5.4: Zəruri hallarda, MBİ-nin rəhbərliyinin vəzifədən azad edilməsi prosesi necə müəyyən edilir?

Əsas mülahizə 6: İdarə heyəti MBİ-nin risklərə davamlılıq siyasətini özündə əks etdirən, risk qərarları üçün məsuliyyət və hesabatlılığı müəyyən edən və böhran və fəvqəladə hallarda qərar qəbul etməyə imkan verən aydın sənədləşdirilmiş risklərin idarə olunması sistemi yaratmalıdır. İdarəetmə mexanizmi risklərin idarə edilməsinin və daxili nəzarət funksiyalarının yetərli səlahiyyətinin, müstəqilliyinin, resurs və idarə heyətinə çıxışının olmasını təmin etməlidir.

2.6.1: İdarə heyətinin müəyyən etdiyi risklərin idarə olunması sistemi nədən ibarətdir? O, necə sənədləşdirilir?

2.6.2: Müəyyən edilmiş çərçivə MBİ-nin riskə davamlılıq siyasətini, risk qərarları (məs, risk təsirləri üzrə limitlər) üçün məsuliyyət və hesabatlılığı necə müəyyən edir və bu çərçivə böhran və fəvqəladə hallarda qərarların qəbul edilməsinə necə təsir edir?

2.6.3: Risklərin idarə olunması sisteminin müəyyən edilməsi və təsdiqi, həmçinin yoxlanılması prosesləri nədən ibarətdir?

2.6.4: Risklərin idarə olunması və audit funksiyalarının rolu, məsuliyyəti, səlahiyyəti, hesabatlılıq bölgüsü və resursları hansılardır?

2.6.5: İdarə heyəti risklərin idarə olunması modellərinin qəbul və istifadə edilməsini əhatə edən adekvat idarəetmənin olmasını necə təmin edir? Bu modellər və aidiyyətli metodologiyalar necə yoxlanılır?

Əsas mülahizə 7: İdarə heyəti MBİ-nin quruluşu, qaydaları, ümumi strategiyası və əsas qərarlarının birbaşa və dolaylı iştirakçılarının və digər müvafiq maraqlı tərəflərin qanuni maraqlarını müvafiq olaraq əks etdirməsini təmin etməlidir. Əsas qərarlar müvafiq maraqlı tərəflərə və bazarın təsirinin əhəmiyyətli olduğu yerlərdə ictimaiyyətə aydın şəkildə açıqlanmalıdır.

2.7.1: MBİ-nin quruluşu, qaydaları, ümumi strategiyası və əsas qərarları ilə bağlı qərarların qəbul edilməsi zamanı iştirakçılarının və digər müvafiq maraqlı tərəflərinin mənafeələrini necə müəyyən edir və nəzərə alır?

2.7.2: İdarə heyəti birbaşa və dolaylı iştirakçılarının və digər müvafiq maraqlı tərəflərin baxışlarını necə nəzərdən keçirir. Məs: iştirakçılar riskin idarəedilməsi komitəsinə, habelə defoltun idarəedilməsi qrupu kimi və ya ictimai konsultasiya vasitəsilə istifadəçi komitələrə daxil edilməmi? Maraqlı tərəflər və MBİ arasında maraqlar münaqişəsi necə müəyyən edilir və həll edilir?

2.7.3: MBİ idarə heyəti tərəfindən qəbul edilmiş əsas qərarları müvafiq maraqlı tərəflərə və lazım olduqda ictimaiyyətə hansı dərəcədə açıqlayır?

Prinsip 3: Risklərin hərtərəfli idarə olunması sistemi

Əsas mülahizə 1: MBİ səbəb olduğu və məruz qaldığı risklər sırasının müəyyən edilməsinə, ölçülməsinə və idarə edilməsinə imkan verən risklərin idarə olunması siyasət, prosedur və sistemlərinə malik olmalıdır. Risklərin idarə olunması sistemi müntəzəm yoxlanılmalıdır.

3.1.1: MBİ-nin yaratdığı və ya məruz qaldığı risklər hansılardır?

3.1.2: MBİ-nin səbəb olduğu və məruz qaldığı riskləri müəyyən etməyə, ölçməyə, nəzarət və idarə etməyə kömək edən siyasət, prosedur və nəzarətləri hansılardır?

3.1.3: MBİ-nin risklər sırasını müəyyən etməyə, ölçməyə, nəzarət və idarə etməyə kömək məqsədilə MBİ hansı risklərin idarə olunması sistemlərindən istifadə edir?

3.1.4: Bu sistemlər MBİ-nin, habelə uyğun olduğu halda onun iştirakçıları və iştirakçıların müştəriləri kimi müvafiq tərəflərin təsirlərini ümumiləşdirmək imkanını necə təmin edir?

3.1.5: Risklərin idarə olunması siyasət, prosedur və sistemlərinin hazırlanması, təsdiq edilməsi və saxlanması prosesi nədən ibarətdir?

3.1.6: MBİ risklərin idarə olunması siyasət, prosedur və sistemlərinin effektivliyini necə qiymətləndirir?

3.1.7: MBİ risklərin idarə olunması siyasət, prosedur və sistemlərini hansı tezlikdə yoxlayır və yeniləyir? Bu yoxlamalar risklərin intensivliyi, dəyişkən mühit və bazar təcrübələrindəki tərəddüdləri necə nəzərə alırmı?

Əsas mülahizə 2: MBİ iştirakçıların və uyğun olduğu halda onların müştərilərinin yaratdığı riskləri idarə etmək və aradan qaldırmaq üçün onları motivləşdirməlidir.

3.2.1: İştirakçıların və uyğun olduğu halda, onların müştərilərinin MBİ-ə törətdiyi risklərin idarə edilməsi və aradan qaldırılması üçün MBİ onlara hansı informasiyanı təmin edir?

3.2.2: İştirakçıların və uyğun olduğu halda, onların müştərilərinin MBİ-ə yaratdığı risklərin idarə və monitorinq edilməsi üçün MBİ onlara hansı motivasiyanı təmin edir?

3.2.3: İştirakçıların və uyğun olduğu halda, onların müştərilərinin MBİ-ə törətdiyi risklərin effektiv idarə edilməsi və aradan qaldırılması üçün MBİ öz siyasətini necə təşkil edir?

Əsas mülahizə 3: MBİ qarşılıqlı asılılığın nəticəsi olaraq digər subyektləri (məs, digər MBİ-lər, hesablaşma bankları, likvidlik və xidmət provayderləri) məruz qoyduğu və digər subyektlərdən məruz qaldığı əhəmiyyətli riskləri müntəzəm yoxlamalı və bu risklərin qarşısını almaq üçün müvafiq risklərin idarə olunması alətlərini hazırlamalıdır.

3.3.1: MBİ qarşılıqlı asılılığın nəticəsi olaraq digər subyektləri məruz qoyduğu və digər subyektlərdən məruz qaldığı əhəmiyyətli riskləri necə müəyyən edir? MBİ hansı əhəmiyyətli riskləri müəyyən edib?

3.3.2: Bu risklər necə ölçülür və monitorinq olunur? MBİ bu riskləri hansı tezlikdə yoxlayır?

3.3.3: MBİ digər subyektlərlə qarşılıqlı asılılıqdan yaranan risklərin qarşısını almaq üçün hansı risklərin idarə olunması təcrübəsindən istifadə edir?

3.3.4: MBİ bu risklərin idarə olunması alətlərinin effektivliyini necə qiymətləndirir? MBİ bu risklərin qarşısını almaq üçün istifadə etdiyi risklərin idarə olunması alətlərini necə yoxlayır? Bu yoxlama hansı tezlikdə həyata keçirilir?

Əsas mülahizə 4: MBİ kritik əməliyyat və xidmətlərinin davamlılığını təmin etməsinə potensial olaraq mane olan ssenarilər müəyyən etməli və bərpa və ya nizamlı şəkildə sıradan çıxma üzrə bütün variantların effektivliyini qiymətləndirməlidir. MBİ həmin qiymətləndirmələrin nəticələri əsasında onun bərpası və ya nizamlı şəkildə sıradan çıxma üzrə müvafiq planlar hazırlamalıdır. Tətbiq oluna bilən hallarda, MBİ qərarın planlaşdırılması məqsədilə müvafiq səlahiyyətli orqanlara lazım olan məlumatları da təmin edir.

3.4.1: MBİ kritik əməliyyat və xidmətlərin təmin etməsinə potensial olaraq mane olan ssenariləri necə

müəyyən edir? Bu proseslərin nəticəsi olaraq hansı ssenarilər müəyyən olunub?

3.4.2: Bu ssenarilər MBİ-nin məruz qaldığı həm müstəqil, həm də aidiyyatı olan riskləri necə nəzərə alır?

3.4.3: MBİ-nin bərpaetmə və ya nizamlı şəkildə sıradan çıxma planları hansılardır?

3.4.4: MBİ-ninə sas bərpaetmə və ya nizamlı şəkildə sıradan çıxma strategiyaları kritik əməliyyat və xidmətlərin davam etməsinə necə şərait yaradır?

3.4.5: MBİ-nin bərpaetmə və ya nizamlı şəkildə sıradan çıxma planları necə yoxlanılır və yeniləndirilir? Planlar hansı tezlikdə yoxlanılır və yenilənir?

Prinsip 4: Kredit riski

Əsas mülahizə 1: MBİ iştirakçılarına qarşı kredit təsirlərini və ödəniş, kliring və hesablaşma proseslərindən yaranan kredit risklərini idarə etmək üçün möhkəm struktur yaratmalıdır. Kredit təsiri hazırkı təsirlərdən, mümkün gələcək təsirlərdən və ya hər ikisindən yarana bilər.

4.1.1: MBİ-nin iştirakçılar qarşısında cari və mümkün gələcək təsirlər də daxil olmaqla ödəniş, kliring və hesablaşma proseslərindən yaranan kredit təsirlərini idarə etmək üçün struktur planı nədir?

4.1.2: Dəyişkən mühiti, bazar təcrübələrini və yeni məhsulları əks etdirmək üçün bu struktur planı hansı tezlikdə yoxlanılır?

Əsas mülahizə 2: MBİ kredit riskinin mənbələrini müəyyən etməli, planlı şəkildə kredit təsirlərini ölçməli və monitoring etməli və bu risklərə nəzarət etmək üçün müvafiq risklərin idarə olunması alətlərindən istifadə etməlidir.

4.2.1: MBİ kredit risklərinin mənbələrini necə müəyyən edir? MBİ-nin müəyyən etdiyi kredit riskinin mənbələri hansılardır?

4.2.2: MBİ kredit təsirlərini necə ölçür və monitoring edir? MBİ bu təsirləri hansı tezlikdə yenidən hesablaya bilər? Məlumat nə dərəcədə vaxtında təmin olunur?

4.2.3: Kredit riskinin müəyyən edilmiş mənbələrinə nəzarət etmək üçün MBİ hansı alətlərdən istifadə edir (məs. RVBHS və ya ödəməyə qarşı çatdırma hesablaşma mexanizminin təklif edilməsi, xalis debet və ya gündəlik kreditlərin məhdudlaşdırılması, konsentrasiya limitlərinin müəyyən edilməsi və ya gündəlik əsasda mövqelərin qeyd edilməsi)? MBİ bu alətlərin effektivliyini necə ölçür?

Əsas mülahizə 3: Ödəniş sistemləri və ya QKHS girov və digər ekvivalent maliyyə resurslarından (bax girov haqqında Prinsip 5) istifadə etməklə yüksək müəyyənlik dərəcəsi ilə hər iştirakçı qarşısında cari və mövcud olduğu hallarda, mümkün gələcək təsirlərini əhatə etməlidir. Hesablaşma zamanəti olmayan, lakin iştirakçılarının ödəniş, kliring və hesablaşma proseslərindən irəli gələn kredit təsirləri ilə üzləşdiyi təxirə salınmış xalis hesablaşmanın (TXH) ödəniş sistemləri və ya TXH QKHS halında belə MBİ ən azı toplam halında sistemdə ən iri kredit təsirinə səbəb olacaq iki iştirakçının və onların törəmə təşkilatlarının təsirlərini qarşılamaq üçün yetərli resurslara malik olmalıdır.

4.3.1: Ödəniş sistemləri və ya QKHS hər iştirakçı qarşısında cari və mövcud olduğu hallarda mümkün gələcək təsirlərini necə əhatə edir? Bu təsirləri əhatə etmək üçün istifadə edilən maliyyə resurslarının tərkibi nədən ibarətdir? Bu maliyyə resursları nə dərəcədə yetərlidir?

4.3.2: Bu maliyyə resursları ödəniş sistemləri və ya QKHS-in cari və mümkün gələcək tələblərini yüksək müəyyənlik dərəcəsi ilə hansı dərəcədə əhatə edir? Ödəniş sistemləri və ya QKHS bu maliyyə resurslarının yetərliliyini hansı tezlikdə qiymətləndirir?

4.3.3: Əgər ödəniş sistemləri və ya QKHS hesablaşma zəmanəti olmayan TXH sistemlədirsə, onun iştirakçıları ödəniş, klirinq və hesablaşma proseslərindən irəli gələn kredit təsirləri ilə qarşılaşır mı? Sistemdə kredit təsirləri varsa, sistem onları necə monitorinq edir və ölçür?

4.3.4: Əgər ödəniş sistemləri və ya QKHS hesablaşma zəmanəti olmayan TXH sistemlədirsə və iştirakçıları arasında kredit təsirləri varsa, ödəniş sistemləri və ya QKHS-in maliyyə resursları ən azı toplam halında sistemdə ən iri kredit təsirinə səbəb ola biləcək iki iştirakçının və onların törəmə təşkilatlarının defoltunu qarşılamaq üçün hansı səviyyədə maliyyə resurslarına malikdir?

Əsas mülahizə 4: MBI iştirakçılarının onun qarşısında istənilən öhdəliyi baxımından hər hansı fərdi və ya birgə defoltunun nəticəsi olaraq üzləşə biləcəyi kredit itkilərini tam yoluna qoyan dəqiq qayda və prosedurları müəyyən etməlidir. Bu qayda və prosedurlar potensial olaraq qarşılanmayan kredit itkilərinin necə paylaşdırılmasını, o cümlədən MBI-nin likvidlik provayderlərindən borc ala biləcəyi istənilən vəsaitlərin necə qaytarılmasını əhatə etməlidir. Bu qayda və prosedurlar MBI-nin stress hadisəsi zamanı istifadə edə biləcəyi istənilən maliyyə resurslarının onun sağlam və təhlükəsiz fəaliyyətini davam etdirməsi üçün bərpa edilməsi prosesini də əks etdirməlidir.

4.4.1: MBI-nin qayda və prosedurları iştirakçıların onun qarşısında istənilən öhdəlikləri baxımından hər hansı fərdi və ya birgə defoltunun nəticəsi olaraq üzləşə biləcəyi hər hansı kredit itkilərini tam şəkildə necə həll edir? MBI-nin qayda və prosedurları qarşılanmayan kredit itkilərini, o cümlədən onun likvidlik provayderlərindən ala biləcəyi istənilən vəsaitlərin ödənilməsinə necə və hansı ardıcılıqla həll edir?

4.4.2: Stress hadisəsi zamanı tükənmiş maliyyə resurslarının yenidən bərpa edilməsi üzrə MBI-nin qayda və prosedurları hansılardır?

Prinsip 5: Girov

Əsas mülahizə 1: MBI ümumiyyətlə girov kimi qəbul etdiyi aktivləri aşağı kredit, likvidlik və bazar risklərindən məhdudlaşdırmalıdır.

5.1.1: MBI müstəsna hallarda belə qəbul edəcəyi girov daxil olmaqla girov kimi qəbul edilə bilən xüsusi aktivləri necə müəyyən edir? MBI bu determinantları hansı tezlikdə yeniləndirir? MBI müstəsna əsasda girovu hansı tezlikdə qəbul edir və belə girovun qəbul edilməsinə limit müəyyən edirmi?

5.1.2: MBI girovun tətbiq edilə bilən qəbul edilmiş meyarlara uyğun olduğunu necə monitorinq edir?

5.1.3: MBI mümkün xüsusi riskin yaranmasını necə müəyyən edir və aradan qaldırır - məs, qəbul etdiyi girovu məhdudlaşdırmaqla (girovun yığım limitləri daxil olmaqla)?

Əsas mülahizə 2: MBI prudensial qiymətləndirmə təcrübələrini yaratmalı, müntəzəm testləşdirilən "kəsmə"lər hazırlamalı və gərgin bazar şəraitini nəzərə almalıdır.

5.2.1: MBI girovu hansı tezlikdə bazara uyğunlaşdırır və bunu ən azı gündəlik edirmi?

5.2.2: Bazar qiymətləri qiymətləndirilən aktivlərin həqiqi qiymətini əks etdirmədikdə MBI hansı dərəcədə hərəkət azadlığına malikdir?

5.2.3: MBI "kəsmə"ni necə müəyyən edir?

5.2.4: MBİ "kəsmə"nin yetərliyini və prosedurlarını, o cümlədən girovun likvidləşdiriləcəyi bazar şəraitinin gərginliyi zamanı aktivlərin dəyərindəki mümkün azalmanı necə testləşdirir? MBİ bu testi hansı tezlikdə həyata keçirir?

Əsas mülahizə 3: Prosiklik tənzimləmələrə olan ehtiyacı azaltmaq üçün MBİ praktiki və prudensial dərəcədə gərgin bazar şəraitinin dövrlərini daxil etmək üçün yoxlanılan sabit və konservativ "kəsmə"lər yaratmalıdır.

5.3.1: MBİ "kəsmə" ölçülərinin mümkün dövriliyini necə müəyyən edir və qiymətləndirir? MBİ dövrü tənzimləmələrə olan ehtiyacların azaldılmasını necə nəzərə alır ("kəsmə"lərin ölçülməsi zamanı gərgin bazar şəraitlərinin birləşdirilməsi)?

Əsas mülahizə 4: MBİ müəyyən aktivlərin əhəmiyyətli əks qiymət təsiri olmadan ləğv etmək imkanının pisləşə biləcəyi hallarda belə aktivlərin mərkəzləşdirilmiş şəkildə saxlanılmasından çəkinməlidir.

5.4.1: Ləğvetmə zamanı potensial əks qiymət təsirlərini məhdudlaşdırmaq üçün müəyyən aktivlərin mərkəzləşdirilmiş şəkildə saxlanılmasını müəyyən etmək və ondan çəkinmək məqsədilə MBİ-nin həyata keçirdiyi siyasət nədən ibarətdir? Bu siyasət müəyyən edilərkən hansı amillər (məs, əks qiymət təsirləri və ya bazar şəraiti) nəzərə alınır?

5.4.2: MBİ adekvatlığı müəyyən etmək üçün konsentrasiya siyasət və təcrübələrini necə nəzərdən keçirir və qiymətləndirir? MBİ bu siyasət və təcrübələrini hansı tezlikdə nəzərdən keçirir və qiymətləndirir?

Əsas mülahizə 5: Beynəlxalq girov qəbul edən MBİ onun istifadəsi ilə əlaqəli riskləri aradan qaldırmalı və girovdan vaxtında istifadəni təmin etməlidir.

5.5.1: Beynəlxalq girov qəbul edən MBİ-nin üzləşdiyi hüquqi, əməliyyat, bazar və digər risklər hansılardır? MBİ bu riskləri necə aradan qaldırır?

5.5.2: MBİ sərhədlərarası girovdan vaxtında istifadəni necə təmin edir?

Əsas mülahizə 6: MBİ yaxşı tərtib edilmiş və əməliyyat baxımından çevik olan girovun idarə edilməsi sistemindən istifadə etməlidir.

5.6.1: MBİ-nin girovun idarə edilməsi sistemlərinin əsas xüsusiyyətləri hansılardır?

5.6.2: MBİ girovdan yenidən istifadəni və təmin edilmiş girov üzərində hüquqlarını necə və hansı dərəcədə izləyir?

5.6.3: MBİ-nin girovun idarə edilməsi sistemləri girovun davamlı monitorinqi və idarə edilməsindəki dəyişiklikləri necə və hansı dərəcədə tənzimləyir?

5.6.4: Girovların idarə edilməsi sistemləri hətta bazarda stress yaşanan vaxtlarda belə əməliyyatların rəvanlığını təmin etmək üçün kadr imkanları necədir?

Prinsip 6: Marja

MTM iştirakçıları qarşısında bütün məhsullara görə kredit risklərini risk əsaslı və müntəzəm nəzərdən keçirilən effektiv marja sistemi vasitəsilə əhatə etməlidir.

Maliyyə riskinin idarə olunması və maliyyə resursları prinsipləri arasında geniş qarşılıqlı əlaqə

olduğundan, bu Prinsip, müvafiq olduğu təqdirdə, kredit riski haqqında Prinsip 4, girov haqqında Prinsip 5, likvidlik riski haqqında Prinsip 7-nin kontekstində nəzərdən keçirilməlidir. Bu Prinsip həmçinin, müvafiq olduğu təqdirdə, hesablama tamlığı haqqında Prinsip 8, əməliyyat riski haqqında Prinsip 17 və digər Prinsiplərin kontekstində nəzərdən keçirilməlidir.

Əsas mülahizə 1: MTM risklərə, hər məhsula, portfelə və xidmət etdiyi bazara müvafiq marja səviyyələrini müəyyən edən marja sisteminə malik olmalıdır.

Marja metodologiyasının təsviri

6.1.1: Xüsusilə cari və potensial gələcək tələblər baxımından MTM-in marja sisteminin ümumi çərçivəsi nədən ibarətdir? Əgər MTM marja sistemindən istifadə etmirsə, riskləri aradan qaldırmaq üçün o, hansı risklərin idarə olunması tədbirindən istifadə edir? Bu tədbirlər ekvivalent nəticələri hansı dərəcədə çatdırır?

6.1.2: Marja metodologiyası sənədləşdirilibmi?

6.1.3: İştirakçıların fərdi risklərin idarə olunması söylərində istifadəsi üçün nəzərdə tutulan marja metodologiyası nə dərəcədə təfərrüatlıdır?

Kredit tələbləri

6.1.4: Hər məhsul, portfel və xidmət göstərdiyi bazar baxımından MTM-in kredit tələblərinin determinantları hansılardır?

6.1.5: MTM-in marja tələbləri risklərə, hər məhsula, portfelə və xidmət etdiyi bazara nə dərəcədə müvafiqdir?

Əməliyyat komponentləri

6.1.6: MTM iştirakçının mövqeyinin tələb olunan marjasının azlığına səbəb ola bilən uğursuz ödəniş riskini necə ünvanlayır?

6.1.7: MTM marjaların toplanması və ödənişlər üçün zaman çərçivəsini necə tətbiq edir? Əgər MTM-in iştirakçıları müxtəlif vaxt zonalarını təmsil edirsə, MTM yerli fond bazarlarındakı fərqlərdən və müvafiq ödəniş və hesablasmalar sistemlərindəki əməliyyat saatlarından irəli gələn məsələləri necə həll edir?

Əsas mülahizə 2: Marja sistemi üçün MTM-in etibarlı, zamanında verilən qiymət məlumatları mənbəyi olmalıdır. MTM-in prosedurları və sağlam qiymətləndirmə modelləri qiymət məlumatlarını asanlıqla əldə edə bilməli, yaxud etibarlı olmayan halları ünvanlamalıdır.

Qiymət məlumatlarının mənbələri

6.2.1: MTM-in marja modelinin qiymət məlumatlarının mənbələri hansılardır? İlkin marjanı müəyyən etmək üçün MTM hansı məlumatlardan istifadə edir?

6.2.2: MTM istifadə etdiyi qiymət məlumatlarının, o cümlədən müvafiq olduğu hallarda üçüncü tərəfin təqdim etdiyi qiymətlərin zamanında və etibarlı olduğunu necə müəyyən edir?

Qiymətlərin hesablanması

6.2.3: Qiymətlər asanlıqla əldə edilə bilən, yaxud etibarlı olmadıqda, marja tələblərini hesablamaq üçün MTM qiymətləri necə dəyərləndirir?

6.2.4: Qiymətlər asanlıqla əldə edilə bilən, yaxud etibarlı olmadıqda, qiymətlər, yaxud marja tələblərini

dəyərləndirmək üçün istifadə olunan modelləri MTM necə təsdiqləyir? MTM qiymətləndirmə prosesinin müstəqilliyini necə təmin edir?

Əsas mülahizə 3: MTM risk yönümlü ilkin marja modelləri və parametrlərini qəbul etməli və iştirakçının defoltundan sonrakı son marja toplanması və mövqelərin bağlanması arasındakı intervalda iştirakçılar qarşısında potensial gələcək tələbləri qarşılamaq üçün yetərli marja tələblərini müəyyən etməlidir. İlkin marja gələcək tələbin hesablanmış paylanması baxımından müəyyən edilmiş ən azı 99% birtərəfli inam səviyyəsinə uyğun olmalıdır. Marjanı portfel səviyyəsində hesablayan MTM üçün bu tələb gələcək tələbin hər portfelə paylanmasına şamil olunur. Marjanı daha təfərrüatlı səviyyədə, məs, alt-portfel səviyyəsində, yaxud məhsul üzrə hesablayan MTM üçün tələbə gələcək tələbin müvafiq paylaşdırması üçün riayət olunmalıdır. Model (a) effektiv hecləşdirmə üçün zaman kəsirlərinin konservativ hesablanması, yaxud MTM tərəfindən klirinq olunan bu və ya digər məhsul növlərinin likvidasiyasından istifadə etməli (gərgin bazar şəraiti daxil olmaqla); (b) kredit riskini ölçmək üçün müvafiq məhsula xas risk amillərini və məhsullar üzrə portfel effektlərini nəzərə alan müvafiq metoda malik olmalı və (c) mümkün və prudensial dərəcədə destabilizasiyaedici, prosiklik dəyişikliklərə olan ehtiyacları məhdudlaşdırmalıdır.

İlkin marja modeli

6.3.1: MTM-in ilkin marja modelinin dizaynı necədir? Potensial gələcək tələbləri müəyyən etmək üçün istifadə olunan metod daxil olmaqla modeli təfərrüatları ilə təsvir edin. İlkin marja modelinin əhatə olunma səviyyəsi?

6.3.2: Marja modelinin fərziyyələri hansılardır?

6.3.3: MTM marja modelinin əsas parametrləri və inputlarını necə hesablayır (məs, ləğvetmə müddəti və inam intervalı)?

Likvidasiya və nümunə dövrləri

6.3.4: MTM hər məhsul növünün müvafiq likvidasiya dövrünü necə müəyyən edir? MTM, xüsusi olaraq, gərgin bazar şəraitində potensial artmış likvidasiya dövrlərini necə nəzərə alır? Bu təhlildə hansı amillər nəzərə alınır (məs, bazar likvidliyi, iştirakçının defoltunun bazarda üstünlük təşkil edən şəraitə təsiri, mövqe konsentrasiasının əks təsirləri və MTM-in hecləşdirmə imkanı)?

6.3.5: MTM marja modelində istifadə olunan tarixi məlumatlar üçün müvafiq nümunə müddətini necə müəyyən edir? Hansı amillər nəzərə alınır (məs, yeni, cari və ötən volatilliklərin əks etdirilməsi, yaxud böyük tarixi olmayan yeni məhsullar üçün simulyasiya məlumatlarından istifadə)?

6.3.6: MTM ani likvidasiya ilə onun əks qiymət effektləri arasındakı əlaqəni necə nəzərdən keçirir?

Prosiklik və xüsusi əks əlaqə riski

6.3.7: MTM marja metodologiyasındakı prosikliyi necə müəyyən edir? MTM destabilizəedici prosiklik dəyişikliklərin məhdudlaşdıracaq dərəcədə tətbiqi və prudensial marja tələblərini necə qəbul edir?

6.3.8: MTM xüsusi əks əlaqə riskini necə müəyyən edir və aradan qaldırır?

Əsas mülahizə 4: Cari risklərin artmasını məhdudlaşdırmaq üçün MTM iştirakçı mövqələrini bazara uyğun ən azı gündəlik tənzimləməli və dəyişkən marjanı toplamalıdır. MTM-in iştirakçılara

gündəlik planlaşdırılmış və planlaşdırılmamış marja tələb və ödənişləri həyata keçirmək səlahiyyəti və əməliyyat potensialı olmalıdır.

6.4.1: MTM-in variasiya marja modelinin dizaynı necədir? Modeli, o cümlədən cari riski ölçmək üçün istifadə olunan metodu, bazara uyğun tənzimləmə tezliyini və marja toplanma qrafikini, gün ərzində baş verən marja tələbi potensialını təfərrüatı ilə təsvir edin.

6.4.2: İlkin və variasiya marjası üçün gün ərzində marja tələbləri etmək və tamamlamaq üçün MTM-in səlahiyyət və əməliyyat potensialı varmı?

Əsas mülahizə 5: Əgər bir məhsulun riski əhəmiyyətlidirsə və digər məhsulun riski ilə etibarlı şəkildə korrelyasiya olunmuşdursa, marja tələblərini hesablayarkən MTM klirinq etdiyi məhsullarda, yaxud o və digər MTM arasında klirinq olunan məhsullar arasında tələb olaunan marjalarda əvəzləmələr, yaxud azalmalara imkan verə bilər. İki, yaxud daha çox MTM-in çarpaz marja təklif etmək səlahiyyəti olduğu hallarda onların müvafiq təhlükəsizlik tədbirləri və ahəngdar ümumi risklərin idarə olunması sistemləri olmalıdır.

Portfelin marjalaşdırılması

6.5.1: MTM klirinq etdiyi məhsullar, yaxud o və digər MTM arasında klirinq olunan məhsullarda tələb olunan marjalarda əvəzləmə, yaxud azaldılmalara imkan verirmi? Verirsə, bir məhsulun riski digər məhsulun riski ilə əhəmiyyətli və etibarlı dərəcədə korrelyasiya olunmuşdurmı? MTM tələb olunan marjanı necə əvəzləyir, yaxud azaldır?

6.5.2: MTM məhsul və portfel səviyyəsində potensial gələcək riskini necə müəyyən edir və ölçür? MTM-in portfelin marjalaşdırılması metodologiyası klirinq etdiyi məhsullarda tələb olunan marjaların əvəzlənməsi, yaxud azaldılmasını necə nəzərə alır?

Çarpaz marjalaşdırma

6.5.3: İki, yaxud daha çox MTM arasında çarpaz marjalaşdırma halında, MTM-lər risklərin idarə olunmasına olan yanaşmalarını necə ahəngdar etmişlər? Çarpaz marjalaşdırmalar hansı hüquqi və əməliyyat qaydaları ilə idarə olunur?

Metodologiyaların möhkəmliyi

6.5.4: MTM portfeli və çarpaz marjalaşdırma metodologiyalarının möhkəmliyini necə təsdiq edir? MTM-in metodologiyası gərgin bazar şəraitində qiymətdən asılılıq dərəcəsi və onun sabitliyini necə nəzərə alır?

Əsas mülahizə 6: MTM ən azı ayda bir dəfə retrospektiv məlumatlar əsasında ciddi gündəlik testləşdirmə və müvafiq olduğu hallarda daha tez-tez həssaslığın analizini aparmaqla modelin fəaliyyətini təhlil və monitorinq etməlidir. MTM klirinq etdiyi bütün məhsullar üçün marja modelinin nəzəri və empirik xüsusiyyətlərini müntəzəm qiymətləndirilməlidir. Modelin əhatəsinin həssaslığının analizini apararkən MTM mümkün bazar şəraitini əks etdirən geniş çeşidli parametrlər və fərziyyələr, o cümlədən xidmət göstərdiyi bazarlarda yaşanmış ən volatil dövrləri və qiymətlər arasındakı korrelyasiyalarda ekstremal dəyişiklikləri nəzərə almalıdır.

Retrospektiv və həssaslıq analizi

6.6.1: Retrospektiv təhlil metodologiyaları və modelin fəaliyyətini, o cümlədən hədəfə inam səviyyəsi və ümumi marja əhatəsinin nəticəsini təfərrüatı ilə təsvir edin. Belə testləşdirmə MTM daxilində və digər MTM-lərlə çarpaz marjalaşdırma proqramlarında aktivlər sinfi daxilində və müxtəlif aktiv siniflərində

portfelin təsirlərini necə ünvanlayır? Retrospektiv analiz hansı tezlikdə həyata keçirilir?

6.6.2: Modelin fəaliyyəti və MTM-in marja metodologiyasının ümumi əhatəsinin həssaslığının analizini təfərrüatı ilə təsvir edin. Analiz geniş çeşidli parametrləri, fərziyyələri, tarixi və hipotetik bazar şəraitini, iştirakçıların mövqelərini və gərgin şəraitləri əhatə edirmi? Təhlil hansı tezlikdə həyata keçirilir?

Marja modelinin fəaliyyəti

6.6.3: Retrospektiv və həssaslıq analizləri əsasında marja modelinin müəyyən edilmiş potensial çatışmazlıqları hansılardır?

6.6.4: Model gözləndiyi şəkildə işlək olmadıqda MTM hansı tədbirləri həyata keçirərdi?

6.6.5: MTM retrospektiv və həssaslıq analizlərinin nəticələrini necə açıqlayır?

Əsas mülahizə 7: MTM marja sistemini müntəzəm yoxlamalı və təsdiq etməlidir.

6.7.1: MTM nəzəri və empirik xüsusiyyətlər daxil olmaqla marja sistemini müntəzəm şəkildə necə yoxlayır və təsdiq edir? Bu, hansı tezlikdə həyata keçirilir?

6.7.2: MTM parametrlər daxil olmaqla marja metodologiyasının əhəmiyyətli yoxlanması və tənzimlənməsini idarəetmə strukturuna necə daxil edir?

6.7.3: MTM bu yoxlama və təsdiqetmənin metod və nəticələrini necə açıqlayır?

Prinsip 7: Likvidlik riski

Əsas mülahizə 1: MBİ iştirakçılarından, hesablaşma banklarından, nostro agentlərdən, kastodian banklardan, likvidlik provayderlərindən və digər subyektlərdən yaranan likvidlik risklərini idarə etmək üçün sağlam sistemə malik olmalıdır.

7.1.1: Bütün müvafiq valyutalarda iştirakçılar, hesablaşma bankları, nostro agentlər, kastodian banklar, likvidlik provayderləri və digər subyektlərdən yaranan likvidlik risklərini idarə etmək üçün MBİ hansı sistemdən istifadə edir?

7.1.2: MBİ-nin bütün müvafiq valyutalarda əmələ gələn likvidlik ehtiyaclarının xüsusiyyəti və ölçüsü və likvidlik risklərinin əlaqəli mənbələri hansılardır?

7.1.3: MBİ baxımından çoxsaylı rol oynaya biləcək fərdi subyekt və onun törəmə təşkilatının səbəb olduğu potensial ümumi likvidlik riskini MBİ necə nəzərə alır?

Əsas mülahizə 2: MBİ gün ərzindəki likvidlikdən istifadə daxil olmaqla davamlı şəkildə və zamanında hesablaşmanı və vəsait axınlarını müəyyən etmək, ölçmək və monitorinq etmək üçün effektiv əməliyyat və analitik alətlərə malik olmalıdır.

7.2.1: Hesablaşmanı və vəsait axınlarını müəyyən etmək, ölçmək və monitorinq etmək üçün MBİ hansı effektiv əməliyyat və analitik alətlərdən istifadə edir?

7.2.2: MBİ hesablaşmanı və vəsait axınlarını davamlı şəkildə və zamanında müəyyən etmək, ölçmək və monitorinq etmək üçün həmin alətlərdən necə istifadə edir?

Əsas mülahizə 3: TXH mexanizmindən istifadə edən sistemlər daxil olmaqla ödəniş sistemləri və ya QKHS geniş çeşidli mümkün stress test ssenariləri əsasında ödəniş öhdəliklərinin eyni gündəki

hesablaşmalarını və müvafiq hallarda, günlük və ya bir neçə günlük hesablaşmalarını yüksək əminlik dərəcəsi ilə həyata keçirmək üçün bütün müvafiq valyutalarda yetərli likvid resurslara malik olmalıdır, bu ssenarilərə bununla məhdudlaşmamaq şərtlə fəvqəladə və ya mümkün bazar şəraitində ən iri ümumi ödəniş öhdəliyi yarada bilən iştirakçı və onun törəmə təşkilatlarının defoltu daxildir.

7.3.1: MBİ və ya QKHS geniş çeşidli potensial stress test ssenariləri əsasında ödəniş öhdəliklərinin eyni gündəki hesablaşmalarını və müvafiq hallarda, günlük və ya bir neçə günlük hesablaşmalarını yerinə yetirmək üçün bütün valyutalarda olan likvid resursların məbləğini necə müəyyən edir? Bunu müəyyən etmək üçün ödəniş sistemləri və ya QKHS hansı potensial stress test ssenarilərindən istifadə edir (bu ssenarilərə bununla məhdudlaşmamaq şərtlə ekstremal, yaxud mümkün bazar şəraitində ən iri ümumi ödəniş öhdəliyi yarada bilən iştirakçı və onun törəmə təşkilatlarının defoltu daxildir)?

7.3.2: MBİ və ya QKHS-nin hər valyutada qarşılamaı olduğu likvidlik çatışmazlığının hesablanmış ölçüsü nə qədərdir?

Əsas mülahizə 4: MBİ öz minimum likvid resurs tələbini qarşılamaq məqsədilə istənilən valyutada onun mühüm likvid resurslara emitent mərkəzi bankda və kredit qabiliyyətli kommersiya banklarındakı nağd pul, ayrılmış kredit xətləri, xarici valyutada svop müqavilələri, repo üzrə sövdələşmələr, həmçinin saxlanıda saxlanılan bazarda tez realizə edilə bilən girov və hətta fəvqəladə, lakin mümkün bazar şəraitində tez istifadə olunmaq imkanına malik olan əvvəlcədən müəyyən edilmiş və yüksək dərəcədə etibarlı maliyyələşmə mexanizmləri olan tez nağd pula çevrilə bilən investisiyalar daxildir. MBİ-nin emitent mərkəzi bankın kreditinə müntəzəm çıxışı olduqda o, bu çıxışı müvafiq mərkəzi banka təminat kimi qoyula bilən girovun olması şərtlə minimum tələbinin bir hissəsi kimi hesab edə bilər. Ehtiyac olduğu halda bütün bu tip resurslar mümkün olmalıdır.

7.4.1: MBİ-nin hər valyutada saxladığı mühüm likvid resursların ölçüsü və tərkibi nədən ibarətdir? Bu resurslar hansı tərzdə və hansı zaman kəsiyində onun üçün mümkün ola bilər?

7.4.2: Asanlıqla mümkün olan girov və investisiyaları nağdlaşdırmaq üçün MBİ əvvəlcədən hansı maliyyələşdirmə qaydalarını müəyyən etmişdir? Bu qaydaların fəvqəladə, lakin mümkün bazar şəraitində yüksək dərəcədə etibarlılığını MBİ necə müəyyən edib? MBİ öz likvid resurslarını qiymətləndirdikdə hər hansı potensial maneələr müəyyən edibmi?

7.4.3: Əgər MBİ-nin emitent mərkəzi bankda eyni tipli kreditə çıxışı varsa, MBİ-nin həmin valyutada minimum likvid resurs tələbini qarşılamaq üçün müvafiq borclanma tutumu nə qədərdir?

7.4.4: Ödəniş öhdəliklərini vaxtında yerinə yetirmək üçün MBİ-nin hər valyutada mühüm likvid resursları onun müəyyən edilmiş minimum likvidlik resursları tələbini hansı ölçü və mümkünlük dərəcəsində əhatə edir?

Əsas mülahizə 5: MBİ öz mühüm likvid resurslarına likvid resursların digər formalarını əlavə edə bilər. Bunu etdiyi təqdirdə, hətta əgər fəvqəladə bazar şəraitində etibarlı şəkildə əvvəlcədən müəyyən etmək və ya zəmanət vermək mümkün olmasa belə, bu likvid resurslar kredit xətləri, svoplar və ya repolar üçün defoltdan sonra xüsusi əsasda satıla və ya qəbul edilə bilən aktivlər formasında olmalıdır. Hətta MBİ eyni tipli mərkəzi bank kreditinə çıxışı olmazsa, o, yenə də bir qayda olaraq müvafiq mərkəzi bank tərəfindən girov kimi nəyin qəbul edildiyini nəzərə almalıdır, çünki belə aktivlərin gərgin şəraitdə likvid olma ehtimalı vardır. MBİ likvidlik planının bir hissəsi kimi

mərkəzi bankın fəvqəladə kreditinin mövcudluğunu nəzərə almamalıdır.

7.5.1: MBİ üçün mövcud istənilən əlavə likvid resursların ölçü və tərkibi necədir?

7.5.2: Hətta bunu fəvqəladə bazar şəraitində əvvəldən etibarlı şəkildə müəyyən etmək və ya zəmanət vermək mümkün olmasa belə, bu aktivlərin müvafiq valyuta əldə etmək üçün girov kimi satılmaq və ya qəbul edilmək ehtimalını MBİ necə və hansı əsasda müəyyən edib?

7.5.3: Bu əlavə aktivlərin hansı hissəsi müvafiq mərkəzi bankda potensial girov kimi müəyyən edilir?

7.5.4: MBİ hansı şəraitdə əlavə likvid resurslardan mühüm likvid resurslarına avans şəkilində və ya ona əlavə olaraq istifadə edə bilər?

7.5.5: MBİ-nin mühüm likvid resursları və onun əlavə likvidlik resurslarının ölçü və mümkünlüyü likvidlik resurslarının adekvatlığının müəyyən edilməsi üçün MBİ-nin stress test proqramı vasitəsilə müəyyən etdiyi müvafiq likvidlik ehtiyaclarını hansı dərəcədə ödəyir (bax. əsas mülahizə 8)?

Əsas mülahizə 6: MBİ ciddi ehtiyat tədbirləri vasitəsilə istər MBİ-nin iştirakçısı olsun, istərsə də kənar tərəf olsun, minimum tələb olunan mühüm likvid resurslarının hər provayderinin onunla əlaqəli likvidlik risklərini başa düşməsi və idarə etməsi üçün mümkün məlumatla malik olduğuna, həmçinin öhdəliyi əsasında fəaliyyət göstərmək imkanına malik olduğuna yüksək dərəcədə əmin olmalıdır. Likvidlik provayderinin xüsusi valyutada fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi zamanı müvafiq hallarda likvidlik provayderinin emitent mərkəzi bankın kreditinə potensial çıxışı nəzərə alınmalıdır. MBİ likvidlik provayderində öz likvidlik resurslarının qiymətləndirilmə prosedurlarını müntəzəm əsasda testləşdirməlidir.

7.6.1: MBİ minimum tələb olunan mühüm likvidlik resurslarına cavab vermək üçün likvidlik provayderindən istifadə edirmi? MBİ-nin likvidlik provayderləri kimlərdir? MBİ bu likvidlik provayderindən hər birinin hər valyutada stressli şərait daxil olmaqla davamlı əsasda əlaqəli likvidlik risklərini başa düşməsi və idarə etməsi üçün mümkün məlumatla malik olduğunu necə və hansı əsasda müəyyən edib?

7.6.2: MBİ likvidlik provayderindən hər birinin davamlı əsasda hər müvafiq valyutada öhdəliyini yerinə yetirmək imkanının olduğunu necə müəyyən edir?

7.6.3: MBİ likvidlik provayderinin aidiyyəti mərkəzi bankdakı kreditə potensial çıxışını necə nəzərə alır?

7.6.4: MBİ likvidlik provayderində likvid resursların qiymətləndirilməsi prosedurlarının etibarlı və zamanında olmasını müntəzəm olaraq necə testləşdirir?

Əsas mülahizə 7: Mərkəzi bank hesablarına, ödəniş və ya qiymətli kağızlar xidmətlərinə çıxışı olan MBİ praktiki əhəmiyyət daşıdığı halda likvidlik riskinin idarə olunmasını gücləndirmək üçün bu xidmətlərdən istifadə etməlidir.

7.7.1: MBİ-nin ödənişlər və hesablaşmaları həyata keçirmək və müvafiq valyutada likvidlik risklərini idarə etmək üçün müvafiq mərkəzi bankda istifadə oluna bilən hesablara, ödəniş xidmətlərinə və qiymətli kağızlar xidmətlərinə hansı dərəcədə çıxışı vardır və ya çıxış əldə etmək hüququnun səviyyəsi nədən ibarətdir?

7.7.2: MBİ ödəniş və hesablaşmalarını həyata keçirmək və hər müvafiq valyutada likvidlik risklərini idarə etmək üçün hər müvafiq mərkəzi bankda bu xidmətlərin hər birindən hansı dərəcədə istifadə edir?

7.7.3: Əgər MBİ müvafiq mərkəzi banklar tərəfindən təmin edilən xidmətlərdən başqa digər xidmətlərdən

də istifadə edirsə, o, mərkəzi bank xidmətlərindən daha geniş istifadə etməklə likvidlik riskinin idarə olunmasının gücləndirilməsi imkanını hansı dərəcədə təhlil edib?

7.7.4: MBI müvafiq mərkəzi bank xidmətlərindən daha geniş istifadə üçün hansı praktiki və ya digər mülahizələri müəyyən edib?

Əsas mülahizə 8: MBI ciddi stress testlər vasitəsilə likvid resursların məbləğini müəyyən etməli və bu resursların lazımı qədər olmasını müntəzəm testləşdirməlidir. MBI stress testin nəticələrini qurum daxili müvafiq qərar qəbul edənlərə çatdırmaq və likvidlik riskinin idarəedilməsi sisteminin adekvatlığının qiymətləndirilməsini və həmin sistemin nizama salınması məqsədilə bu nəticələrdən istifadə etmək üçün aydın prosedurlara malik olmalıdır. Stress testləri həyata keçirərkən MBI geniş çeşidli müvafiq ssenariləri nəzərdən keçirməlidir. Ssenarilərə müvafiq tarixi pik qiymət dəyişiklikləri, həmçinin qiyməti təyin edən amillər və gəlir əyrisindəki dəyişikliklər, müxtəlif zaman kəsiyində çoxsaylı defoltlar, maliyyələşdirmə və aktivlər bazarında paralel təzyiqlər kimi digər bazar amilləri və müxtəlif fəvqəladə, lakin mümkün bazar şəraitində uzaqgörən stress test ssenarilərin spektri daxil edilməlidir. Ssenarilər MBI-nin quruluş və fəaliyyətini nəzərə almalı, MBI-i əhəmiyyətli likvidlik riskinə məruz qoya bilən bütün subyektləri (məs, hesablaşma bankları, nostro agentlər, kastodian banklar, likvidlik provayderləri və əlaqəli MBI-lər) özündə əks etdirməli və müvafiq hallarda, çoxgünlük dövrü əhatə etməlidir. Bütün hallarda MBI malik olduğu ümumi likvid resursların məbləğ və forması ilə bağlı dəstəkləyici əsaslandırmaqları sənədləşdirməli və onunla bağlı müvafiq idarəetmə mexanizminə malik olmalıdır.

7.8.1: MBI istənilən valyutada olan likvid resurslarının məbləğini necə müəyyən edir və mümkünlüyünü necə testləşdirir? MBI likvid resurslarının hansı tezlikdə stress testini həyata keçirir?

7.8.2: MBI-nin likvid resurslarının ölçü və tərkibinin və likvidlik riskinin idarə olunması sisteminin vaxtında qiymətləndirilməsi və tənzimlənməsi məqsədilə MBI likvidlik stress testlərinin nəticələrini davamlı əsasda ondakı müvafiq qərar qəbul edənlərə hansı proses vasitəsilə çatdırır?

7.8.3: Stress testlərdə hansı ssenarilərdən istifadə olunur və onlar tarixi pik qiymət dəyişiklikləri, qiymətə təsir edən amillər və gəlir əyriləri kimi digər bazar amillərindəki dəyişiklikləri və müxtəlif zaman kəsiklərindəki çoxsaylı defoltların, maliyyələşdirmə və aktivlər bazarında paralel təzyiqlərin və fəvqəladə, lakin mümkün bazar şəraitində uzaqgörən stress test ssenarilərinin kombinasiyasını hansı dərəcədə nəzərə alır?

7.8.4: Ssenarilər və stress testlər MBI-nin xüsusi ödəniş və hesablaşma strukturunu (məs, real vaxt rejimində iri həcmli və ya təxirəsalınmış xalis hesablaşma sistemləri; hesablaşma zəmanəti ilə və zəmanətsiz; QKHS-lər üçün DVP modeli 1, 2, yaxud 3) və MBI-in, onun iştirakçılarının və ya hər ikisinin səbəb olduğu likvidlik riskini hansı dərəcədə nəzərə alır?

7.8.5: Ssenarilər və stress testlər MBI-nin likvidlik ehtiyaclarının və hesablaşma öhdəliklərini vaxtında icra etmək üçün onda yaranan likvidlik risklərinin əlaqəli mənbələrinin xüsusiyyəti və ölçüsünü, o cümlədən fərdi subyektlərin və onların törəmə təşkilatlarının MBI-ə münasibətdə çox saylı rol oynaya bilmə potensialını hansı dərəcədə nəzərə alır?

7.8.6: MBI stress test fərziyyə və parametrlərinin effektivliyi və müvafiqliyini hansı tezlikdə qiymətləndirir? MBI-nin stress test proqramı mövqe və qiymət dəyişikliyinə qəfil və əhəmiyyətli artım, mövqe konsentrasiyası, bazar likvidliyində dəyişiklik kimi müxtəlif vəziyyətləri və parametrlərin dəyişməsi daxil olmaqla model riskini necə nəzərə alır?

7.8.7: MBİ risklərin idarə olunması modelini necə təsdiq edir? O, bu təsdiqləməni hansı tezlikdə həyata keçirir?

7.8.8: MBİ ümumi likvid resurslarının məbləği və forması ilə bağlı dəstəkləyici əsaslandırma və idarəetmə tədbirlərini harada və hansı dərəcədə rəsmiləşdirir?

Əsas mülahizə 9: MBİ iştirakçıları arasında fərdi və ya birgə defoltdan sonra eyni gündə və müvafiq hallarda, gün ərzində və bir neçə günlük ödəniş öhdəliklərinin hesablaşmasını vaxtında həyata keçirməyə ona imkan verən dəqiq qayda və prosedurlar yaratmalıdır. Bu qayda və prosedurlar proqnozlaşdırılmayan və potensial olaraq qarşılanmayan likvidlik çatışmazlıqlarının həll edilməsinə istiqamətlənməli və ödəniş öhdəliklərinin eyni gündə hesablaşmasının geri qaytarılmasına, ləğv edilməsinə və ya yubanmasına yol verməməyi hədəfləməlidir. Bu qayda və prosedurlar, təhlükəsiz və sağlam tərzdə fəaliyyət göstərməyə davam etmək üçün MBİ-nin stress hadisəsi zamanı istifadə edə biləcəyi istənilən likvid resurslarının yerinə yenilərinin əlavə olunması prosesini də göstərməlidir.

7.9.1: MBİ-nin qayda və prosedurları iştirakçılar arasında istənilən fərdi və ya birgə defoltdan sonra ödəniş öhdəliklərinin vaxtında icra edilməsinə necə şərait yaradır?

7.9.2: MBİ-nin qayda və prosedurları proqnozlaşdırılmayan və potensial olaraq qarşılanmayan likvidlik çatışmazlıqlarını yoluna qoyur və ödəniş öhdəliklərinin eyni gündə hesablaşmasının geri qaytarılmasının, ləğv edilməsinin və ya yubanmasının qarşısını necə alır?

7.9.3: MBİ-nin qayda və prosedurları stress hadisəsi zamanı istifadə edilmiş istənilən likvid resurslara əlavələrin edilməsinə necə imkan verir?

Prinsip 8: Hesablaşmanın başa çatdırılması

Əsas mülahizə 1: MBİ-nin qayda və prosedurları hesablaşmanın başa çatdırılması mərhələsini aydın şəkildə müəyyən etməlidir.

8.1.1: Ödənişin, köçürmə tapşırığının və ya digər öhdəliyin hesablaşması hansı anda başa çatır, geri çağırılmaz və qeyd-şərtsiz hesab edilir? Hesablaşmanın başa çatdırılması anı müəyyən edilərək rəsmiləşdirilirmi? Bu barədə məlumat kimə və necə açıqlanır?

8.1.2: MBİ-nin hüquqi çərçivə və qaydaları, o cümlədən müflisləşmə haqqında tətbiq edilə bilən qanun(lar) MBİ və onun iştirakçıları və ya iştirakçılar arasında ödənişin, köçürmə tapşırığının və ya digər öhdəliyin həyata keçirilməsini necə tanıyır?

8.1.3: MBİ bütün müvafiq yurisdiksiyalarda hesablaşmanın başa çatdırılmasının həyata keçirildiyini yüksək hüquqi əminliklə necə nümayiş etdirir (məs, əsaslandırılmış hüquqi rəy alaraq)?

8.1.4: MBİ digər MBİ-lərlə əlaqələr halında hesablaşmanın başa çatdırılmasını necə təmin edir?

a) QKHS üçün, QKHS və müvafiq olduğu təqdirdə, nağd pul vəsaiti ilə hesablaşması həyata keçirilən MBİ arasında hesablaşmanın başa çatdırılmasının uyğunluğuna necə nail olunur?

Əsas mülahizə 2: MBİ hesablaşma riskini azaltmaq üçün gün ərzində və ya real vaxt rejimində hesablaşmaya üstünlük verməklə yekun hesablaşmanı valyutalaşma tarixindən gec olmamaq şərtilə başa çatdırmalıdır. İHÖS və ya QKHS hesablaşma günü ərzində RVBHS və ya çox paketli emal qəbul etməyi nəzərdən keçirməlidir.

8.2.1: MBI yekun hesablaşmanın valyutalaşma tarixində (yaxud eyni gündəki hesablaşma) başa çatdırılmasını müəyyən edirmi? MBI yekun hesablaşmanın nəzərdə tutulan valyutalaşma tarixindən gec olmamaq şərtilə həyata keçirilməsini necə təmin edir?

8.2.2: MBI nə vaxtsa yekun hesablaşmanı qayda, prosedur və ya müqavilədə nəzərdə tutulmayan şəkildə növbəti iş gününə təxirə salıbmı? Salıbsa, hansı şəraitdə? Əgər təxirəsalma MBI-nintədbirlərinin nəticəsi olaraq meydana çıxıbsa, gələcəkdə oxşar vəziyyətlərin qarşısını almaq üçün hansı addımlar atılıb?

8.2.3: MBI gün ərzində və ya real vaxt rejimində yekun hesablaşmanı həyata keçirirmi? Necə keçirir? İştirakçılar yekun hesablaşma haqqında necə məlumatlandırılır?

8.2.4: Əgər hesablaşma çoxsaylı paket emalı vasitəsilə baş verərsə, paketlər hansı tezlikdə icra edilir və onlar hansı zaman kəsiyində həyata keçirilir? Əgər iştirakçının hesablaşma zamanında kifayət qədər vəsaitləri və ya qiymətli kağızları olmazsa, nə baş verir? Tranzaksiyalar növbəti paketə daxil edilmirmi? Edilirsə, həmin tranzaksiyaların statusu nədir və nə vaxt başa çatdırılır?

8.2.5: Hesablaşma gün ərzində və ya real vaxt rejimində baş vermirsə, MBI və ya QKHS bu metodların hər hansı birinin təqdim edilməsini necə nəzərdən keçirib?

Əsas mülahizə 3: MBI iştirakçı tərəfindən hesablaşması aparılmamış ödənişlər, köçürmə tapşırıqları və ya digər öhdəliklərin ləğv edilə bilməyəcəyi anı aydın şəkildə müəyyən etməlidir.

8.3.1: MBI hesablaşması aparılmamış ödənişlər, köçürmə tapşırıqları və ya digər öhdəliklərin iştirakçı tərəfindən ləğv edilmədiyi anı necə müəyyən edir? O, qəbul edilmiş və hesablaşması aparılmamış ödənişlər, köçürmə tapşırıqları və ya bu andan sonra digər öhdəliklərin birtərəfli qaydada ləğv edilməsinin necə qarşısını alır?

8.3.2: Hesablaşma üçün sistem tərəfindən qəbul edilmiş köçürmə tapşırığı və ya öhdəlik hansı şəraitdə hələ də ləğv edilə bilər (məs, növbəli öhdəliklər)? Hesablaşması aparılmamış ödəniş tapşırığı necə ləğv oluna bilər? Hesablaşması aparılmamış ödənişi tapşırığını kim ləğv edə bilər?

8.3.3: Hansı şəraitdə MBI ləğvetmənin son tarixinə istisnalara və uzadılmalara imkan verir?

8.3.4: MBI bu məlumatı harada müəyyən edir? Bu məlumat kimə və necə açıqlanır?

Prinsip 9: Pul vəsaiti ilə hesablaşmalar

Əsas mülahizə 1: Kredit və likvidlik risklərinə yol verməmək üçün MBI praktiki və mümkün olduğu hallarda pul vəsaiti ilə hesablaşmalarını mərkəzi bankın pul vəsaitləri ilə həyata keçirməlidir.

9.1.1: MBI pul vəsaiti ilə hesablaşmalarını necə həyata keçirir? MBI hesablaşmanı çoxsaylı valyutada aparırsa, o, hər valyutada pul vəsaiti olən hesablaşmalarını necə həyata keçirir?

9.1.2: Əgər MBI mərkəzi bankın pul vəsaiti ilə hesablaşma aparmırsa, bundan niyə istifadə edilmir?

Əsas mülahizə 2: Mərkəzi bankın pul vəsaitlərindən istifadə edilmədikdə MBI pul vəsaiti ilə hesablaşmalarını aşağı kredit və ya likvidlik riski olan və ya kredit və ya likvidlik riski olmayan hesablaşma aktivlərindən istifadə etməklə həyata keçirməlidir.

9.2.1: Əgər MBI mərkəzi bankın pul vəsaitindən istifadə etmirsə, pul vəsaiti ilə hesablaşması üçün istifadə olunan hesablaşma aktivinin kredit və likvidlik risklərini necə qiymətləndirir?

9.2.2: Əgər MBİ kommersiya bankının pul vəsaitindən istifadə edirsə, o, hesablaşma banklarını necə seçir? MBİ hansı spesifik seçim meyarlarından istifadə edir?

Əsas mülahizə 3: Əgər MBİ hesablaşmanı kommersiya bankının pul vəsaitləri ilə həyata keçirirsə, o, kommersiya hesablaşma banklarından yaranan kredit və likvidlik risklərini monitoring və idarə etməli və məhdudlaşdırmalıdır. MBİ, xüsusilə, hesablaşma bankları üçün tənzimləməni və nəzarətini, kredit ödəmə qabiliyyətini, kapitallaşmanı, likvidliyə çıxış və əməliyyat etibarlılığını nəzərə alan ciddi meyarlar yaratmalı və ona riayət etmənin monitoringini aparmalıdır. MBİ kommersiya hesablaşma banklarına olan kredit və likvidlik təsirlərinin konsentrasiyasını da monitoring və idarə etməlidir.

9.3.1: MBİ hesablaşma banklarının onun seçim üçün istifadə etdiyi meyarlara uyğunluğunu necə monitoring edir (Məs: MBİ bankların tənzimlənməsi, nəzarəti, kredit qabiliyyəti, kapitallaşması, likvidliyə çıxışı və əməliyyat etibarlılığını necə qiymətləndirir)?

9.3.2: MBİ kommersiya hesablaşma bankları tərəfindən məruz qaldığı kredit və likvidlik risklərini necə monitoring və idarə edir və məhdudlaşdırır? MBİ bu banklara kredit və likvidlik risklərinin konsentrasiyasını necə monitoring və idarə edir?

9.3.3: Ən iri hesablaşma bankı uğursuzluğa məruz qalırsa, MBİ özünün və iştirakçılarının potensial iktilərini və likvidlik təzyiqlərini necə qiymətləndirir?

Əsas mülahizə 4: Əgər MBİ pul vəsaiti ilə hesablaşmalarını öz mühasibatlıq kitabları üzrə həyata keçirirsə, o, öz kredit və likvidlik risklərini minimallaşdırmalı və ciddi şəkildə nəzarət etməlidir.

9.4.1: Əgər MBİ pul vəsaiti ilə hesablaşmalarını öz mühasibatlıq kitabları üzrə həyata keçirirsə, o, kredit və likvidlik risklərini necə minimallaşdırır və ciddi nəzarət edir?

Əsas mülahizə 5: MBİ və onun iştirakçılarının kredit və likvidlik risklərini idarə etməsinə şərait yaratmaq üçün MBİ-nin istənilən hesablaşma bankı ilə hüquqi razılaşmalarında fərdi hesablaşma banklarının mühasibatlıq kitablarındakı transferlərin nə vaxt baş verəcəyi, həyata keçirildikdə transferlərin başa çatdırıldığı, alınmış vəsaitlərin mümkün qədər tez bir zamanda ən azı günün sonuna və ideal variantda gün ərzində transfer edilməli olduğu aydın qeyd edilməlidir.

9.5.1: MBİ-nin hesablaşma bankları ilə hüquqi razılaşmaları transferlərin baş verdiyi zaman onların yekun olduğu və alınmış vəsaitlərin transfer edilə bildiyini təsbit edirmi?

9.5.2: Qəbul edilmiş vəsaitləri, ən gec, günün sonuna qədər transfer etmək mümkündürmü? Deyildirsə, niyə? Onları gün ərzində transfer etmək mümkündürmü? Deyildirsə, niyə?

Prinsip 10: Fiziki çatdırmalar

MBİ fiziki vasitələrin və ya malların çatdırılması ilə bağlı öhdəliklərini aydın şəkildə bildirməli və belə fiziki çatdırılma ilə bağlı riskləri müəyyən etməli, onlara nəzarəti və idarəetməni təmin etməlidir.

Bu prinsip ümumi biznes riskinə dair Prinsip 15, qaydaların, əsas prosedurların və bazar məlumatlarının açıqlanmasına dair Prinsip 23 və müvafiq hallarda digər prinsiplər kontekstində nəzərdən keçirilməlidir.

Əsas mülahizə 1: MBİ qaydaları fiziki vasitələrin və ya malların çatdırılması ilə bağlı öhdəliklərini aydın şəkildə ifadə etməlidir.

10.1.1: MBİ fiziki çatdırılma üçün hansı aktiv siniflərini qəbul edir?

10.1.2: MBİ fiziki vasitələrin və ya malların çatdırılması ilə bağlı öhdəliklərini hansı şəkildə müəyyən edir? Bu öhdəliklər necə müəyyən olunur və ya sənədləşdirilir? Bu sənədlər kimlərə açıqlanır?

10.1.3: MBİ öz iştirakçılarının öhdəliklərini və fiziki çatdırılmanı yerinə yetirmək üçün prosedurları anlamalarını necə təmin edir?

Əsas mülahizə 2: MBİ fiziki vasitələrin və malların saxlanması və çatdırılması ilə bağlı riskləri və xərcləri müəyyən etməli, onlara nəzarəti və idarəetməni təmin etməlidir.

10.2.1: MBİ fiziki vasitələrin və malların saxlanması və çatdırılması ilə bağlı riskləri və xərcləri necə müəyyən edir? MBİ hansı risk və xərcləri müəyyən etmişdir?

10.2.2: MBİ hansı proseslərə, prosedurlara və yoxlamalara nəzarət etməli və fiziki vasitələrin və malların saxlanması və çatdırılması ilə bağlı müəyyən olunmuş hansı riskləri və xərcləri idarə etməlidir?

10.2.3: MBİ iştirakçıları çatdırılma və qəbul üzrə qruplaşdırdığı təqdirdə bunu hansı şərtlər daxilində edə bilər və bununla əlaqədar qaydalar və prosedurlar nədən ibarətdir? Çatdırılma üzrə hüquqi öhdəliklər qaydalarda və müvafiq müqavilələrdə aydın müəyyən olunubmu?

10.2.4: MBİ öz iştirakçılarının çatdırma seçimlərinə necə nəzarət edir və iştirakçılarının fiziki çatdırma üzrə öz öhdəliklərini yerinə yetirə bilmələri üçün zəruri sistem və resurslara malik olmalarını hansı real səviyyədə təmin edir?

Prinsip 11: Mərkəzi qiymətli kağızlar depozitariləri

MQKD-nin təhlükəsizlik məsələlərinin tamlığının təmin edilməsinə yardım etmək və qiymətli kağızları qorunması və transferi ilə bağlı riskləri minimallaşdırmaq və idarə etmək üçün müvafiq qaydaları və prosedurları olmalıdır. MDM qiymətli kağızları mühasibat yazılışı vasitəsilə köçürmək üçün onları sertifikat və elektron formada saxlamalıdır.

Bu prinsipi nəzərdən keçirərkən bəlli olur ki, hüquqi cəhətdən MQKD və ya QKHS kimi müəyyən olunan subyektlərin iştirakçılarının sahibi olduğu vəsaitləri və ya girovu saxlamır və ya saxlanmasına kömək etmir, ümumiyyətlə MQKD və ya QKHS-dən belə vəsaitlərin və ya girovun təhlükəsiz qorunmasını təmin edən struktur tələb olunmur. Bu prinsip əməliyyat riskinə dair Prinsip 17, FMİ əlaqələrinə dair Prinsip 20 və müvafiq hallarda digər prinsiplər kontekstində nəzərdən keçirilməlidir.

Əsas mülahizə 1: MQKD -nin qiymətli kağız emitentlərinin və sahiblərinin hüquqlarını qorumaq, qiymətli kağızların icazəsiz buraxılması və ləğv olunmasının qarşısını almaq və qiymətli kağız məsələlərinin dövrü və ən azı gündəlik tənzimlənməsi üçün müvafiq qaydaları, prosedurları, yoxlamaları, eləcə də güclü mühasibat təcrübəsi olmalıdır.

Qiymətli kağız emitentlərinin və sahiblərinin hüquqlarının qorunması

11.1.1: Qiymətli kağız emitentlərinin və sahiblərinin hüquqları MQKD qaydaları, prosedurları və yoxlamaları ilə necə qorunur?

11.1.2: MQKD qaydaları, prosedurları və yoxlamaları iştirakçılarının xeyrinə sahib olduğu qiymətli kağızların onun kitablarında müvafiq qaydada qeyd olunmasını və MQKD -nin təmin edə biləcəyi digər xidmətlərlə bağlı risklərdən qorunmanı necə təmin edir?

11.1.3: MQKD güclü mühasibat təcrübəsini necə əldə edir? Audit istehlakçı hüquqlarının qorunması üçün

qiymətli kağızların yetərli olub-olmadığını nəzərdən keçirirmi? Qiymətli kağızların müdafiəsində istifadə olunan prosedurların və daxili nəzarətin yoxlanması üçün əsaslı audit hansı tezlikdə keçirilir?

Qiymətli kağızların icazəsiz emissiyası və ləğvinin qarşısının alınması

11.1.4: *Qiymətli kağızların icazəsiz buraxılması və ləğvinə icazə vermək üçün MQKD hansı daxili prosedurlara malikdir? Qiymətli kağızların icazəsiz buraxılması və ləğvinin qarşısının alınması üçün MQKD hansı daxili yoxlamaları həyata keçirir?*

Qiymətli kağız məsələlərinin dövrü tənzimlənməsi

11.1.5: MQKD hər bir emitent (və ya onun emitent agentı) üzrə ümumi qiymətli kağız məsələlərinin dövrü və ən azı gündəlik tənzimlənməsini həyata keçirirmi? MQKD MQKD -də müəyyən buraxılış üzrə qeyd olunmuş qiymətli kağızların ümumi sayının həmin buraxılış üzrə MQKD-nin kitablarında saxlanan qiymətli kağızların sayına bərabər olmasını necə təmin edir?

11.1.6: Əgər MQKD kitablarında saxlanan buraxılışların rəsmi reqistratoru deyilsə, yazılarını rəsmi reqistratorla necə tənzimləyir?

Əsas mülahizə 2: MQKD qiymətli kağız hesablarında overdraftların və debit balanslarını qadağan etməlidir.

11.2.1: MQKD qiymətli kağız hesablarında overdraftların və debit balanslarının qarşısını necə alır?

Əsas mülahizə 3: MQKD qiymətli kağızların mühasibat yazısı vasitəsilə transferi üçün onları sertifikat və elektron formada saxlamalıdır. Müvafiq hallarda MQKD qiymətli kağızların sertifikat və elektron formaya salınmasını stimullaşdırmalıdır.

11.3.1: Qiymətli kağızlar elektron formada buraxılır və ya saxlanılırmı? Qiymətli kağızların neçə faizi elektron formada və tranzaksiyaların ümumi həcmi neçə faizi bu qiymətli kağızlara aiddir.

11.3.2: Qiymətli kağızlar fiziki sertifikat şəklində buraxıldığı təqdirdə onları sertifikat halına salmaq və ya onların mühasibat yazısı sistemində saxlanmasına və ya transferinə icazə vermək mümkündürmü? Qiymətli kağızların neçə faizi sertifikat formasındadır və tranzaksiyaların ümumi həcmi neçə faizi bu qiymətli kağızlara aiddir.

11.3.3: MQKD qiymətli kağızların sertifikat və elektron formaya salınması üçün hansı stimulları verir (olduğu təqdirdə)?

Əsas mülahizə 4: MQKD hüquqi çərçivəsinə uyğun qayda və prosedurlar vasitəsilə aktivləri kastodi riskinə qarşı mühafizə etməlidir.

11.4.1: MQKD qayda və prosedurları aktivləri kastodi riskinə, həmçinin MQKD -nə laqeydlik, vəsaitlərin yanlış istifadəsi, dələduzluq, zəif idarəetmə, qeyri-dəqiq uçot və onların qiymətli kağızlarında iştirakçıların maraqlarının qorunmaması səbəbindən yaranan itki riskinə qarşı necə mühafizə edir?

11.4.2: MQKD bu qayda və prosedurların hüquqi çərçivəyə uyğunluğunu necə müəyyən edir?

11.4.3: MQKD iştirakçıların qiymətli kağızların qeyri-qanuni mənimsənilməsi, məvhi və oğurlanmasına qarşı hansı digər üsullardan istifadə edir (olduğu təqdirdə) (məsələn, sığorta və ya digər kompensasiya sxemləri)?

Əsas mülahizə 5: MQKD şəxsi aktivləri ilə iştirakçıların qiymətli kağızları arasında seqreqasiyanı və iştirakçıların qiymətli kağızları arasında seqreqasiyanı təmin edən güclü sistemdən istifadə etməlidir. Hüquqi çərçivə ilə dəstəkləndiyi təqdirdə MQKD həmçinin iştirakçı kitablarında iştirakçının müştərilərinə məxsus qiymətli kağızların seqreqasiyasını operativ şəkildə dəstəkləməli və istehlakçı sahibliyinin transferinə yardım etməlidir.

11.5.1: MQKD -də hansı seqreqasiya strukturları mövcuddur? MQKD şəxsi aktivləri və iştirakçılarının qiymətli kağızları arasında seqreqasiyanı necə təmin edir? MQKD iştirakçılarının qiymətli kağızları arasında seqreqasiyanı necə təmin edir?

11.5.2: Hüquqi çərçivə ilə dəstəkləndiyi təqdirdə MQKD iştirakçı kitabınada iştirakçının müştərilərinə məxsus qiymətli kağızların operativ seqreqasiyasını necə dəstəkləyir? MQKD bu müştərilərin hesablarından digər iştirakçının hesabına transferi necə asanlaşdırır?

Əsas mülahizə 5: MQKD icra edə biləcəyi digər fəaliyyətlərdən yaranan riskləri müəyyən etməli, ölçməli, idarə etməli və həmin risklərə nəzarət etməlidir; bu riskləri aradan qaldırmaq üçün əlavə vasitələrə ehtiyac ola bilər.

11.6.1: MQKD qiymətli kağızların və hesablaşmaların mərkəzləşdirilmiş mühafizəsi və idarə edilməsindən əlavə hər hansı xidmət təmin edirmi? Əgər edirsə bunlar hansı xidmətlərdir?

11.6.2: MQKD qiymətli kağızların və hesablaşmaların mərkəzləşdirilmiş mühafizəsi və idarə edilməsindən əlavə hər hansı xidmət təmin edirsə, bu fəaliyyətlə əlaqədar riskləri, eləcə də potensial kredit və likvidlik risklərini necə müəyyən edir? MQKD bu risklərə, həmçinin zəruri hallarda qiymətli kağızların mühafizəsi və idarə olunmasından əlavə digər hüquqi ayırıcı xidmətlərə necə nəzarət edir və onları necə idarə edir və ölçür?

Prinsip 12: Dəyər mübadiləsi hesablaşma sistemləri

Əsas mülahizə 1: Hesablaşma başa çatdırıldığı halda MBİ-nin hesablaşmanı iri həcmli və ya xalis əsasda aparmasına baxmayaraq yalnız və yalnız əlaqəli öhdəliyin yekun hesablaşması da baş verərsə dəyər mübadiləsi hesablaşma sistemləri olan MBİ baş verən bir öhdəliyin yekun hesablaşmasını təmin etməklə prinsipal riski aradan qaldırmalıdır.

12.1.1: MBİ-nin hüquqi, müqavilə, texniki və risklərin idarəedilməsi sistemi müvafiq maliyyə alətlərinin yekun hesablaşmasının prinsipal riski aradan qaldırmasını necə təmin edir? Yalnız və yalnız əlaqəli öhdəliyin yekun hesablaşması da baş verdiyi təqdirdə bir öhdəliyin yekun hesablaşmasının baş verməsi hansı prosedurlar vasitəsilə təmin olunur?

12.1.2: Əlaqəli öhdəliklər iri həcmli əsasda (ticarət əməliyyatları üzrə) və ya xalis əsasda necə həyata keçirilir?

12.1.3: Əlaqəli öhdəliklərin hesablaşmasının başa çatdırılması eyni zamanda baş verirmi? Əks təqdirdə hər iki öhdəlik üzrə başa çatdırılmanın vaxtı hansı şəkildədir? Hər iki öhdəliyin bloklaşması və son hesablaşması arasında vaxtın müddəti minimumdurmu? Bloklanmış aktivlər üçüncü tərəfin iddiasından qorunurmu?

Prinsip 13: İştirakçı-defolt qaydaları və prosedurları

Əsas mülahizə 1: MBİ iştirakçı defoltu halında öz öhdəliklərinin yerinə yetirilməsini davam etdirməyə imkan verən və defoltdan sonra əlavə resursların cəlb edilməsini müəyyən edən defolt qaydalara və prosedurlara malik olmalıdır.

13.1.1: MBİ-nin qaydaları və prosedurları defolt halını (iştirakçının həm maliyyə, həm də əməliyyat defoltu) və defoltun müəyyənləşdirilməsi üsulunu aydın şəkildə müəyyən edirmi? Bu hallar necə

müəyyən olunur?

13.1.2: MBİ-nin qaydaları və prosedurları iştirakçı defoltunun aşağıdakı əsas aspektlərini necə yoluna qoyur:

- a. defolt elan edildikdə MBİ-ningörə bildiyi tədbirlər;
- b. görülməli tədbirlərin avtomatiklik və ya ehtiyatlılıq dərəcəsi;
- c. normal hesablaşma təcrübələrinə dəyişikliklər;
- d. müxtəlif prosessinq mərhələlərində tranzaksiyaların idarə olunması;
- e. mülkiyyətçi və müştəri tranzaksiya və hesablarının gözlənilən idarə olunması;
- f. tədbirlərin mümkün ardıcılığı;
- g. müxtəlif tərəflərin, o cümlədən qeyri defolt iştirakçıların rolları, öhdəlikləri və məsuliyyətləri;
- h. defoltun təsirinin qarşısını almaq üçün həyata keçirilə bilən digər mexanizmlərin mövcudluğu?

13.1.3: MBİ-nin qaydaları və prosedurları ona itkilərin qarşılınması və defoltdan, o cümlədən likvidlik vasitələrindən yaranan likvidlik təzyiqlərinin aradan qaldırılması üçün ixtiyarında olan maliyyə resurslarından operativ istifadə etməyə necə imkan verir?

13.1.4: MBİ-nin qaydaları və prosedurları maliyyə resurslarının istifadə oluna biləcəyi qaydanı necə idarə edir?

13.1.5: MBİ-nin qaydaları və prosedurları defoltdan sonra hesaba əlavə vəsaitin yerləşdirilməsini necə idarə edir?

Əsas mülahizə 2: MBİ öz defolt qaydalarını və prosedurlarını, o cümlədən onun qaydalarında təmin olunan müvafiq müəyyən etdiyi prosedurlarını yerinə yetirməyə tam hazır olmalıdır.

13.2.1: MBİ-nin rəhbərliyi defoltun qaydaya salınması üçün rolları və məsuliyyətləri aydın müəyyən edən daxili planlara malikdirmi? Bu planlar hansılardır?

13.2.2: MBİ bütün müvafiq maraqlı tərəflərlə, o cümlədən tənzimləyicilərlə, supervayzerlərlə və nəzarətçilərlə operativ şəkildə əlaqə saxlamaq üçün hansı kommunikasiya prosedurlarına malikdir?

13.2.3: Defoltun idarə olunması üçün daxili planlar hansı tezlikdə yoxlanılır? Bu planlar ətrafında idarəetmə mexanizmləri hansılardır?

Əsas mülahizə 3: MBİ özünün defolt qaydaları və prosedurlarının əsas aspektlərini ictimaiyyətə açıqlamalıdır.

13.3.1: MBİ-nin iştirakçı defolt qaydaları və prosedurlarının əsas aspektlərinin ictimaiyyət üçün əlçatanlığı necə təmin olunur? Onlar necə idarə edilir:

- a) tədbir görülməli halları;
- b) bu tədbirləri görə biləcək şəxsləri;
- c) görülməli tədbirlərin əhatə dairəsini, o cümlədən mülkiyyətçi və müştəri mövqelərinin, maliyyə vəsaitlərin və aktivlərin idarə olunmasını;
- d) MBİ-nin qeyri-defolt iştirakçıları qarşısında öhdəliklərini yerinə yetirmək mexanizmlərini;
- e) iştirakçıların müştəriləri ilə birbaşa əlaqələrin mövcud olduğu halda defolt iştirakçıların öz

müştəriləri qarşısında öhdəliklərini yerinə yetirməyə yardım edən mexanizmləri.

Əsas mülahizə 4: MBİ öz iştirakçıları və digər maraqlı tərəfləri onun defolt prosedurlarının, o cümlədən hər hansı ləğvətmə prosedurlarının testləşdirilməsinə və nəzərdən keçirilməsinə cəlb etməlidir. Belə testləşdirmə və yoxlama praktikanın və effektivliyin təmin olunması üçün ən azı ildə bir dəfə və ya qaydalara və prosedurlara əhəmiyyətli dəyişikliklər etməklə həyata keçirilməlidir.

13.4.1: MBİ öz iştirakçı defolt prosedurlarının testləşdirilməsi və yoxlanılmasında iştirakçıları ilə və digər müvafiq maraqlı tərəflərlə necə davranır? MBİ belə testləşdirmə və yoxlamaları hansı tezlikdə həyata keçirir? Bu testləşdirmələrin nəticələri necə istifadə olunur? Nəticələr idarə heyəti, risk komitəsi və müvafiq səlahiyyətli orqanlarla hansı dərəcədə paylaşılır?

13.4.2: Bu testləşdirmələr potensial iştirakçının defolt ssenariləri və prosedurlarının hansı qismini əhatə edir? MBİ öz iştirakçıları üçün çatışmazlığın aradan qaldırılması rejiminin yerinə yetirilməsini nə dərəcədə yoxlayır?

Prinsip 14: Seqreqasiya və mobillik

MTM iştirakçının müştərilərinin mövqelərinin və bu mövqələrlə bağlı MTM-ə verilən girovların seqreqasiyası və mobilliyini təmin edən qaydalara və prosedurlara malik olmalıdır.

MTM-lərə tətbiq edildiyi şəkildə defolt idarəetmə prinsipləri arasında geniş miqyaslı qarşılıqlı əlaqələr olduğuna görə bu prinsip iştirakçı defolt qaydalarına dair Prinsip 13 kontekstində nəzərdən keçirilməlidir. Bu prinsip həmçinin müvafiq hallarda mərhələli iştirak qaydalarına dair Prinsip 19, qaydaların, əsas prosedurların, bazar məlumatlarının və digər prinsiplərin açıqlanmasına dair Prinsip 23 kontekstində nəzərdən keçirilməlidir.

Əsas mülahizə 3: MTM ən azı iştirakçının müştərilərinin mövqelərini və müvafiq girovları həmin iştirakçının defoltundan və ya iflasından effektiv şəkildə qoruyan seqreqasiya və mobillik qaydalarına malik olmalıdır. MTM belə müştəri mövqelərinin və girovun iştirakçının və onun müştərisinin müvafiq defoltuna qarşı əlavə müdafiə təklif etdikdə MTM müdafiənin effektivliyini təmin etmək üçün addımlar atmalıdır.

Müştərilərin iştirakçı defoltuna qarşı müdafiəsi

14.1.1: MTM-nin iştirakçının müştərilərinin mövqelərini və müvafiq girovları həmin iştirakçının defoltu və iflasından effektiv müdafiə etmək hansı seqreqasiya planları olmalıdır?

14.1.2: MTM-nin mobillik qaydaları hansılardır?

14.1.3: MTM nağd pul bazarına xidmət etdikdə və seqreqasiya qaydalarına malik olmadıqda müştərilərin aktivlərinin müdafiəsinə necə nail olur? MTM seqreqasiya və mobillik qaydaları ilə olduğu kimi müvafiq hüquqi və tənzimləyici çərçivə ilə eyni dərəcədə müdafiəni və müştərilər üçün effektivliyi təmin etməyin mümkünlüyünü qiymətləndiribmi?

Müştərilərin iştirakçının və onun müştərisinin defoltuna qarşı müdafiəsi

14.1.4: MTM müştərilərə mövqelərinin və girovlarının iştirakçının və onun müştərisinin müvafiq defoltuna qarşı əlavə müdafiə təklif etdikdə MTM müdafiənin effektivliyini necə təmin edir?

Hüquqi baza

14.1.5: MTM -nin iştirakçıların müştərilərinin mövqelərini və girovunu qoruyan və transfer edən qaydalarını dəstəkləyəcək yüksək dərəcəli təminat verən hüquqi bazanın olduğunu sübut edən hansı dəlillər mövcuddur?

14.1.6: MTM öz müştəri seqreqasiyası və mobilliyi qaydalarının həyata keçirilmə mümkünlüyü ilə əlaqədar, eləcə də hər hansı xarici və ya uzaq iştirakçı ilə bağlı hansı təhlili aparmışdır? Xüsusilə MTM hansı xarici qanunların müştəri mövqeləri və girovunu seqreqasiya və ya transfer etmək qabiliyyətini müəyyən etmişdir? Hər hansı müəyyən olunmuş məsələ necə həllini tapıb?

Əsas mülahizə 4: MTM ona iştirakçıların müştərilərini asanlıqla müəyyən etməyə və müvafiq girovu seqreqasiya etməyə imkan verən hesab strukturundan istifadə etməlidir. MTM müştəri mövqelərini və girovu fərdi müştəri hesablarında və ya omnibus (birləşdirilmiş) müştəri hesablarında qoruyub saxlamalıdır

14.2.1: MTM iştirakçının müştərilərinin mövqelərini və müvafiq girovu iştirakçının mövqelərindən və girovundan necə seqreqasiya edir? MTM iştirakçının müştərilərinin mövqeləri və müvafiq girovu üçün hansı növ hesab strukturundan (fərdi və ya omnibus) istifadə edir? Bu seçimin əsaslandırması nədən ibarətdir?

14.2.2: MTM müştərilərin mövqelərini dəstəkləyən girova sahib olduğu təqdirdə bu girov nələrə əhatə edir (məsələn, ilkin marja və ya variativ marja tələbləri)?

14.2.3: MTM hər bir müştərinin marağının müəyyən edilməsində fərdi müştərilər üzrə sub-hesabı özündə saxlayan iştirakçı sənədlərinə etibar edirmi? Həmin təqdirdə MTM bu məlumatla çıxışı necə təmin edir? MTM-nin öz iştirakçılarından əldə etdiyi müştəri marjası ümumi və ya xalis əsasda toplanılır? Müştərinin girovu “iştirakçı müştərisi riski”nə nə dərəcədə məruz qalır?

Əsas mülahizə 5: MTM öz mobillik qaydalarını elə təşkil etməlidir ki, defolt iştirakçının müştərilərinin mövqeləri və ya girovunun bir və ya daha artıq digər iştirakçıya transfer edilməsi mümkün olsun.

14.3.1: MTM-nin mobillik qaydaları iştirakçının müştərilərinin mövqeləri və ya girovunun bir və ya daha artıq digər iştirakçıya transfer edilməsini necə mümkün edir?

14.3.2: MTM mövqələrin və girovun şamil olunacağı iştirakçı(lar)ın razılığını necə alır? Razılıq prosedurları MTM qaydaları, siyasəti və prosedurlarında müəyyən olunurmu? Belə halda zəhmət olmasa onları təsvir edin? Hər hansı istisnalar olduqda onlar necə açıqlanır?

Əsas mülahizə 4: MTM iştirakçının müştərilərinin mövqeləri və ya müvafiq girovunun seqreqasiyası və mobilliyi ilə əlaqədar qaydaları, siyasəti və prosedurlarını açıqlamalıdır. Xüsusilə MTM müştəri girovunun fərdi və ya omnibus əsasda qorunduğunu açıqlamalıdır. Bundan əlavə, MTM iştirakçının müştərilərinin mövqelərini və müvafiq girovu seqreqasiya etmək və ya birləşdirmək qabiliyyətini korlaya bilən hər hansı məhdudiyyəti (hüquqi və əməliyyat məhdudiyyətlərini) açıqlamalıdır

14.4.1: MTM seqreqasiya və əlaqələndirmə qaydalarını necə açıqlayır? Bu açıqlama iştirakçının müştərilərinin girovunun fərdi və ya omnibus əsasda qorunmasını müəyyən edirmi?

14.4.2: MTM-in seqreqasiya və əlaqələndirmə qaydaları ilə bağlı risklər, xərclər və qeyri-müəyyənliklər harada və necə müəyyən olunur və açıqlanır? MTM iştirakçının müştərilərinin mövqelərini və müvafiq

girovu seqreqasiya etmək və ya birləşdirmək qabiliyyətini korlaya bilən hər hansı məhdudiyyəti (məsələn, hüquqi və əməliyyat məhdudiyyətlərini) necə açıqlayır?

Prinsip 15: Ümumi biznes riski

Əsas mülahizə 1: MBİ ümumi biznes risklərini, o cümlədən biznes strategiyasının zəif icrası, neqativ nağd pul axınları və ya gözlənilməz və olduqca böyük əməliyyat xərcləri nəticəsində yaranan itkiləri müəyyən etmək, yoxlamaq və idarə etmək üçün sağlam idarəetmə və nəzarət sistemlərinə malik olmalıdır.

15.1.1: MBİ özünün ümumi biznes risklərini necə müəyyən edir? MBİ hansı ümumi biznes risklərini müəyyən edib?

15.1.2: MBİ özünün ümumi biznes risklərini davamlı şəkildə necə monitorinq və idarə edir? MBİ-nin biznes risk qiymətləndirilməsi onun nağd pul axınını və kapital üzərində potensial təsirlərini necə nəzərdən keçirir?

Əsas mülahizə 2: MBİ ümumi biznes itkiləri ilə üzləşdikdə fəaliyyətdə olan təşkilat kimi öz əməliyyatlarını və xidmətlərini davam etdirə bilmək üçün xüsusi kapitalla maliyyələşdirilən likvid xalis aktivlərə (məsələn, ümumi səhmlər, açıqlanmış ehtiyatlar və ya digər bölüşdürülməmiş mənfəət) sahib olmalıdır. MBİ sahib olduğu xüsusi kapitalı ilə maliyyələşdirilən likvid xalis aktivlərin miqdarı onun ümumi biznes riski profili və belə hal baş verdikdə kritik əməliyyatların və xidmətlərin müvafiq şəkildə bərpasına və ya nizamlı şəkildə sıradan çıxmasına nail olmaq üçün tələb olunan vaxt əsasında müəyyən olunmalıdır.

15.2.1: MBİ ümumi biznes itkilərinə məruz qaldıqda davamlı olaraq əməliyyatlarını və xidmətlərini davam etdirə bilmək üçün xüsusi kapitalı ilə maliyyələşdirilən likvid xalis aktivlərə malikdirmi?

15.2.2: MBİ ümumi biznes risklərinin qarşısını almaq üçün xüsusi kapitalla maliyyələşdirilən likvid xalis aktivlərin ümumi miqdarını necə müəyyən edir? MBİ kritik əməliyyatların və xidmətlərin bərpasına və nizamlı şəkildə sıradan çıxmasına nail olmaq üçün vaxt müddətini və müvafiq əməliyyat xərclərini necə müəyyən edir?

Əsas mülahizə 3: MBİ həyata keçirilə bilən bərpa və ya nizamlı şəkildə sıradan çıxma planı olmalı və bu planın yerinə yetirilməsi üçün xüsusi kapitalla maliyyələşdirilən kifayət qədər likvid xalis aktivlərə malik olmalıdır. MBİ ən azı altı aylıq cari əməliyyat xərclərinə bərabər olan xüsusi kapitalla maliyyələşdirilən likvid xalis aktivlərə malik olmalıdır. Bu aktivlər iştirakçı defoltlarını və ya maliyyə resursları prinsipləri ilə qarşılanan digər riskləri əhatə etmək üçün saxlanılan resurslara əlavə edilir. Lakin beynəlxalq risk əsaslı kapital standartları əsasında saxlanılan xüsusi kapital ehtiyat kapital tələblərindən yayınmaq üçün müvafiq hallarda daxil edilə bilər.

15.3.1: MBİ müvafiq qaydada bərpaya və ya nizamlı şəkildə sıradan çıxmaya nail olmaq üçün plan hazırlayıbmı? Bu halda həmin plan hansı məqamları diqqətdə saxlayır (məsələn, iştirakçıların alternativ plan yaratması və ona qoşulması üçün əməliyyat, texnoloji və hüquqi tələbləri)?

15.3.2: MBİ bu planın həyata keçirilməsi üçün hansı miqdarda xüsusi kapitalla maliyyələşdirilən likvid xalis aktivlərə malikdir? Bu miqdar ən azı MBİ-nin cari əməliyyat xərclərinin altı ayına bərabərdirmi?

15.3.3: İştirakçı defoltlarını və ya maliyyə resursları prinsipləri çərçivəsində əhatə olunan digər riskləri

qarşılamaq üçün müəyyən olunmuş resurslardan yaranmış biznes risklərini və itkiləri əhatə etmək üçün resurslar necə müəyyən edilir?

15.3.4: MBI-yə ümumi biznes risklərini qarşılamaq üçün beynəlxalq risk əsaslı kapital standartları çərçivəsində saxlanılan xüsusi kapital daxildirmi?

Əsas mülahizə 4: Ümumi biznes risklərini qarşılamaq üçün saxlanan aktivlər MBI-nin öz cari və layihəsi aparılmış əməliyyat xərclərini bir sıra ssenarilər, o cümlədən əlverişsiz bazar şərtləri daxilində qarşılamağa imkan vermək üçün yüksək keyfiyyətli və kifayət qədər likvid olmalıdır.

15.4.1: MBI-nin xüsusi kapitalla maliyyələşdirilən likvid xalis aktivlərinin tərkibi nədən ibarətdir? MBI bu aktivləri ehtiyac olduqda əlverişsiz bazar şərtləri daxilində az itkilərlə və ya heç bir dəyər itkisi olmadan nağd pula necə çevirəcək?

15.4.2: MBI bir sıra ssenarilər, o cümlədən əlverişsiz bazar şərtləri daxilində özünün cari və layihələşdirilən əməliyyat xərclərini qarşılamaq üçün xüsusi kapitalla maliyyələşdirilən likvid xalis aktivlərinin keyfiyyətini və likvidliyini müntəzəm qaydada necə qiymətləndirir?

Əsas mülahizə 5: MBI xüsusi kapital tələb olunan miqdara yaxın və ya həmin miqdardan aşağı olarsa əlavə kapitalı artırmaq üçün əhəmiyyətli plana malik olmalıdır. Bu plan idarə heyəti tərəfindən qəbul edilməli və müntəzəm olaraq yenilənməlidir.

15.5.1: MBI əlavə xüsusi kapital ayırmaq üçün plan işləyib hazırlamışdırmı? MBI xüsusi kapitalı tələb olunan miqdara yaxın və ya həmin miqdardan aşağı olarsa əlavə xüsusi kapitalı artırmaq üçün onun planının əsas xüsusiyyətləri nədən ibarətdir?

15.5.2: Əlavə xüsusi kapitalı artırmaq üçün plan hansı tezlikdə nəzərdən keçirilir və yenilənir?

15.5.3: Ehtiyac yaranarsa, əlavə xüsusi kapitalı artırmaq üçün MBI-nin planının nəzərdən keçirilməsində və qəbul edilməsində onun idarə heyətinin (və ya onun ekvivalentinin) rolu nədən ibarətdir?

Prinsip 16: Saxlanı və investisiya riskləri

Əsas mülahizə 1: MBI özünün və iştirakçılarının aktivlərini onları tam miqyasda qoruyan sağlam mühasibatlıq təcrübələri, mühafizə prosedurları və daxili yoxlamalara malik nəzarət olunan və tənzimlənən subyektlərdə saxlamalıdır.

16.1.1: MBI kastodiandan istifadə etdikdə onları necə seçir? MBI-nin istifadə etdiyi spesifik seçim kriteriyaları, o cümlədən bu subyektlərin nəzarət və tənzimləmə kriteriyaları hansılardır? MBI kastodianın bu kriteriyalara riayət etməsini necə monitorinq edir?

16.1.2: MBI bu subyektlərin onun və iştirakçılarının aktivlərini tamamilə qoruyan sağlam mühasibatlıq təcrübələri, mühafizə prosedurları və daxili yoxlamalara malik olmasını necə yoxlayır?

Əsas mülahizə 2: MBI-nin zəruri hallarda öz aktivlərinə və iştirakçıları tərəfindən təchiz edilən aktivlərə operativ çıxışı olmalıdır.

16.2.1: MBI saxlandı saxlanan aktivlərdə olan marağının və mülkiyyət hüquqlarının həyata keçirilməsini dəstəkləyən möhkəm hüquqi əsasının olmasını necə müəyyən edir?

16.2.2: MBI öz aktivlərinə, eləcə də iştirakçı defoltu halında başqa bir vaxt zonasında və hüquqi

yurisdiksiyada kastodianda saxlanan qiymətli kağızlara operativ çıxışı necə təmin edir?

Əsas mülahizə 3: MBİ öz kastodian banklarına münasibətdə risk təsirlərini onların hər biri ilə mövcud əlaqələrinin tam əhatə dairəsini nəzərə almaqla qiymətləndirməli və başa düşməlidir.

16.3.1: MBİ öz kastodian banklarına münasibətdə risk təsirlərini necə qiymətləndirir və başa düşür? Bu təsirlərin idarə olunmasında o, hər bir kastodian bankla əlaqələrin tam əhatə dairəsini necə nəzərə alır? Məsələn, MBİ tək kastodianla təsirini diversifikasiya etmək üçün akitvlərinin qorunmasında çoxsaylı kastodianlardan istifadə edirmi?

Əsas mülahizə 4: MBİ-nin investisiya strategiyası onun bütöv risklərinin idarə olunması strategiyasına uyğun olmalı, iştirakçılara tamamilə açıq olmalı və investisiyalara yüksək keyfiyyətli borcalanlar tərəfindən təminat verilməlidir və ya həmin borcalanlar üzərində iddia təşkil etməlidir. Bu investisiyalar az və ya olduğu halda, əlverişsiz qiymət effekti ilə operativ ləğvolunmaya imkan verməlidir.

16.4.1: MBİ investisiya strategiyasının ümumi risklərin idarə olunması strategiyası ilə uyğunluğunu necə təmin edir? O, investisiya strategiyasını necə və kimlərə açıqlayır?

16.4.2: MBİ davamlı şəkildə onun investisiyalarına yüksək keyfiyyətli borcalanlar tərəfindən təminat verilməsini və ya həmin borcalanlar üzərində iddia təşkil etməsini necə təmin edir?

16.4.3: MBİ investisiyaların seçilməsində özünün borcalana qarşı ümumi təsirini necə nəzərdən keçirir? Hansı investisiyalara kredit riskinin təsirlərinin konsentrasiyasından yayınmaq üçün limitlər təyin edilir.

16.4.4: MBİ iştirakçı aktivlərini iştirakçının özünün və ya filiallarının qiymətli kağızlarında yerləşdirirmi?

16.4.5: MBİ investisiyalarının az və olduğu halda əlverişsiz qiymət effekti ilə operativ ləğvetməyə imkan verməsini necə təmin edir?

Prinsip 17: Əməliyyat riski

Əsas mülahizə 1: MBİ əməliyyat risklərini müəyyən etmək, yoxlamaq və idarə etmək üçün müvafiq sistemlərə, siyasətə, prosedurlara və yoxlamalara malik sağlam əməliyyat risklərinin idarə olunması sistemi yaratmalıdır.

17.1.1: MBİ-nin əməliyyat risklərinin mümkün mənbələrini davamlı şəkildə müəyyən edən siyasət və prosedurları hansılardır? MBİ-nin prosedurları əməliyyat risklərinin mümkün mənbələrini - bu risklərin daxili mənbələrdən (məsələn, sistemlərin, o cümlədən insan resurslarının qaydaları), MBİ-nin iştirakçılarından və ya xarici mənbələrdən yarandığını necə müəyyən edir?

17.1.2: MBİ əməliyyat risklərinin hansı mənbələrini müəyyənləşdirib? O, əməliyyatlarında hansı uğursuzluq məqamlarını müəyyən edib?

17.1.3: MBİ müəyyən olunmuş əməliyyat risklərini necə yoxlayır və idarə edir? Bu sistemlər, siyasət, prosedurlar və yoxlamalar harada sənədləşdirilir?

17.1.4: MBİ əməliyyat prosedurlarının müvafiq qaydada həyata keçirilməsini təmin etmək üçün müəyyən olunmuş hansı siyasəti, prosedurları və yoxlamaları tətbiq edir? O, sistemləri, siyasəti, prosedurlar və yoxlamaları müvafiq beynəlxalq, milli və biznes səviyyəli əməliyyat risklərinin idarə edilməsi standartlarını nə dərəcədə nəzərə alır?

17.1.5: MBİ-nin ixtisaslı personalın işə götürülməsi, təlimləndirilməsi və saxlanması üzrə insan resursları siyasəti nədən ibarətdir və belə siyasət geniş miqyaslı işçi axınının və əsas işçi riskinin təsirlərini necə azaldır? MBİ-nin insan resursları və risklərin idarə olunması siyasəti fırıldaqçılığa qarşı mübarizəni necə təşkil edir?

17.1.6: MBİ-nin dəyişikliklərin və layihələrin idarə edilməsi siyasətləri və prosedurları dəyişikliklərin və əsas layihələrin sistemlərin səlis fəaliyyətinə qeyri-ixtiyari təsir göstərdiyi riskləri necə azaldır?

Əsas mülahizə 2: MBİ-nin idarə heyəti əməliyyat risklərinin idarə edilməsi üzrə rolları və məsuliyyəti aydın şəkildə müəyyən etməli və onun əməliyyat risklərinin idarə edilməsi sistemini təsdiq etməlidir. Sistemlər, əməliyyat siyasəti, prosedurlar və yoxlamalar dövrü olaraq və əhəmiyyətli dəyişikliklərdən sonra yoxlanılmalı, audit edilməli və testləşdirilməlidir.

17.2.1: İdarə heyəti əməliyyat risklərinin idarə edilməsi üzrə əsas rolları və məsuliyyəti necə müəyyənləşdirib?

17.2.2: MBİ-nin idarə heyəti özünün əməliyyat risklərinin idarə edilməsi sistemini dəqiqliklə yoxlayır və təsdiq edirmi?

17.2.3: MBİ özünün sistemlərini, siyasətini, prosedurlarını və yoxlamalarını, o cümlədən iştirakçıları ilə olan əməliyyat risklərinin idarə edilməsi planlarını necə yoxlayır, auditə cəlb edir və testləşdirir? MBİ iştirakçılarla olan bu yoxlamaları, auditləri və testləşdirmələri hansı tezlikdə həyata keçirir?

17.2.4: MBİ-nin əməliyyat risklərinin idarə edilməsi çərçivəsi müvafiq hallarda hansı dərəcədə xarici auditə cəlb olunur?

Əsas mülahizə 3: MBİ-nin aydın müəyyən olunmuş əməliyyat etibarlılıq məqsədləri və bu məqsədlərə nail olmaq üçün müəyyən olunmuş siyasəti mövcud olmalıdır.

17.3.1: MBİ-nin əməliyyat etibarlılığı sahəsində keyfiyyət və kəmiyyət məqsədləri hansılardır? Onlar harada və necə sənədləşdirilir?

17.3.2: Bu məqsədlər yüksək səviyyəli əməliyyat etibarlılığını necə təmin edir?

17.3.3: MBİ-nin əməliyyat etibarlılıq məqsədlərinə nail olmaq üçün müəyyən olunmuş və ehtiyac olduqda onun müvafiq tədbir görməsini təmin edən siyasəti nədən ibarətdir?

Əsas mülahizə 4: MBİ stress hallarında artan həcmi idarə etmək və xidmət səviyyəli məqsədlərinə nail olmaq üçün müvafiq genişlənən tutuma malik olmalıdır.

17.4.1: MBİ tutumunu və genişlənmə qabiliyyətini necə yoxlayır, auditə cəlb edir və testləşdirir? O, bu yoxlamaları, auditləri və testləşdirmələri hansı tezlikdə həyata keçirir?

17.4.2: Əməliyyat tutumuna yaxın olduğu və ya onu keçdiyi halda həmin vəziyyətlər necə idarə olunur?

Əsas mülahizə 5: MBİ bütün mümkün çatışmazlıqları və təhlükələri idarə edən hərtərəfli fiziki və informasiya təhlükəsizliyi siyasətinə malik olmalıdır.

17.5.1: MBİ-nin fiziki çatışmazlıqların və təhlükələrin mümkün mənbələrini idarə edən siyasət və prosesləri, o cümlədən dəyişikliklərin idarə edilməsi və layihələrin idarə edilməsi siyasəti və prosesləri hansılardır?

17.5.2: MBİ-nin siyasəti, prosesləri, yoxlamaları və testləşdirmələri fiziki təhlükəsizlik üzrə müvafiq beynəlxalq, milli və biznes səviyyəli standartları müvafiq şəkildə nəzərə alır mı?

17.5.3: MBİ-nin informasiya təhlükəsizliyi üzrə çatışmazlıqların və təhlükələrin mümkün mənbələrini idarə edən siyasət və prosesləri, o cümlədən dəyişikliklərin idarə edilməsi və layihələrin idarə edilməsi siyasəti və prosesləri hansılardır?

17.5.4: MBİ-nin siyasəti, prosesləri, yoxlamaları və testləşdirmələri informasiya təhlükəsizliyi üzrə müvafiq beynəlxalq, milli və biznes səviyyəli standartları nəzərə alır mı?

Əsas mülahizə 6: MBİ-nin əməliyyatların pozulmasına səbəb olan əhəmiyyətli risk yaradan halları, o cümlədən geniş miqyaslı və ya ciddi pozuntuya səbəb ola bilən halları idarə edən fəaliyyətin davamlılığı planı olmalıdır. Bu plan ehtiyat saytın istifadəsini özündə ehtiva etməlidir və kritik informasiya texnologiyaları sistemləri pozucu hallar baş verdikdən sonra iki saat ərzində əməliyyatları yenidən yerinə yetirilməsini təmin etməlidir. Plan elə hazırlanmalıdır ki, MBİ hətta fəvqəladə hallarda belə pozuntu halının baş verdiyi günün sonuna qədər hesablaşmanın başa çatdırılmasını təmin etsin. MBİ müntəzəm olaraq bu mexanizmləri testləşdirməlidir.

17.6.1: MBİ-nin fəaliyyətinin davamlılıq planı geniş miqyaslı və əhəmiyyətli pozuntu hallarının ardınca kritik əməliyyatların sürətli bərpası və vaxtında yekunlaşdırılmasına imkan verən məqsədləri, siyasəti və prosedurları necə və hansı dərəcədə əks etdirir?

17.6.2: MBİ-nin fəaliyyətinin davamlılıq planı pozuntu hallarının ardınca zəruri IT sistemlərinin iki saat ərzində əməliyyatları bərpa etmək və MBİ-ninhətta fəvqəladə hallarda belə günün sonuna qədər hesablaşmanın dəstəklənməsinə və başa çatdırılmasına imkan vermək üçün necə və hansı dərəcədə hazırlanır?

17.6.3: Pozuntu halı zamanı bütün tranzaksiyaların statusunun vaxtında müəyyən edilə bilməsini təmin etmək üçün fəvqəladə hallar planı necə hazırlanır və məlumatların itirilməsi ehtimalı olduqda belə itkinin (məsələn, iştirakçılar və ya üçüncü tərəflərlə üzləşdirmə) idarə olunması üçün hansı prosedurlar mövcuddur?

17.6.4: MBİ təşkilatdaxili böhranların idarə edilməsi prosedurlarını və əsas xarici maraqlı tərəflərlə və səlahiyyətli orqanlarla effektiv kommunikasiyaya olan ehtiyacı necə idarə edir?

17.6.5: MBİ-nin fəaliyyətinin davamlılıq planı ehtiyat saytın istifadəsini (o cümlədən ehtiyat saytın kifayət qədər resurslara, imkanlara, funksionallıqlara və müvafiq işçilərin götürülməsi qaydalarına malik olmasını təmin etməyi) necə özündə birləşdirir? Ehtiyat sayt əsas saytdan hansı dərəcədə yetərli coğrafi məsafədə yerləşir ki, fərqli risk profilinə malik olsun?

17.6.6: MBİ-nin fəaliyyətinin davamlılıq və fəvqəladə hallar qaydaları, o cümlədən geniş miqyaslı və əhəmiyyətli pozuntu halları ilə bağlı ssenarilər hansı tezlikdə yoxlanılır və testləşdirilir?

17.6.7: MBİ-nin fəaliyyətinin davamlılıq və fəvqəladə hallar qaydalarının yoxlanılması və sınaqdan keçirilməsi müvafiq hallarda onun iştirakçıları, kritik servis porvayderləri və əlaqəli MBİ-lərini necə cəlb edir? MBİ iştirakçıları, kritik servis porvayderləri və əlaqəli MBİ-ləri yoxlama və testləşdirmələrə hansı tezliklə cəlb olunur?

Əsas mülahizə 7: MBİ əsas iştirakçıların, digər MBİ-lərin, servis və kommunal xidməti provayderlərinin əməliyyatlar üzərində yarada biləcəyi riskləri müəyyən etməli, yoxlamalı və idarə etməlidir. Bundan əlavə MBİ onun əməliyyatlarının digər MBİ-lər üzərində yarada biləcəyi riskləri müəyyən etməli, yoxlamalı və idarə etməlidir.

17.7.1: MBİ əməliyyatları üzərində əsas iştirakçıları, digər MBİ-ləri, servis və kommunal xidməti

provayderlərinin səbəb olduğu riskləri necə və hansı dərəcədə müəyyən edir, yoxlayır və idarə edir?

17.7.2: MBİ öz əməliyyatlarının müəyyən hissəsi üçün kənar təchizatçı cəlb edibse o, kritik servis provayderinin əməliyyatlarının eyni etibarlılıq və fəvqəladə hallar tələblərinə cavab verməsini necə və hansı dərəcədə təmin edir?

17.7.3: MBİ digər MBİ üzərində yarada biləcəyi riskləri necə və hansı dərəcədə müəyyən edir, yoxlayır və azaldır?

17.7.4: MBİ özünün fəaliyyətinin davamlılıq qaydalarını digər müstəqil MBİ-lərin eyni qaydaları ilə necə əlaqələndirir?

Prinsip 18: Giriş və iştirak tələbləri

Əsas mülahizə 1: MBİ risklərə dair məqsəduyğun iştirak tələblərinə əsaslanmaqla öz xidmətlərinə, o cümlədən birbaşa və uyğun hallarda dolayı iştirakçılar və digər MBİ-lər tərəfindən olan xidmətlərə ədalətli və açıq çıxışa imkan verməlidir.

18.1.1: MBİ-nin iştirak meyarları və tələbləri (məsələn, əməliyyat, maliyyə və hüquqi tələblər) nədən ibarətdir?

18.1.2: Bu meyar və tələblər risklərə dair məqsəduyğun iştirak tələblərinə əsaslanmaqla öz xidmətlərinə, o cümlədən birbaşa və uyğun hallarda dolayı iştirakçılar və digər MBİ-lər tərəfindən olan xidmətlərə ədalətli və açıq çıxışa necə imkan verir?

Əsas mülahizə 2: MBİ-nin iştirak tələbləri onun təhlükəsizliyi, səmərəliliyi və xidmət etdiyi bazarlar baxımından izah edilməli, MBİ-nin xüsusi riskləri ilə uyğunlaşdırılmalı və ictimaiyyətə açıqlanmalıdır. Qəbul edilən risklərə nəzarət standartlarının qorunub saxlanması şərti ilə MBİ mövcud vəziyyətin imkan verdiyi çıxış üzərində minimum məhdudlaşdırıcı təsiri olan tələblərin müəyyən olunmasına səy göstərməlidir.

18.2.1: MBİ-nin iştirak tələbləri onun təhlükəsizliyi, səmərəliliyi və xidmət etdiyi bazarlar baxımından necə izah edilir və MBİ-nin xüsusi riskləri ilə necə uyğunlaşdırılır?

18.2.2: Risk əsaslı olmayan, lakin qanun və ya qaydalarla müəyyən olunan iştirak tələbləri mövcuddurmu? Mövcud olduğu təqdirdə nələrəndən ibarətdir?

18.2.3: Bütün iştirakçılara eyni çıxış meyarları şamil edilmirmi? Əks təqdirdə, başqa bir meyarın əsaslandırılması (məsələn, fəaliyyətin ölçüsü və növü, üçüncü tərəflərin xeyrinə çıxış edən iştirakçılar üçün əlavə tələblər və tənzimlənməyən təşkilatlardan ibarət iştirakçılar üçün əlavə tələblər) nədən ibarətdir?

18.2.4: Müəyyən edilmiş riski nəzarətdə saxlamaqla şəraitin imkan verdiyi ən az məhdudlaşdırıcı çıxış və bu sahədə tələblər necə və hansı tezlikdə həyata keçirilir?

18.2.5: İştirak meyarları, o cümlədən iştirak məhdudiyyətləri ictimaiyyətə necə açıqlanır?

Əsas mülahizə 3: MBİ iştirak tələbləri ilə uyğunluğu davamlı əsasda yoxlamalıdır və iştirakçı tələblərini artıq pozan və ya həmin tələblərə cavab verməyən iştirakçının iştirakının dayandırılması və ya tərk etməsini dəstəkləyən aydın müəyyən olunmuş və ictimaiyyətə açıq prosedurları olmalıdır.

18.3.1: MBİ iştirakçılarının çıxış meyarlarına davamlı uyğunluğunu necə yoxlayır? MBİ-nin siyaseti necə

hazırlanır ki, iştirak meyarları ilə uyğunluğun yoxlanması üçün istifadə olunan informasiyanın operativliyini və dəqiqliyini təmin etsin?

18.3.2: MBİ-nin risk profili pisləşən iştirakçıya geniş nəzarəti həyata keçirmək və ya onun üzərində əlavə nəzarət tətbiq etmək üçün siyasəti nədən ibarətdir?

18.3.3: İştirakçı tələblərini artıq pozan və ya həmin tələblərə cavab verməyən iştirakçının iştirakının dayandırılmasını və ya nizamlı qaydada iştirakdan kənarlaşdırılmasını idarə etmək üçün MBİ-nin hansı prosedurları mövcuddur?

18.3.4: İştirakçının iştirakının dayandırılmasını və ya nizamlı qaydada iştirakdan çıxarılmasını idarə etmək üçün MBİ-nin mövcud prosedurları ictimaiyyətə necə açıqlanır?

Prinsip 19: Müxtəlif səviyyəli iştirak qaydaları

Əsas mülahizə 1: MBİ-nin qaydaları, prosedurları və razılıqları müxtəlif səviyyəli iştirak qaydalarından yaranan hər hansı əhəmiyyətli riskləri müəyyən etmək, yoxlamaq və idarə etmək üçün dolayı iştirak barədə əsas məlumatı əldə etməyə imkan verməsini təmin etməlidir.

19.1.1: MBİ-nin hər hansı müxtəlif səviyyəli iştirak qaydaları mövcuddurmu? Olduğu təqdirdə həmin qaydaları təsvir edin.

19.1.2: MBİ dolayı iştirakla bağlı əsas məlumatları necə əldə edir? Hansı məlumatlar toplanılır və həmin məlumatlar hansı tezlikdə yenilənir?

19.1.3: MBİ müxtəlif səviyyəli iştirak qaydalarından yaranan hansı əhəmiyyətli riskləri müəyyən edir və qiymətləndirirmi?

Əsas mülahizə 2: MBİ birbaşa və dolayı iştirakçılar arasında ona təsir edə biləcək əhəmiyyətli riskləri müəyyən etməlidir.

19.2.1: MBİ birbaşa və dolayı iştirakçılar arasında ona təsir edə biləcək əhəmiyyətli riskləri necə müəyyən edir?

Əsas mülahizə 3: MBİ onun emal etdiyi əməliyyatların əhəmiyyətli hissəsinə görə məsuliyyət daşıyan dolayı iştirakçıları və birbaşa iştirakçıların apardıqları əməliyyatların həcmi ilə müqayisədə əməliyyatın sayı və ya həcmi böyük olan və bu əməliyyatlardan yaranan risklərin idarə edilməsi üçün həmin birbaşa iştirakçılar vasitəsilə MBİ-yə çıxış əldə edən dolayı iştirakçıları müəyyən etməlidir.

19.3.1: MBİ a) birbaşa iştirakçıların imkanı ilə əlaqədar dolayı iştirakçıların adından fəaliyyət göstərən hər bir birbaşa iştirakçının fəaliyyət miqyasını, b) əhəmiyyətli sayda dolayı iştirakçıların adından çıxış edən birbaşa iştirakçıları, c) sistemlərin dövriliyinin əhəmiyyətli hissəsinə görə məsuliyyət daşıyan dolayı iştirakçıları və d) birbaşa iştirakçıların həcmilə müqayisədə əməliyyatın sayı və ya həcmi böyük olan və bu əməliyyatlardan yaranan risklərin idarə edilməsi üçün həmin birbaşa iştirakçılar vasitəsilə MBİ-yə çıxış əldə edən dolayı iştirakçıları müəyyən edibmi?

19.3.2: MBİ-yə qarşı hansı risklər yaranır və dolayı iştirakçılardan yaranan bu riskləri MBİ necə idarə edir?

Əsas mülahizə 4: MBİ müxtəlif səviyyəli iştirak qaydalarından yaranan riskləri müntəzəm şəkildə

nəzərdən keçirməli və müvafiq hallarda risk azaldıcı tədbir görməlidir.

19.4.1: MBİ-nin müxtəlif səviyyəli iştirakdan yaranan risklərin azaldılması məqsədilə onun qaydalarını və prosedurlarını nəzərdən keçirən siyasəti nədən ibarətdir? Bu yoxlama hansı tezlikdə həyata keçirilir?

19.4.2: Risklərin azaldılması tələb olunan tədbirləri müəyyən etmək üçün MBİ hansı meyarlardan istifadə edir? MBİ öz risklərini necə yoxlayır və azaldır?

Prinsip 20: MBİ əlaqələri

Bir və ya daha çox MBİ ilə əlaqələri olan MBİ əlaqələrlə bağlı riskləri yoxlamalı və idarə etməlidir.

Bu prinsipi nəzərdən keçirərkən qeyd olunmalıdır ki, suallar yalnız bir və ya daha çox MBİ ilə əlaqələri olan MBİ-larına aid olunur. Bundan əlavə ümumilikdə MKQD termini QKHS-də də fəaliyyət göstərən MKQD-yə aid edilir. Bu prinsipdə MKQD-nin bu geniş tərifinin istifadəsi MBİ əlaqələrinin müzakirəsində bazar konvensiyasını əks etdirir. Bu prinsip hesablaşmanın tamamlanmasına dair Prinsip 8, MKQDlərə dair Prinsip 11, əməliyyat riskinə dair Prinsip 17 və müvafiq hallarda digər prinsiplər kontekstində nəzərdən keçirilməlidir.

Əsas mülahizə 1: Əlaqə razılaşmasına daxil olmazdan əvvəl və bu əlaqənin əsası qoyulduqdan sonra davamlı əsasda MBİ bu əlaqə razılaşmasından yaranan riskin bütün potensial mənbələrini müəyyən etməli, yoxlamalı və idarə etməlidir. Əlaqə razılaşmaları elə hazırlanmalıdır ki, hər bir MBİ bu hesabatda göstərilən digər prinsiplərə riayət edə bilsin.

20.1.1: Perspektiv əlaqələrdən yaranan riskin (məsələn, hüquqi, kredit, likvidlik, kastodi və əməliyyat riskləri) potensial mənbələrini müəyyən etmək üçün hansı prosesdən istifadə olunur? Bu MBİ-nun əlaqə yaradıb-yaratmamaq barədə qərarına necə təsir edir?

20.1.2: Digər MBİ-ları ilə hansı əlaqələr yaradılmışdır? MBİ əsası qoyulmuş əlaqədən yaranan riskləri davamlı əsasda necə müəyyən edir, yoxlayır və idarə edir?

20.1.3: MBİ əlaqə razılaşmalarının digər prinsiplərə riayət edə biləcəyi şəkildə hazırlanmasını necə təmin edir? Bu təhlil hansı tezlikdə aparılır?

Əsas mülahizə 2: Əlaqə bütün müvafiq yurisdiksiyalarda onun dizaynını dəstəkləyən və bu əlaqəyə cəlb olunan MBİ-larının müvafiq müdafiəsini təmin edən möhkəm əsaslı hüquqi bazaya malik olmalıdır.

20.2.1: MBİ hansı yurisdiksiyalarda əlaqələr yaratmışdır? Bu əlaqələri dəstəkləyən müvafiq hüquqi çərçivələr hansılardır?

20.2.2: MBİ əlaqənin bütün müvafiq yurisdiksiyalarda onun dizaynını dəstəkləyən və bu əlaqəyə cəlb olunan MBİ-larının müvafiq müdafiəsini təmin edən möhkəm əsaslı hüquqi bazaya malik olmasını necə təmin edir? MBİ belə müdafiənin daimi xarakter daşımasını necə təmin edir?

Əsas mülahizə 3: Əlaqəli MKQD-lər bir-birindən yaranan kredit və likvidlik risklərini ölçməli, yoxlamalı və idarə etməlidir. MKQD-lər arasında hər hansı kredit verilməsi yüksək səviyyəli girovla tamamilə təmin olunmalıdır və məhdud çərçivədə olmalıdır.

20.3.1: Əsas qoyulmuş əlaqələrdən yaranan kredit və likvidlik risklərini ölçmək, idarə etmək və yoxlamaq üçün hansı proseslər mövcuddur?

20.3.2: MKQD əlaqəli MKQD-yə kredit verdikdə həmin əlaqəli MKQD-yə verilmiş kreditin yüksək səviyyəli girova tam malik olmasını və kredit limitlərinin müvafiq olmasını təmin edən hansı proseslər mövcuddur?

Əsas mülahizə 4: Əlaqəli MKQD-lər arasında qiymətli kağızların müvəqqəti transferləri qadağan olunmalıdır və ya ən azı müvəqqəti olaraq transfer edilmiş qiymətli kağızların transferin tamamlanmasından əvvəl retransferi qadağan olunmalıdır.

20.4.1: Həmin əlaqədə qiymətli kağızların müvəqqəti transferinə icazə verilirmi? İcazə verildiyi təqdirdə hansı qaydalar müvəqqəti transferi zəruri edir və bu qiymətli kağızların ilk transferin tamamlanmasından əvvəl retransferi qadağan edilirmi?

Əsas mülahizə 5: Razılaşma investor MKQD-lərin iştirakçılarının hüquqlarının yüksək səviyyədə müdafiəsini təmin etdikdə investor MKQD yalnız emitent MKQD ilə əlaqə yaratmalıdır.

20.5.1: Hər hansı əlaqə üçün investor MKQD iştirakçılarının hüquqlarının yüksək səviyyədə qorunmasını necə müəyyən edib?

20.5.2: Kastodidə qiymətli kağızlara sahib olan subyektlər tərəfindən qiymətli kağız sahiblikləri arasında uyğunlaşdırmalar hansı tezlikdə həyata keçirilir?

20.5.3: İnvestor MKQD iştirakçılarının hüquqlarının yüksək səviyyəli müdafiəsini (o cümlədən seqreqasiya və əlaqələndirmə qaydaları və omnibus hesablar üzrə aktivlərin qorunması şərtlərini) necə təmin edir?

Əsas mülahizə 6: Emitent MKQD ilə əlaqəni idarə etmək üçün vasitəçidən istifadə edən investor MKQD vasitəçi istifadəsindən yaranan əlavə riskləri (o cümlədən kastodi, kredit, hüquqi və əməliyyat riskləri) ölçməli, yoxlamaq və idarə etməlidir.

20.6.1: MKQD əlaqəni idarə etmək üçün vasitəçidən istifadə etdikdə o, vasitəçini və ya vasitəçiləri seçmək üçün hansı meyarlardan istifadə edir? Bu meyarlar risk əsaslıdır mı?

20.6.2: İki əlaqəli MKQD və vasitəçinin müvafiq öhdəlikləri nədən ibarətdir?

20.6.3: Vasitəçi istifadəsindən yaranan riskləri ölçmək, yoxlamaq və idarə etmək üçün hansı proseslər mövcuddur?

Əsas mülahizə 7: MTM digər MTM ilə əlaqəyə daxil olmazdan əvvəl əlaqəli MTM-nin defoltundan yaranan potensial yayılma təsirlərini müəyyən etməli və idarə etməlidir.

Əlaqədə üç və ya daha artıq MTM olduqda hər bir MTM kollektiv əlaqə razılaşmasının risklərini müəyyən etməli, qiymətləndirməli və idarə etməlidir.

Əlaqəli MTM defoltu

20.7.1: Hər hansı əlaqə yaratmazdan əvvəl əlaqəli MTM defoltunun yayılma təsirlərini müəyyən etmək və qiymətləndirmək üçün MTM hansı təhlilləri aparmışdır?

20.7.2: MTM əlaqəli MTM defoltunun müəyyən olunmuş hər hansı yayılma təsirlərini necə idarə edir?

Kollektiv əlaqə razılaşmaları (üç və ya daha artıq MTM)

20.7.3: Hər hansı əlaqə yaratmazdan əvvəl üç və ya daha artıq MTM-ni əhatə edən əlaqə razılaşmasının

yayılma təsirlərini müəyyən etmək və qiymətləndirmək üçün MTM hansı təhlilləri aparmışdır?

20.7.4: Kollektiv əlaqə razılaşmaları halında MTM-nin həmin kollektiv əlaqə razılaşmalarından yaranan riskləri müəyyən etməsi, qiymətləndirməsi və idarə etməsi üçün hansı proseslər mövcuddur? MTM-lər arasında əlaqələr halında müxtəlif MTM-lərin müvafiq hüquqları və öhdəlikləri aydın müəyyən olunubmu

Əsas mülahizə 8: MTM əlaqə razılaşmasındakı hər bir MTM ən azı gündəlik əsasda əlaqəli MTM-yə və ya onun iştirakçılara qarşı cari və potensial gələcək risklərini tam əminliklə və MTM-nin istənilən vaxt öz iştirakçıları qarşısında öhdəliklərini yerinə yetirmək qabiliyyətini azaltmamaq şərtlə qarşılaya bilməlidir.

Risqlər və risklərin qarşılınması

20.8.1: MTM-lər arasındakı risklərin ölçülməsi, yoxlanılması və idarə edilməsi üçün hansı proseslər mövcuddur?

20.8.2: MTM davamlı əsasda cari risklərinin tamamilə qarşılınmasını necə təmin edir?

20.8.3: MTM tam əminliklə və MTM-nin istənilən vaxt öz iştirakçıları qarşısında öhdəliklərini yerinə yetirmək qabiliyyətini azaltmamaq şərtlə potensial gələcək risklərini qarşılınmasını necə təmin edir?

Risqlərin idarə edilməsi

20.8.4: Əlaqəli MTM-lərin həmin əlaqədən yaranan risklərin idarə edilməsi üçün hansı qaydaları mövcuddur (məsələn, ayrıca defolt fondu, artan marja tələbləri və ya bir-birlərinin defolt fonduna ödəmələr)?

20.8.5: MTM-lər bir-birlərinin defolt fondlarına ödəmələr etdikdə digər MTM-nin defolt fonduna edilən ödəmələrin MTM-nin öz iştirakçıları qarşısında öhdəliklərini istənilən vaxt yerinə yetirmək qabiliyyətinə təsir etməməsini necə təmin edir?

İştirakçılara verilən informasiya

20.8.6: Əlaqəli MTM-lər iştirakçıların əlaqə razılaşmasından qarşılınmamış itkilərinin və qarşılınmamış likvidlik çatışmazlıqlarının potensial bölünməsinə qarşı risklər barədə məlumatlılığını necə təmin edir?

Əsas mülahizə 9: TR İT və əlaqəli resursların geniş miqyaslılığını və etibarlılığını təmin etmək üçün əlaqələri ilə bağlı əlavə əməliyyat risklərinə ehtiyatla çıxmalıdır.

20.9.1: TR digər MBI-na əlaqə ilə bağlı əlavə əməliyyat risklərini nəzərə almaq üçün İT və əlaqəli resursların geniş miqyaslılığını və etibarlılığını necə təmin edir? TR onun geniş miqyaslılığının və etibarlılığının müvafiqliyini hansı tezlikdə təsdiq edir?

Prinsip 21: Səmərəlilik və effektivlik

Əsas mülahizə 1: MBI iştirakçılarının və xidmət etdiyi bazarların klirinq və hesablaşma qaydalarının seçimi, əməliyyat strukturu, klirinq olunmuş, hesablaşması aparılmış və ya qeydə alınmış məhsulların əhatə dairəsi, texnologiya və prosedurların istifadəsi ilə bağlı ehtiyaclarının qarşılanacağı formada yaradılmalıdır.

21.1.1: MBI onun quruluşunun (o cümlədən klirinq və hesablaşma qaydaları, əməliyyat strukturu,

çatdırma sistemləri, texnologiyaları, fərdi xidmətləri və məhsulları) iştirakçılarının və xidmət etdiyi bazarların ehtiyaclarını nəzərə alıb-almadığını necə müəyyən edir?

21.1.2: MBİ iştirakçılarının və digər istifadəçilərin tələb və ehtiyaclarını qarşıladığını necə müəyyən edir və həmin tələblər dəyişdikcə (məsələn əks əlaqə mexanizminin istifadəsilə) onları necə qarşılayır?

Əsas mülahizə 2: MBİ-nin minimum xidmət səviyyələri, risklərin idarə edilməsi gözləntiləri və fəaliyyət prioritetləri üzrə ölçülə bilən və aydın müəyyən olunmuş məqsədləri və hədəfləri olmalıdır.

21.2.1: MBİ-nin əməliyyatlarının effektivliyi baxımından məqsədləri və hədəfləri nədən ibarətdir?

21.2.2: MBİ ölçülə bilən və mümkün ola bilən aydın müəyyən olunmuş məqsədlərinin və hədəflərinin olmasını necə təmin edir?

21.2.3: Bu məqsədlərə və hədəflərə nə dərəcədə nail olunub? Bunu ölçmək və qiymətləndirmək üçün MBİ-ninhansı mexanizmləri mövcuddur?

Əsas mülahizə 3: MBİ-nin effektivliyinin və səmərəliliyinin müntəzəm yoxlanılması üçün müəyyən olunmuş mexanizmləri olmalıdır.

21.3.1: MBİ öz səmərəliliyini və effektivliyini qiymətləndirmək üçün hansı proseslərdən və ölçülərdən istifadə edir?

21.3.2: MBİ öz səmərəliliyini və effektivliyini hansı tezlikdə qiymətləndirir?

Prinsip 22: Kommunikasiya prosedurları və standartları

Əsas mülahizə 1: MBİ beynəlxalq miqyasda qəbul olunmuş kommunikasiya prosedurlarından və standartlarından istifadə etməli və ya ən azı onları təmin etməlidir.

22.1.1: MBİ beynəlxalq miqyasda qəbul olunmuş kommunikasiya prosedurundan istifadə edirmi və etdiyi təqdirdə hansı prosedur(lar)dan istifadə edir? İstifadə etmədiyi təqdirdə MBİ beynəlxalq miqyasda qəbul olunmuş kommunikasiya prosedurlarını necə təmin edir?

22.1.2: MBİ xarici əməliyyatlarla məşğul olursa onun əməliyyat prosedurları, prosesləri və sistemləri xarici əməliyyatlar üzrə beynəlxalq miqyasda qəbul olunmuş kommunikasiya prosedurlarından necə istifadə edirmi və ya digər halda onları təmin edirmi?

22.1.3: Heç bir beynəlxalq standart istifadə olunmadıqda MBİ məlumat formatını və verilənləri beynəlxalq standartlardan yerli standartlara və əksinə çevirən sistemləri necə təmin edir?

Prinsip 23: Qaydaların, əsas prosedurların və بازار verilənlərinin açıqlanması

Əsas mülahizə 1: MBİ iştirakçılar üçün tamamilə açıq olan aydın və hərtərəfli qayda və prosedurlar qəbul etməlidir. Müvafiq qayda və əsas prosedurlar ictimaiyyətə də açıqlanmalıdır.

23.1.1: MBİ-nin qaydaları və prosedurları hansı sənədlərdən ibarətdir? Bu sənədlər iştirakçılara necə açıqlanır?

23.1.2: MBİ qayda və prosedurlarının aydın və hərtərəfli olmasını necə müəyyən edir?

23.1.3: MBİ-nin qayda və prosedurları onun təkrarlanmayan, lakin proqnozlaşdırılan hallara riayət edəcəyi prosedurlara dair hansı informasiyanı özündə saxlayır?

23.1.4: MBİ qayda və prosedurlarını dəyişmək üçün riayət etdiyi prosesləri necə və kimlərə açıqlayır?

23.1.5: MBİ müvafiq qayda və əsas prosedurları ictimaiyyətə necə açıqlayır?

Əsas mülahizə 2: MBİ iştirakçıların iştirakı nəticəsində yaranacaq riskləri qiymətləndirə bilmələri üçün sistemlərin quruluşu və əməliyyatlarının, eləcə də MBİ-nin və iştirakçıların hüquq və öhdəliklərinin aydın təsvirini açıqlamalıdır.

23.2.1: Hansı sənədlərdə sistemlərin quruluşu və əməliyyatları barədə informasiya saxlanır? MBİ sisteminin quruluşu və əməliyyatlarını necə və kimlərə açıqlayır?

23.2.2: MBİ sisteminin fəaliyyətinə birbaşa təsir edən əsas qərarlar üzərində tətbiq ediləcək tədbirlilik dərəcəsini necə və kimlərə açıqlayır?

23.2.3: MBİ iştirakçıların hüquqları, öhdəlikləri və MBİ-də iştirak etməklə məruz qaldıqları riskləri barədə hansı məlumatı iştirakçılarına təmin edir?

Əsas mülahizə 3: MBİ iştirakçıların onun qaydaları və prosedurlarını və onda iştirak etməklə üzləşdikləri riskləri başa düşmələrinə dəstək olması üçün bütün zəruri və müvafiq sənədləşmə və treyninqlər təmin etməlidir.

23.3.1: MBİ iştirakçılarının onun qaydaları, prosedurları və iştirakla əlaqədar riskləri başa düşməyinə necə yardım olur?

23.3.2: Yuxarıda təsvir edilmiş vasitələrin iştirakçıların MBİ-nin qaydaları, prosedurları və onda iştirak nəticəsində məruz qaldıqları riskləri başa düşmələrinə imkan verdiyini təsdiqləyən sübutu varmı?

23.3.3: MBİ onun qaydaları, prosedurları və onda iştirak nəticəsində məruz qaldığı riskləri başa düşməyən iştirakçını müəyyən etdiyi halda hansı sağlamlaşdırma tədbirləri görür?

Əsas mülahizə 4: MBİ təklif etdiyi fərdi xidmətlər səviyyəsində öz xidmət haqlarını, eləcə də hər hansı mümkün güzəştlərlə bağlı siyasətini ictimaiyyətə açıqlamalıdır. MBİ müqayisə məqsədləri üçün qiymət təyin edilmiş xidmətlərin aydın təsvirini verməlidir.

23.4.1: MBİ fərdi xidmətlər səviyyəsində öz xidmət haqlarını və hər hansı mümkün güzəştlərlə bağlı siyasətini ictimaiyyətə açıqlayır mı? Bu informasiya necə açıqlanır?

23.4.2: MBİ iştirakçıları və ictimaiyyəti xidmətlərə və xidmət haqlarına edilən dəyişikliklərlə bağlı müntəzəm şəkildə necə məlumatlandırır?

23.4.3: MBİ qiymət təyin edilmiş xidmətlərinin təsvirini təmin edirmi? Bu təsvirlər oxşar MBİ ilə müqayisəni nəzərə alır mı?

23.4.4: MBİ texnologiya və kommunikasiya prosedurları barədə və ya MBİ-nin əməliyyat xərclərinə təsir edən hər hansı digər amillər barədə məlumatları açıqlayır mı?

Əsas mülahizə 5: MBİ maliyyə bazarı infrastrukturuları üçün ÖHSK-BQKKT açıqlanma çərçivəsinə cavabları müntəzəm olaraq tamamlamalı və ictimaiyyətə açıqlamalıdır. MBİ həmçinin ən azı əməliyyatının sayı və həcmi barədə əsas verilənləri açıqlamalıdır.

23.5.1: MBİ maliyyə bazarı infrastrukturuları üçün ÖHSK-BQKKT açıqlanma çərçivəsinə sonuncu dəfə nə

zaman tamamlamışdır? Həmin çərçivə hansı tezlikdə yenilənir? Bu çərçivə MBİ və onun ətraf mühitinə əhəmiyyətli dəyişikliklərin ardınca və ən azı hər iki ildən bir yenilənirmi?

23.5.2: MBİ ictimaiyyətə hansı kəmiyyət məlumatlarını açıqlayır? Bu məlumatlar hansı tezlikdə yenilənir?

23.5.3: MBİ ictimaiyyətə digər hansı məlumatları açıqlayır?

23.5.4: MBİ bu məlumatları ictimaiyyətə necə açıqlayır? Açıqlanmalar hansı dil(lər)də edilir?

Prinsip 24: Ticarət repositariləri tərəfindən bazar məlumatlarının açıqlanması

TR müvafiq qurumları və ictimaiyyəti onların müvafiq tələbləri əsasında operativ və dəqiq informasiya ilə təmin etməlidir..

Bu prinsip əməliyyat riskinə dair Prinsip 17, və müvafiq hallarda digər prinsiplər kontekstində nəzərdən keçirilməlidir..

Əsas mülahizə 1: TR tənzimləyici və sənaye gözləntilərinə uyğun olaraq müvafiq qurumları və ictimaiyyəti müvafiq qaydada bazar şəffaflığını artırmaq və digər ictimai siyasət məqsədlərini dəstəkləmək üçün hərtərəfli və detallar səviyyəsində yetərli məlumatla təmin etməlidir.

24.1.1: TR tərəfindən müvafiq qurumlara və ictimaiyyətə hansı məlumatlar verilir?

24.1.2: TR məlumat açıqlamalarının müvafiq qurumların və ictimaiyyətin ehtiyaclarını qarşılamasını necə təmin edir?

Əsas mülahizə 2: TR müvafiq qurumların öz tənzimləyici mandatlarını və hüquqi cavabdehliyini yerinə yetirmələrinə imkan vermək üçün onları operativ və müvafiq qaydada məlumatla təmin edən effektiv proseslərə və prosedurlara malik olmalıdır.

24.2.1: TR müvafiq qurumların öz tənzimləyici mandatlarını və hüquqi cavabdehliyini yerinə yetirmələrinə imkan vermək üçün onları operativ və müvafiq qaydada məlumatla təmin edən hansı effektiv proseslərdən və prosedurlardan istifadə edir?

24.2.2: TR müvafiq qurumların bu məlumatların verilməsinin hüquqi, prosedur, əməliyyat və texnoloji perspektivlərlə dəstəklənməsini necə təmin edir?

Əsas mülahizə 3: TR dəqiq cari və ilkin məlumatlarla təmin edən möhkəm informasiya sistemlərinə malik olmalıdır. Məlumatlar operativ qaydada və asan təhlil oluna bilən formatda təmin edilməlidir.

24.3.1: TR məlumatların dəqiqliyini qoruyub saxlamasını necə təmin edir?

24.3.2: TR məlumatların və digər müvafiq informasiyaların ümumilikdə qəbul edilən, müqəyisə və asanlıqla təhlil edilə bilən formatda verilməsini necə təmin edir?

6.0. Qurumların MBİ-ları üzrə cavabdehliyinə dair əsas mülahizə sualları

Cavabdehlik A: MBİ-larının tənzimlənməsi və onlara nəzarət

MBİ-larına mərkəzi bank, bazar tənzimləyicisi və ya digər müvafiq qurum tərəfindən müvafiq və effektiv

tənzimləmə və nəzarət tətbiq edilməlidir.

Əsas mülahizə 1: Qurumlar üzərində tənzimləmə və nəzarət tətbiq olunmalı olan MBI-larının müəyyən olunmasında istifadə olunan meyarları aydın müəyyən etməli və ictimaiyyətə açıqlamalıdır.

1.1: Qurumlar üzərində tənzimləmə və nəzarət tətbiq olunmalı olan MBI-larının müəyyən olunmasında hansı meyarlardan istifadə edir?

1.2: Bu meyarlar ictimaiyyətə necə açıqlanır?

Əsas mülahizə 2: Bu meyarlardan istifadə etməklə müəyyən olunmuş MBI-lar mərkəzi bank, bazar tənzimləyicisi və ya digər müvafiq qurum tərəfindən tənzimlənməli və onlara nəzarət olunmalıdır.

2.1: Tənzimləmə və nəzarət üçün hansı MBI-ları müəyyən olunmuşdur? Qurumlar əsas mülahizə 1-də irəli sürülən meyarlardan istifadə edibmi?

2.2: Müəyyən olunmuş MBI-larını hansı qurum və ya qurumlar tənzimləyir və onlara nəzarət edir? Hər bir qurumun məsuliyyət daşdığı sahə nələrəndən ibarətdir?

2.3: Müvafiq qurumlar MBI-larının tənzimlənməsi və nəzarət olunmasında hər hansı boşluqlardan necə yayınıblar (və ya onları necə idarə ediblər)?

Cavabdehlik B: Tənzimləmə və nəzarət səlahiyyətləri və resursları

Mərkəzi banklar, bazar tənzimləyiciləri və digər müvafiq qurumlar MBI-larının tənzimlənməsində və onlara nəzarət olunmasında üzərlərinə düşən məsuliyyəti effektiv yerinə yetirmək üçün qüvvə və resurslara malik olmalıdır.

Əsas mülahizə 1: Qurumların müvafiq məsuliyyətinə uyğun olan səlahiyyətləri, o cümlədən operativ informasiya əldə etmək, dəyişikliklərə və təshih tədbirlərinə sövq etmək qabiliyyəti olmalıdır.

Müvafiq məsuliyyətə uyğun səlahiyyətlər

1.1: Qurumların səlahiyyətləri hansılardır və bunlar müvafiq məsuliyyətə nə dərəcədə uyğundur (S.A.2.2 də müəyyən olunduğu kimi)?

Operativ informasiya əldə etmək səlahiyyəti

1.2: Qurumların səlahiyyətləri onların öz məsuliyyətini yerinə yetirmələri üçün MBI-larından operativ informasiya, o cümlədən konfidensial və ya qeyri-ictimai informasiya əldə etməsinə necə imkan verir? Müvafiq məhdudiyyətlər hansılardır (əgər varsa)?

1.3: MBI-lardan hansı informasiyaların verilməsi tələb olunur? MBI bu informasiyaları hansı tezlikdə verir?

1.4: Qurumların (a) MBI-larının müxtəlif funksiyalarını, fəaliyyətini və bütöv maliyyə vəziyyətini; (b) MBI-larının və müvafiq hallarda iştirakçıların məruz qaldıqları və ya yaratdıqları riskləri; (c) MBI-larının öz iştirakçıları və daha geniş iqtisadiyyat üzərində təsirini; və (d) MBI-larının müvafiq tənzimləmələrə və siyasətə riayət etməsini başa düşmək və qiymətləndirmək üçün hansı dərəcədə informasiya əldə etmək qabiliyyəti vardır?

Dəyişikliklərə və ya təshih tədbirlərinə sövq etmə səlahiyyəti

1.5: Qurumların müvafiq prinsiplərə riayət etməyən və ya müvafiq tənzimləmələri və siyasəti yəinə yetirməyən MBI-da dəyişikliklərə və təshih tədbirlərinə sövq edən hansı səlahiyyəti və ya digər mexanizmləri mövcuddur? Müvafiq məhdudiyyətlər nədən ibarətdir (əgər varsa)?

Əsas mülahizə 2: Qurumların öz tənzimləyici və nəzarət cavabdehliyini yerinə yetirməsi üçün kifayət qədər resursları olmalıdır.

Resurslar

2.1: Qurumların öz cavabdehliyini yerinə yetirmək üçün hansı resursları (o cümlədən kifayət qədər maliyyə vəsaitləri, təcrübəli işçi heyəti və müvafiq davamlı treyninqlər) mövcuddur?

2.2: Mövcud resursların səviyyəsi qurumların öz cavabdehliyini yerinə yetirmək qabiliyyətini hansı dərəcədə məhdudlaşdırır?

2.3: Hər bir qurumun öz tənzimləyici və nəzarət cavabdehliyini yerinə yetirmək üçün tələb olunan resursların

qiymətləndirilməsi prosesi nədən ibarətdir?

Hüquqi müdafiə

2.4: Müvafiq hallarda tənzimləmə və nəzarət cavabdehliyini yerinə yetirən heyətə hansı hüquqi müdafiə şamil edilir?

Cavabdehlik C: MBI-ları ilə bağlı siyasətin açıqlanması

Mərkəzi banklar, bazar tənzimləyiciləri və digər müvafiq qurumlar MBI-lər ilə bağlı tənzimləyici və nəzarət siyasətini aydın müəyyən etməli və açıqlamalıdır.

Əsas mülahizə 1: Qurumlar MBI-ları ilə bağlı qurumların məqsədləri, rolları və tənzimləmələrini də əhatə edən siyasətini aydın müəyyən etməlidir.

1.1: Hər bir qurumun MBI-ları ilə bağlı siyasəti, o cümlədən məqsədləri, rolları və tənzimləmələri nədən ibarətdir?

Əsas mülahizə 2: Qurumlar MBI-larının tənzimlənməsi və nəzarəti ilə bağlı müvafiq siyasətlərini ictimaiyyətə açıqlamalıdır.

2.1: Müvafiq siyasət necə açıqlanır?

Cavabdehlik D: MBI-ları üçün prinsiplərin tətbiqi

Mərkəzi banklar, bazar tənzimləyiciləri və digər müvafiq qurumlar maliyyə bazarı infrastrukturuları üzrə ÖHSK-BQKKTP prinsiplərini qəbul etməli və onları davamlı şəkildə tətbiq etməlidir.

Əsas mülahizə 1: Qurumlar maliyyə bazarı infrastrukturuları üzrə ÖHSK-BQKKTP prinsiplərini qəbul etməlidir.

1.1: Müvafiq qurumlar bu prinsipləri necə və hansı dərəcədə qəbul etmişdir?

Əsas mülahizə 2: Qurumlar bu prinsiplərin ən azı bütün sistematik əhəmiyyətli ödəniş sistemlərinə, MKQD-lərə, QKHS-lərə, MTM-lərə və TR-lərinə tətbiq olunmasını təmin etməlidir.

2.1: Qurumlar bu prinsipləri hansı sistematik əhəmiyyətli ödəniş sistemlərinə, MKQD-lərə, MTM-lərə, QKHS-lərə və TR-lərə tətbiq edir? Müvafiq qurumların bu prinsipləri tətbiq etmədiyi sistematik əhəmiyyətli MBI-ları varmı?

2.2: Qurumlar bu prinsipləri hansı MBI-larına tətbiq etdiyini, hansılarına tətbiq etmədiyini necə açıqlayır? Hər bir müvafiq qurum bu prinsipləri xüsusi MBI-larına tətbiq edib-etməmək qərarını necə izah edir?

Əsas mülahizə 3: Qurumlar bu prinsipləri müvafiq şəkildə yurisdiksiyalar daxilində və müxtəlif yurisdiksiyalarda, o cümlədən sərhədlər boyu və bu prinsiplərlə əhatə olunan hər növ MBI-na tətbiq etməlidir.

3.1: Qurumlar bu prinsipləri müvafiq şəkildə müvafiq yurisdiksiyalar daxilində, o cümlədən dövlət sektorunun sahibi olduğu və idarə etdiyi MBI-larına və müxtəlif yurisdiksiyalarda, o cümlədən müxtəlif sərhədlərdə necə tətbiq edir?

3.2: Qurum MBI-larının sahibi və ya operatoru, eləcə də özəl sektor MBI-larının nəzarətçisi olduqda mümkün maraqlar münaqişələrini necə nəzərdən keçirir və idarə edir?

3.3: MBI bütün müvafiq prinsiplərə riayət etmədikdə qurumlar həmin MBI-nun çatışmazlıqları aradan qaldırmaq üçün operativ və münasib tədbirlər görməsini necə təmin edir?

Cavabdehlik E: Digər qurumlarla əməkdaşlıq

Mərkəzi banklar, bazar tənzimləyiciləri və digər müvafiq qurumlar uyğun hallarda MBI-larının təhlükəsizliyi və effektivliyini gücləndirmək üçün yerli və beynəlxalq miqyasda əməkdaşlıq etməlidir.

Əsas mülahizə 1: Müvafiq qurumlar MBI-ları ilə bağlı müvafiq tapşırıqların yerinə yetirilməsində bir-birlərini dəstəkləmək məqsədilə effektiv və səmərəli kommunikasiya və konsultasiya həvəsləndirmək üçün əməkdaşlıq etməlidir. Belə əməkdaşlıq normal şəraitdə effektiv olmalıdır və müvafiq hallarda bazar stressi, böhran vəziyyətləri və potensial bərpa, ləğv etmə və ya MBI-nun qərarları zamanı effektiv kommunikasiya, konsultasiya və koordinasiyaya yardım etmək üçün kifayət qədər çevik olmalıdır.

1.1: Qurumlar arasında hansı MBI-ları üzrə əməkdaşlıq mövcuddur və əməkdaşlığa hansı qurumlar cəlb olunur?

1.2: Qurumlar arasında yerli və beynəlxalq səviyyədə əməkdaşlıq onların normal vəziyyətlərdə MBI-ları ilə bağlı müvafiq tapşırıqlarının yerinə yetirilməsində bir-birlərinə dəstək olmaq üçün effektiv və səmərəli kommunikasiya və konsultasiyanı necə sürətləndirir?

1.3: Qurumlar arasında əməkdaşlıq müvafiq hallarda bazar stressi, böhran vəziyyətləri və potensial bərpa, azalma və ya MBI-nun qərarları zamanı effektiv kommunikasiya, konsultasiya və koordinasiyanı necə asanlaşdırır?

Əsas mülahizə 2: Hər hansı qurum yurisdiksiyasında xarici və ya çoxvalyutalı MBI-nun həqiqi və ya təklif olunan əməliyyatını müəyyən etdikdə həmin qurum real olduğu təqdirdə MBI-nun maliyyə bazarı infrastrukturuları üzrə ÖHSK-BQKKTPrinsiplərinə riayət etməsində marağı ola bilən digər müvafiq qurumları məlumatlandırmalıdır.

2.1: Qurumların yurisdiksiyasındakı hansı MBI-ları xarici və çoxvalyutalı xidmətlər təmin edir? Qurumlar yurisdiksiyalarında olan xarici və çoxvalyutalı MBI-nın həqiqi və təklif olunan əməliyyatını necə müəyyən edir?

2.2: Qurumlar digər müvafiq qurumların məlumatlandırılmalı olduğunu necə müəyyən edir?

2.3: Digər müvafiq qurumlar necə və nə zaman bildirişlərlə təmin olunur?

Əsas mülahizə 3: Əməkdaşlıq müxtəlif formalarda ola bilər. Həmin forma, formalizasiya dərəcəsi və əməkdaşlığın gərginliyi əməkdaşlığın effektivliyini və səmərəliliyini artırmalıdır və MBI-na nəzarət üzrə hər bir qurumun cavabdehliyinin təbiətinə və dairəsinə və qurumların müxtəlif yurisdiksiyalarının əməkdaşlığında MBI-nun sistem əhəmiyyətinə uyğun olmalıdır. Əməkdaşlıq qaydaları elə idarə olunmalıdır ki, belə qaydalarda iştirak edən qurumların sayı ilə əlaqədar əməkdaşlığın effektivliyini və səmərəliliyini təmin etsin.

Əməkdaşlıq formaları

3.1: Əsas mülahizə 1 əsasında müəyyən olunmuş hər bir MBI üçün əməkdaşlıq formaları hansılardır?

3.2: Əməkdaşlıq formaları hər bir qurumun MBI-na nəzarət üzrə cavabdehliyinin təbiətinə və dairəsinə necə uyğunluq təşkil edir?

Əməkdaşlığın effektivliyi və səmərəliliyi

3.3: Əməkdaşlıq qaydalarının idarə edilməsi əməkdaşlığın effektivliyini və səmərəliliyini, o cümlədən belə qaydalarda iştirak edən qurumların sayı ilə bağlı olaraq necə artırır?

Əsas mülahizə 4: Əməkdaşlıq qaydalarının münasib olduğu MBI üzrə ən azı bir qurum bütün müvafiq qurumlar arasında effektiv və səmərəli əməkdaşlığın yaradılması üzrə məsuliyyəti üzərinə götürməlidir. Heç bir digər qurumun bu məsuliyyəti qəbul etmədiyi beynəlxalq əməkdaşlıq qaydalarında əsas odur ki, MBI-nun yerli yurisdiksiyasında ilkin məsuliyyətə malik qurum və ya qurumlar bu məsuliyyəti qəbul etməlidir.

4.1: Müvafiq əməkdaşlıq qaydalarına malik əsas mülahizə 1 əsasında müəyyən olunmuş hər bir MBI üzrə bütün müvafiq qurumlar arasında effektiv və səmərəli əməkdaşlığın qurulması üçün hansı qurum və ya qurumlar məsuliyyəti üzərinə götürüb?

4.2: Bu əməkdaşlıqla bağlı bu qurumun və ya qurumların öhdəlikləri nədən ibarətdir?

Əsas mülahizə 5: Ən azı bir qurum MBI-nun bu prinsiplərə qarşı dövrü qiymətləndirilməsini təmin

etməlidir və bu qiymətləndirmələri hazırlayarkən həmin MBİ-na nəzarəti həyata keçirən və MBİ-nun onlar üçün sistemik əhəmiyyət daşıdığı digər qurumlarla məsləhətləşməlidir.

5.1: Hansı müvafiq qurum həmin MBİ-nun bu prinsiplərə qarşı dövrü qiymətləndirilməsini təmin edir?

5.2: Bu qurum həmin MBİ-na nəzarəti həyata keçirən və MBİ-nun onlar üçün sistemik əhəmiyyət daşıdığı digər müvafiq qurumlarla qiymətləndirmələri necə məsləhətləşir və bölüşür?

Əsas mülahizə 6: MBİ-nin system əhəmiyyətli hesab edilən istənilən valyutadakı hesablaşmaları ilə bağlı ödəniş və hesablaşma qaydalarını və əlaqəli likvidlik riskinin idarə olunması prosedurlarını qiymətləndirərkən həmin MBİ ilə bağlı ilkin məsuliyyət daşıyan qurum və ya qurumlar emitent mərkəzi bankların mövqeyini nəzərə almalıdır. Emitent mərkəzi bankdan öz cavabdehliyi çərçivəsində bu qaydaların və prosedurların qiymətləndirməsini həyata keçirmək tələb olunduqda həmin mərkəzi bank MBİ ilə bağlı ilkin məsuliyyət daşıyan qurum və ya qurumların mövqeyini nəzərə almalıdır.

6.1: İlkin tənzimləmə və nəzarət məsuliyyəti daşıyan qurum və ya qurumlar MBİ-nun ödəniş və hesablaşma qaydalarını və müvafiq likvidlik risklərinin idarə edilməsi prosedurlarını hansı valyuta (və ya valyutalar) üzrə qiymətləndirir?

6.2: MBİ-nun hesablaşmalarının sistemik əhəmiyyətə malik olduğu hər hansı valyutada ödəniş və hesablaşma qaydalarını və müvafiq likvidlik risklərinin idarə edilməsi prosedurlarını qiymətləndirərkən MBİ ilə bağlı ilkin tənzimləmə və nəzarət məsuliyyəti daşıyan qurum və ya qurumlar emitent bank(lar)ın mövqeyini necə nəzərə alır?

6.3: MBİ-nun ödəniş və hesablaşma qaydaları və likvidlik risk idarəetmə prosedurlarının qiymətləndirilməsini həyata keçirərkən emitent mərkəzi bank MBİ ilə bağlı ilkin məsuliyyət daşıyan qurum və ya qurumların mövqeyini necə nəzərə alır?

Əsas mülahizə 7: Müvafiq qurumlar digər bir qurumun tənzimləmə və nəzarət maraqlarına əhəmiyyətli təsir edə biləcək MBİ ilə bağlı gözlənilən əhəmiyyətli tənzimləmə dəyişiklikləri və əks tədbirlərə dair mümkün olduqda və ya əks təqdirdə daha sonra mümkün qədər tez əvvəlcədən məlumat verməlidir.

7.1: Müvafiq qurumlar digər bir yerli və ya xarici qurumun müvafiq tənzimləmə və nəzarət maraqlarına əhəmiyyətli təsir edə biləcək MBİ ilə bağlı gözlənilən əhəmiyyətli tənzimləmə dəyişiklikləri və əks tədbirlərə dair mümkün olduqda və ya əks təqdirdə daha sonra mümkün qədər tez əvvəlcədən məlumatları necə təmin edir?

7.2: Müvafiq hallarda bu qurum MBİ ilə bağlı görülən belə tənzimləyici tədbirlərlə əlaqədar belə qurumların mövqeyini necə nəzərdən keçirir?

Əsas mülahizə 8: Müvafiq qurumlar TR-də qeyd olunan ticarət məlumatlarına operativ çıxışın təmin edilməsi üçün kordinasiya olunmalıdır.

8.1: Qurum digər yurisdiksiyalarla bağlı məlumatları özündə saxlayan TR-ni tənzimlədikdə və ya ona nəzarət etdikdə belə qurum öz cavabdehliyinə uyğun ticarət məlumatlarında əhəmiyyətli marağı olan digər qurumların TR-dəki ticarət məlumatlarına operativ və müvafiq çıxışını təmin etmək üçün onlarla necə koordinasiya olunur?

Əsas mülahizə 9: Hər bir qurum həmin qurumun mühakiməsinə görə MBİ ehtiyatlı şəkildə hazırlanmış və idarə olunmursa və ya prinsiplərə kifayət qədər riayət olunmursa MBİ-dan istifadənin və ya belə bir MBİ-na xidmət göstərilməsinin qarşısını almaq üçün öz diskretliyini qoruyub saxlayır. Belə diskretlik tətbiq edən bir qurum MBİ-na və həmin MBİ-na nəzarət üzrə ilkin məsuliyyət daşıyan quruma və ya qurumlara görülən tədbir üzrə aydın əsaslandırma təqdim etməlidir.

9.1: Qurum MBİ-nin ehtiyatlı şəkildə hazırlanmadığını və idarə olunmadığını və ya prinsiplərə kifayət qədər riayət olunmadığını əsas gətirməklə MBİ-dan istifadənin və ya belə bir MBİ-na xidmət göstərilməsinin qarşısını almaq üçün diskretlik tətbiq edibmi?

9.2: Həmin təqdirdə bu qurum MBİ-na və həmin MBİ-na nəzarət üzrə ilkin məsuliyyət daşıyan quruma və ya qurumlara görülən tədbir üzrə aydın əsaslandırma təqdim edibmi?

Əsas mülahizə 10: Qurumlar arasında əməkdaşlıq qaydaları heç bir halda hər bir iştirakçı qurumun

qanuni, hüquqi və ya digər səlahiyyətlərinə ziyan vermir və ya heç bir halda qurumun öz qanuni və ya hüquqi tapşırıqlarını yerinə yetirmək səlahiyyətlərini və ya onun bu qüvvələrə uyğun olaraq çıxış etmək diskretliyini məhdudlaşdırmır.

Bu əsas mülahizə ilə bağlı hər hansı sual mövcud deyil.

Əlavə A: MBI MBI açıqlama nümunəsi

Cavab verən müəssisə: [MBI-nun adı]

MBI-nun fəaliyyət göstərdiyi yurisdiksiya(lar): [yurisdiksiyaları daxil edin]

MBI-nu tənzimləyən və ona nəzarət edən qurum(lar): [qurumları daxil edin]

Bu açıqlamanın tarixi [tarix].

Bu açıqlamanı həmçinin bu ünvandan əldə etmək olar [internet sayt ünvanı].

Əlavə məlumat üçün lütfən əlaqə saxlayın [əlaqə detalları].

I. Xülasə

Bu bölmə açıqlama çərçivəsinin, o cümlədən MBI-nun qısa icmalının əsas məqamlarını, o cümlədən MBI-nun, onun iştirakçılarının, hüquqi və tənzimləyici çərçivəsinin, əsas risklərinin və əsas risklərin idarəedilməsi və digər müvafiq təcrübələrinin qısa icmalını yekunlaşdırmalıdır.

II. Açıqlanmanın son yenilənməsindən bəri edilmiş əsas dəyişikliklərin icmalı

Bu bölmə MBI-nun son açıqlamasından bəri onun təşkilinə, xidmətlərinə, dizaynına, qaydalarına, xidmət etdiyi bazarlara və tənzimləyici şəraitinə edilmiş əsas dəyişiklikləri yekunlaşdırmalıdır. MBI açıqlamasında belə dəyişikliklərin əks olunduğu bölmələri qeyd etməlidir.

III. MBI üzrə ümumi anlayış

MBI-nun və onun xidmət etdiyi bazarların ümumi təsviri

Bu bölmə MBI tərəfindən təklif olunan xidmətlərin və icra edilən funksiyaların əsas və yığcam təsvirlərini verməlidir. Həmçinin MBI-nun xidmət etdiyi bazarların və bu bazarlar daxilində icra etdiyi rolunun icmalını təmin etməlidir. Bundan əlavə bu bölməyə MBI-nun xidmətləri və əməliyyatlarına dair əsas məlumatları və fəaliyyət statistikasını daxil olmalıdır. MBI məsələn, məhsul tipi üzrə əsas həcmi və dəyər statistikasını, MBI-nun iştirakçılarına orta gündəlik məcmu risklərini və MBI-nun əməliyyat etibarlılığına dair statistikanı təmin etməlidir.

MBI-nun ümumi təşkili

Bu bölmə MBI-nun təşkilati və rəhbərlik strukturunun icmalını, o cümlədən MBI-nun rəhbərlik siyasəti və strukturu və idarəetmə strukturunun təsvirini verməlidir.

Hüquqi və tənzimləyici çərçivə

Bu bölmə MBI-nun hüquqi və tənzimləyici çərçivəsinin icmalını, o cümlədən onun hüquqi və mülkiyyət strukturunu, MBI-nun fəaliyyətinin hər bir əsas aspekti üzrə hüquqi bazanı və MBI üçün nəzərdə tutulmuş

çərçivəni təmin etməlidir.

Sistem dizaynı və əməliyyatlar

Bu bölmə MBI-nun dizaynını və əməliyyatlarını izah etməlidir. Həmçinin əməliyyat prosesinin səciyyəvi həyat dövrüyyəsinin aydın təsvirini verməlidir. Bu məlumat MBI-nun əməliyyatı necə emal etməsini, o cümlədən hadisələrin zaman ardıcılığını, əməliyyatın şamil edildiyi təsdiqləmə və yoxlamaları və iştirakçı tərəflərin cavabdehliklərini diqqət önünə çəkməlidir.

IV. Prinsiplər üzrə yekun nəqli açıqlama

Bu bölmə oxucunun MBI-nun bu prinsipə riayət olunmasına yanaşmasını başa düşməsini təmin etmək üçün hər bir müvafiq prinsip üçün yetərli detallara və məzmunla malik yekun nəqli açıqlama verməlidir.

Prinsiplər üzrə yekun nəqli açıqlama

Prinsip X

Prinsipin mətni

	<i>Bu bölmə oxucuların MBI-nun bu prinsipə riayət olunmasına yanaşmasını və metodunu başa düşməsini təmin etmək üçün yetərli detallara və məzmunla malik yekun nəqli açıqlama, eləcə də hər hansı başqa əlavə məlumat verməlidir. Bu prinsip üzrə yekun nəqli açıqlamanı hazırlayarkən MBI açıqlamada verilməsi gözlənilən əsas məqamlar və detallar səviyyəsinə istiqamət kimi bu hesabatın 5-ci bölməsinə istinad etməlidir. Müzakirələrə əlavə olaraq müvafiq yerlərdə ictimaiyyətə açıq sənədlərə çarpaz istinadlar daxil edilməlidir.</i>
<i>lara cavablar (seçim</i>	<i>Seçim əsaslı bu bölmə bu hesabatın 5-ci Bölməsində verilmiş fərdi suallara cavabları təmin etməlidir. Suallara cavablar əsas mülahizələr üzrə təşkil olunmalıdır.</i>

V. İctimaiyyət üçün açıq resursların siyahısı

Bu bölmə oxucunun MBI-nu və onun hər bir müvafiq prinsipə riayət olunmasına yanaşmasını başa düşməkdə yardımçı ola biləcək ictimaiyyətə açıq resursları, o cümlədən açıqlamada istinad olunan resursları göstərməlidir.

Əlavə B:
MBİ-ları üzrə prinsiplərə riayət
olunmasına dair qiymətləndirmə hesabat
nümunəsi

I Xülasə

Bu bölmə qiymətləndirmənin əsas məlumatlarını əks etdirməlidir.

II. Giriş

Bu bölmə hesabatı təqdim etməli və qiymətləndirmə ilə bağlı aşağıdakı əsas məlumatlardan ibarət olmalıdır:

- Qiymətləndirici: qiymətləndirmə aparən orqanların və qiymətləndiricilərin müəyyən edilməsi.
- Qiymətləndirmənin məqsədi: qiymətləndirmənin məqsədinin və məzmunun müəyyən edilməsi.
- Qiymətləndirmə dairəsi: MBİ-nun, MBİ-nun əməliyyatlar və xidmətlər kompleksinin və qiymətləndirilən prinsiplər kompleksinin müəyyən olunması.
- Qiymətləndirmə metodologiyası: qiymətləndirmə aparılmasında riayət olunan prosesin müəyyən olunması Bütün prinsiplər qiymətləndirilmədikdə müəyyən prinsiplərin nə üçün qiymətləndirilməməsinin izahı verilməlidir.
- Qiymətləndirmədə informasiya mənbələri: qiymətləndirmənin aparılmasında istifadə olunan əsas informasiya mənbələrinin, o cümlədən ictimai və qeyri-ictimai mənbələrin müəyyən olunması. Bu mənbələrə yazılı sənədləşmələr (məsələn, digər qiymətləndirmələr, sorğular, hesabatlar, araşdırmalar, müvafiq qanunlar və qaydalar, tənzimləyici və sənaye istinadları) və MBİ, qurumlar və müvafiq kastodianlar, qiymətli kağız brokerləri və son istifadəçi assosiasiyaları ilə danışıqlar daxil edilə bilər.

Bundan əlavə bu bölmə qiymətləndirmənin aparılmasında hər hansı çətinlikləri, məsələn informasiyanın və əməkdaşlığın çatışmazlığı və qiymətləndirmə prosesini və onun dairəsini məhdudlaşdıran hər hansı amili qeyd etməlidir. Eyni zamanda tələb olunan, lakin əldə olunmayan hər hansı informasiyanın hesabı verilməlidir.

III. Ödəniş, klirinq və hesablaşma mənzərəsinin icmalı

Bu bölmə MBİ-nun fəaliyyət dairəsini başa düşməyə kömək etmək üçün bütöv ödəniş, klirinq və hesablaşma mənzərəsində MBİ-nun rolunun ümumi təsvirini; MBİ-nun əməliyyatlarının və xidmətlərinin ümumi təsvirini; və yekun statistikanı verməlidir. Ümumi təsvir və yekun statistika müvafiq qaydada digər MBİ-ları ilə müqayisələri asanlaşdırmalıdır.

Bu bölmə həmçinin MBİ ilə bağlı tənzimləyici və nəzarət çərçivəsinin ümumi təsvirini; müvafiq qurumların qısa təsvirini; və yaxın keçmişdə həyata keçirilən və ya yaxın gələcəkdə həyata keçirilməsi planlaşdırılan əsas dəyişikliklər və islahatların icmalını verməlidir.

IV. Yekun qiymətləndirmə

Prinsiplərə riayət olunması üzrə yekun qiymətləndirmə

Bu bölmə prinsiplərin ətraflı qiymətləndirməsinin əsas məlumatlarını yekunlaşdırmaqlıdır. Hər bir prinsip üzrə qiymətləndirmə -

- MBI-nun əsas təcrübələrini və nailiyyətlərini əks etdirməli;
- Müəyyən olunmuş maraq doğuran məsələləri göstərməli; və
- Tam riayət olunmayan hər bir prinsipə dair şərh verməli və “geniş riayət olunmuş”, “qismən riayət olunmuş” və ya “riayət olunmamış” kimi dərəcələrin təyin olunmasının əsas səbəblərini qeyd etməli; riayət etməmə dərəcəsinə təsir edə bilən risk faktorlarını göstərməli; və maraq doğuran məsələlərin həll olunub olunmadığını, eləcə də hazırkı cəhdlər nəzərdə tutulduğu kimi davam edərsə nail olunacaq riayət etmə dərəcəsinə göstərməlidir.

Bu bölmə riayət etmənin prinsiplər üzrə qiymətləndirmə nəticələrinin icmalını verməlidir (bax. Cədvəl 1).

Cədvəl 1 **Reyting icmal**

Qiymətləndirmə kateqoriyası	Prinsip
Riayət olunmuş	<i>Məsələn Prinsip 1, 3, 6 və 8</i>
Geniş riayət olunmuş	
Qismən riayət olunmuş	
Riayət olunmamış	
Qeyri-müvafiq	

MBİ-lər üçün tövsiyələr

Bu bölməyə MBI-nun prinsiplərə riayət etməsini yaxşılaşdırmaq üçün təklif olunan addımlar daxil edilməlidir. Cədvəl 2-də qiymətləndiricilər maraq doğuran məsələləri və MBI-nun prinsiplərə riayət etməsindəki digər boşluqları və çatışmazlıqları, eləcə də həmin prinsiplərin yerinə yetirilməsi üzrə tövsiyələri və MBI-nun tədbir görməli olduğu zaman çərçivəsini daxil etməlidir.

Qiymətləndiricilər tövsiyələri prioritet əsasında, yerinə yetirilməsi ən zəruri olandan ən az zəruri olana doğru daxil etməlidir. Qiymətləndiricilər həmçinin tövsiyə olunan tədbirin prinsipə riayət olunması səviyyəsində yaxşılaşmaya səbəb olacaq formasını izah etməlidir. MBI-nun təkmilləşdirmələrlə bağlı fəaliyyətdə olan planları mövcuddursa bu şərtlər bölməsində qeyd edilməlidir. Riayət etməyə hər hansı xüsusi maneələr də qeyd edilməlidir.

Çoxsaylı maraq doğuran məsələlər və ya digər boşluqlar və ya çatışmazlıqlar müəyyən olunduqda bəzi prinsiplər bir neçə dəfə daxil edilə bilər.

Cədvəl 2 Təvsiyələrin prioritet əsasında siyahısı

Prinsip	Maraq doğuran məsələ və ya digər boşluq və ya çatışmazlıq	Təvsiyə olunan tədbir və şərtlər	Təvsiyə olunan tədbirin idarə edilməsi üçün zaman çərçivəsi

V. Ətraflı qiymətləndirmə hesabatı

Ətraflı qiymətləndirmə cədvəli müvafiq əsas mülahizələr, əsas yekunlar və hər bir müvafiq prinsip üzrə qiymətləndirmə reytingi ilə bağlı MBI-nun təsvirini verməlidir (bax Cədvəl 3).

Cədvəl 3 Prinsiplərə riayət olunması üzrə ətraflı qiymətləndirmə

Hər bir müvafiq prinsip üzrə

Prinsip X <i>Prinsipin mətni</i> Əsas mülahizə 1 Əsas mülahizənin mətni	<i>Bu bölmə MBI-nun təcrübələri barədə məlumat verməlidir, çünki onlar əsas mülahizəyə aiddir. Qiymətləndiricilər hər bir müvafiq əsas mülahizə üzrə suallarla müşaiyat olunmalıdır və müvafiq hallarda məlumatları Bölmə 5-də verilmiş sullarda təqdim olunan mövzu başlıqlarına əsasən təşkil etməlidir. Yalnız qiymətləndirilən MBI kateqoriyasına aid əsas mülahizələr seçilməlidir.</i> <i>Cavablar MBI operatorları və iştirakçılarının həqiqi təcrübələrini əks etdirməlidir. Bölmə 5-dəki suallar siyahısı qiymətləndiricilərin faktlar toplanmasına yardımçı vasitədir və çeklist kimi nəzərdə tutulmamışdır. Bu sualların hər birinə xüsusi cavabların qiymətləndirmə hesabatının tərkibinə daxil olması zəruri deyil.</i>
---	--

Cədvəl 3 (davamı) **Prinsiplərə riayət olunması üzrə ətraflı qiymətləndirmə**

Prinsip üzrə əsas nəticələr	<i>Bu bölmə hər bir müvafiq əsas mülahizə üzrə toplanan əlavə faktlara əsasən hər bir prinsip üzrə qiymətləndiricilər tərəfindən toplanmış əsas informasiyanın nəqli icmalını verməlidir. Nəqli icmal MBI-nun təcrübələrini və nailiyyətlərini yekunlaşdırmalı, hər hansı maraq doğuran məsələnin ciddiyyətini göstərməli və hər hansı digər boşluqları və ya çatışmazlıqları müəyyən etməlidir.</i>
Prinsipin qiymətləndirilməsi	<i>Bu bölmə prinsipin “riayət olunan”, “geniş riayət olunan”, “qismən riayət olunan”, “riayət olunmayan” və ya “qeyri-müvafiq” olub olmadığını göstərməlidir. Bu bölmə həmçinin təyin olunmuş reyting üzrə əsaslandırma təmin etməlidir.</i>
Təvsiyələr və şərtlər	<i>Bu bölmə hər bir müəyyən olunmuş maraq doğuran məsələlər və digər boşluqlar və çatışmazlıqlar üzrə tövsiyə olunan tədbirləri və digər şərtləri verməlidir.</i>

Əlavə C:
Qurumların MBİ-ları üzrə prinsiplərinə riayət olunmasına
dair qiymətləndirmə hesabat nümunəsi

I Xülasə

Bu bölmə qiymətləndirmənin əsas məlumatlarını əks etdirməlidir.

II Giriş

Bu bölmə hesabatı təqdim etməli və qiymətləndirmə ilə bağlı aşağıdakı əsas məlumatlardan ibarət olmalıdır:

- Qiymətləndirici: qiymətləndirmə aparən orqanların və qiymətləndiricilərin müəyyən edilməsi.
- Qiymətləndirmənin məqsədi: qiymətləndirmənin məqsədinin və məzmunun müəyyən edilməsi.
- Qiymətləndirmə dairəsi: Qurumların; qurumların MBİ-nun tənzimlənməsi və onlara nəzarət üzrə cavabdehliyin; və qiymətləndirilən cavabdehliyin müəyyən olunması.
- Qiymətləndirmə metodologiyası: qiymətləndirmə aparılmasında riayət olunan prosesin müəyyən olunması. Bütün prinsiplər qiymətləndirilmədikdə müəyyən prinsiplərin nə üçün qiymətləndirilməməsinin izahı verilməlidir.
- Qiymətləndirmədə informasiya mənbələri: qiymətləndirmənin aparılmasında istifadə olunan əsas informasiya mənbələrinin, o cümlədən ictimai və qeyri-ictimai mənbələrin müəyyən olunması. Bu mənbələrə yazılı sənədləşmələr (məsələn, digər qiymətləndirmələr, sorğular, hesabatlar, araşdırmalar, müvafiq qanunlar və qaydalar, tənzimləyici və sənaye istinadları) və qurumlar və müvafiq sənaye səhmdarları ilə danışıqlar daxil edilə bilər.
- Bundan əlavə bu bölmə qiymətləndirmənin aparılmasında hər hansı çətinlikləri, məsələn informasiyanın və əməkdaşlığın çatışmazlığı və qiymətləndirmə prosesini və onun dairəsini məhdudlaşdıran hər hansı amili qeyd etməlidir. Eyni zamanda tələb olunan, lakin əldə olunmayan hər hansı informasiyanın hesabı verilməlidir.

III. Ödəniş, kliring və hesablaşma mənzərəsinin icmalı

Bu bölmə bütöv ödəniş, kliring və hesablaşma mənzərəsin ümumi təsvirini; yurisdiksiyadakı MBİ ilə bağlı tənzimləyici və nəzarət çərçivəsinin ümumi təsvirini; müvafiq qurumların qısa təsvirini; və yaxın keçmişdə həyata keçirilən və ya yaxın gələcəkdə həyata keçirilməsi planlaşdırılan əsas dəyişikliklər və islahatların icmalını verməlidir.

IV. Yekun qiymətləndirmə

Cavabdehliyə riayət olunması üzrə yekun qiymətləndirmə

Bu bölmə cavabdehliyin ətraflı qiymətləndirilməsinin əsas məlumatlarını

yekunlaşdırılmalıdır. Hər bir cavabdehlik üzrə qiymətləndirmə -

- Qurumların əsas təcrübələrini və nailiyyətlərini əks etdirməli;
- Müəyyən olunmuş maraq doğuran məsələləri göstərməli; və
- Tam riayət olunmayan hər bir cavabdehliyə dair şərh verməli və “geniş riayət olunmuş”, “qismən riayət olunmuş” və ya “riayət olunmamış” kimi dərəcələrin təyin olunmasının əsas səbəblərini qeyd etməli; riayət etməmə dərəcəsinə təsir edən bilən risk faktorlarını göstərməli; və maraq doğuran məsələlərin həll olunub olunmadığını, eləcə də hazırkı cəhdlər nəzərdə tutulduğu kimi davam edərsə nail olunacaq riayət etmə dərəcəsini göstərməlidir.

Bu bölmə riayət etmənin cavabdehlik üzrə qiymətləndirmə nəticələrinin icmalını verməlidir (bax. Cədvəl 1).

**Cədvəl 1. Reyting
icmalı**

Qiymətləndirmə kateqoriyası	Cavabdehlik
Riayət olunmuş	Məsələn Cavabdehlik <i>A</i> və <i>B</i>
Geniş riayət olunmuş	Məsələn Cavabdehlik <i>B</i> , <i>D</i> və <i>E</i>
Qismən riayət olunmuş	
Riayət olunmamış	
Qeyri-müvafiq	

Qurumlar üçün tövsiyələr

Bu bölməyə qurumların cavabdehliyə riayət etməsini yaxşılaşdırmaq üçün təklif olunan addımlar daxil edilməlidir. Cədvəl 2-də qiymətləndiricilər maraq doğuran məsələləri və qurumların cavabdehliyə riayət etməsindəki digər boşluqları və çatışmazlıqları, eləcə də həmin cavabdehliklərin yerinə yetirilməsi üzrə tövsiyələri və müvafiq qurumların tədbir görməli olduğu zaman çərçivəsini daxil etməlidir.

Qiymətləndiricilər tövsiyələri prioritet əsasında, yerinə yetirilməsi ən zəruri olandan ən az zəruri olana doğru daxil etməlidir. Qiymətləndiricilər həmçinin tövsiyə olunan tədbirin cavabdehliyə riayət olunması səviyyəsində yaxşılaşmaya səbəb olacaq formasını izah etməlidir. Riayət etməyə hər hansı xüsusi maneələr də qeyd edilməlidir. Qurumların təkmilləşdirmələrlə bağlı fəaliyyətdə olan planları mövcuddursa bu şərtlər bölməsində qeyd edilməlidir.

Çoxsaylı maraq doğuran məsələlər və ya digər boşluqlar və ya çatışmazlıqlar müəyyən olunduqda bəzi cavabdehliklər bir neçə dəfə daxil edilə bilər.

**Cədvəl 2 Tövsiyələrin prioritet
əsasında siyahısı**

Cavabdehlik	Maraq doğuran məsələ və ya digər boşluq və ya çatışmazlıq	Təvsiyyə olunan tədbir və şərtlər	Müvafiq tərəflər	Təvsiyyə olunan tədbirin idarə edilməsi üçün zaman çərçivəsi

V. Ətraflı qiymətləndirmə hesabı

Ətraflı qiymətləndirmə cədvəli əsas mülahizələr, əsas yekunlar və hər bir cavabdehlik üzrə qiymətləndirmə reytingi ilə bağlı təsvir verməlidir (bax Cədvəl 3).

Cədvəl 3 Cavabdehliklərə riayət olunması üzrə ətraflı
qiymətləndirmə

<i>Hər bir cavabdehlik üzrə</i>	
Cavabdehlik X	
<i>Cavabdehliyin mətni</i>	
Əsas mülahizə 1 Əsas mülahizənin mətni	<i>Bu bölmə MBİ-nin təcrübələri barədə məlumat verməlidir, çünki onlar əsas mülahizəyə aiddir. Qiymətləndiricilər hər bir əsas mülahizə üzrə suallarla müşaiyə olunmalıdır və müvafiq hallarda məlumatları Bölmə 6-da verilmiş suallarda təqdim olunan mövzu başlıqlarına əsasən təşkil etməlidir.</i> <i>Cavablar qurumların həqiqi təcrübələrini əks etdirməlidir. Bölmə 6-dakı suallar siyahısı qiymətləndiricilərin faktlar toplamasına yardımçı vasitədir və çeklist kimi nəzərdə tutulmamışdır. Bu sualların hər birinə xüsusi cavabların qiymətləndirmə hesabatının tərkibinə daxil olması zəruri deyil.</i>

Əlavə D:
MBİ-nun prinsiplərinə və qurumların cavabdehliyinə riayət olunması üzrə ölkə
qiymətləndirmə hesabat nümunəsi

I Xülasə

Bu bölmə qiymətləndirmənin əsas müvafiq məlumatlarını əks etdirməlidir.

II Giriş

Bu bölmə hesabatı təqdim etməli və qiymətləndirmə ilə bağlı aşağıdakı əsas məlumatlardan ibarət olmalıdır:

- Qiymətləndirici: qiymətləndirmə aparən orqanların və qiymətləndiricilərin müəyyən edilməsi.
- Qiymətləndirmənin məqsədi: qiymətləndirmənin məqsədinin və məzmununun müəyyən edilməsi.
- Qiymətləndirmə dairəsi: MBİ-larının, MBİ-larının əməliyyatlar və xidmətlər kompleksinin (o cümlədən xidmət olunan vasitələr və bazarlar) və qiymətləndirilən prinsiplər kompleksinin müəyyən olunması. Qurumların; qurumların MBİ-nun tənzimlənməsi və onlara nəzarət üzrə cavabdehliyin; və qiymətləndirilən cavabdehliyin müəyyən olunması.
- Qiymətləndirmə metodologiyası: qiymətləndirmə aparılmasında riayət olunan prosesin müəyyən olunması Bütün prinsiplər və ya cavabdehliklər qiymətləndirilmədikdə müəyyən prinsiplərin və ya cavabdehliklərin nə üçün qiymətləndirilməməsinin izahı verilməlidir.
- Qiymətləndirmədə informasiya mənbələri: qiymətləndirmənin aparılmasında istifadə olunan əsas informasiya mənbələrinin, o cümlədən ictimai və qeyri-ictimai mənbələrin müəyyən olunması. Bu mənbələrə yazılı sənədləşmələr (məsələn, digər qiymətləndirmələr, sorğular, hesabatlar, araşdırmalar, müvafiq qanunlar və qaydalar, tənzimləyici və sənaye istinadları) və MBİ-lar, qurumlar və müvafiq sənaye səhmdarları (məsələn iştirakçılar, fond birjalrı, kastodianlar, qiymətli kağız brokerləri və ya son istifadəçi assosiasiyaları) ilə danışıqlar daxil edilə bilər.
- Bundan əlavə bu bölmə qiymətləndirmənin aparılmasında hər hansı çətinlikləri, məsələn informasiyanın və əməkdaşlığın çatışmazlığı və qiymətləndirmə prosesini və onun dairəsini məhdudlaşdıran hər hansı amili qeyd etməlidir. Eyni zamanda tələb olunan, lakin əldə olunmayan hər hansı informasiyanın hesabı verilməlidir..

III. Ödəniş, klirinq və hesablaşma mənzərəsinin xülasəsi

Bu bölmə bütöv ödəniş, qiymətli kağızlar və ya derivativlər, klirinq və hesablaşma arxitekturasının ümumi təsvirini verməlidir.

Bu bölmə həmçinin MBİ-larının əməliyyatlarının və xidmətlərinin ümumi təsvirini; və MBİ-larının fəaliyyət dairəsini başa düşməyə yardım etmək üçün yekun statistikanı verməlidir.

Ümumi təsvir və yekun statistika həm eyni ölkədən, həm də digər müvafiq ölkələrdən eyni tip müqayisə ilə aparılmalıdır.

Bu bölmə MBI-larla bağlı tənzimləyici və nəzarət çərçivəsinin ümumi təsvirini; müvafiq qurumların qısa təsvirini; və yaxın keçmişdə həyata keçirilən və ya yaxın gələcəkdə həyata keçirilməsi planlaşdırılan əsas dəyişikliklər və islahatların icmalını verməlidir.

IV. Yekun qiymətləndirmə

IV.1 Prinsiplərə riayət olunması üzrə yekun qiymətləndirmə

Bu bölmə prinsiplərin ətraflı qiymətləndirilməsinin əsas məlumatlarını yekunlaşdırmalıdır. Qiymətləndiricilər prinsiplərə riayət olunmasının ətraflı qiymətləndirilməsinə dair əsas məlumatları aşağıdakı əsas kateqoriyalar üzrə bildirməlidir: (a) ümumi təşkil (Prinsip 1 və 3); kredit və likvidlik risklərinin idarəedilməsi (Prinsip 4-7); (c) hesablaşma (Prinsip 8-10); (d) mərkəzi qiymətli kağızlar depozitarları və dəyər mübadiləsi hesablaşma sistemləri (Prinsip 11 və 12); (e) defolt idarəetmə (Prinsip 13 və 14); ümumi biznes və əməliyyat risklərinin idarəedilməsi (Prinsip 15-17); (g) çıxış (Prinsip 18-20); (h) effektivlik (Prinsip 21 və 22); və (i) şəffaflıq (Prinsip 23 və 24).

Qiymətləndiricilər hər bir kateqoriyaya əsasən hər bir MBI üçün -

- MBI-nun əsas təcrübələrini və nailiyyətlərini əks etdirməli;
- Müəyyən olunmuş maraq doğuran məsələləri göstərməli; və
- Tam riayət olunmayan hər bir prinsipə dair şərh verməli və “geniş riayət olunmuş”, “qismən riayət olunmuş” və ya “riayət olunmamış” kimi dərəcələrin təyin olunmasının əsas səbəblərini qeyd etməli; riayət etməmə dərəcəsinə təsir edə bilən risk faktorlarını göstərməli; və maraq doğuran məsələlərin həll olunub olunmadığını, eləcə də hazırki cəhdlər nəzərdə tutulduğu kimi davam edərsə nail olunacaq riayət etmə dərəcəsini göstərməlidir.

Bu bölmə riayət etmənin prinsiplər üzrə qiymətləndirmə nəticələrinin icmalını verməlidir (bax. Cədvəl 1).

Cədvəl 1 **Prinsiplər**
üzrə reyting icmal
[MBI-nin adı]

Qiymətləndirmə kateqoriyası	Prinsip
Riayət olunmuş	Məsələn <i>Prinsip 1, 3, 6 və 8</i>
Geniş riayət olunmuş	
Qismən riayət olunmuş	
Riayət olunmamış	

Qeyri-müvafiq	
---------------	--

IV.2 Cavabdehliyə riayət olunması üzrə yekun qiymətləndirmə

Bu bölmə cavabdehliyin ətraflı qiymətləndirməsinin əsas məlumatlarını yekunlaşdırmalıdır. Hər bir cavabdehlik üzrə qiymətləndirmə -

- Qurumların əsas təcrübələrini və nailiyyətlərini əks etdirməli;
- Müəyyən olunmuş maraq doğuran məsələləri göstərməli; və
- Tam riayət olunmayan hər bir cavabdehliyə dair şərh verməli və “geniş riayət olunmuş”, “qismən riayət olunmuş” və ya “riayət olunmamış” kimi dərəcələrin təyin olunmasının əsas səbəblərini qeyd etməli; riayət etməmə dərəcəsinə təsir edə bilən risk faktorlarını göstərməli; və maraq doğuran məsələlərin həll olunub olunmadığını, eləcə də hazırkı cəhdlər nəzərdə tutulduğu kimi davam edərsə nail olunacaq riayət etmə dərəcəsini göstərməlidir.

Bu bölmə riayət etmənin cavabdehlik üzrə qiymətləndirmə nəticələrinin icmalını verməlidir (bax. Cədvəl 2).

Cədvəl 2
Cavabdehlik üzrə
reyting icmal

Qiymətləndirmə kateqoriyası	Cavabdehlik
Riayət olunmuş	Məsələn Cavabdehlik <i>A</i> və <i>C</i>
Geniş riayət olunmuş	Məsələn Cavabdehlik <i>B</i> , <i>D</i> və <i>E</i>
Qismən riayət olunmuş	
Riayət olunmamış	
Qeyri-müvafiq	

IV.3 Bazar miqyaslı tövsiyələrin yekun qiymətləndirməsi

Bu bölmə müvafiq olduqda bazar miqyaslı tövsiyələrin qiymətləndirilməsi ilə bağlı hər hansı məlumatı (məsələn FSAP-lar və texniki yardım) təqdim etməlidir.⁷

IV.4 MBI-ları üçün tövsiyələr

MBI-lər üçün tövsiyələr

Bu bölməyə MBI-nun prinsiplərə riayət etməsini yaxşılaşdırmaq üçün təklif olunan addımlar daxil edilməlidir. Cədvəl 3-də qiymətləndiricilər hər bir müəyyən olunmuş maraq doğuran məsələləri və MBI-nun prinsiplərə riayət etməsindəki digər boşluqları və çatışmazlıqları idarə etmək üçün öz tövsiyyələrini və MBI-nun tədbir görməli olduğu zaman çərçivəsini daxil etməlidir.

Qiymətləndiricilər MBI-nun tövsiyyələrini prioritet əsasında, yerinə yetirilməsi ən zəruri olandan ən az zəruri olana doğru daxil etməlidir. Qiymətləndiricilər həmçinin tövsiyyə olunan tədbirin prinsipə riayət olunması səviyyəsində yaxşılaşmaya səbəb olacaq formasını izah etməlidir. MBI-larının təkmilləşdirmələrlə bağlı fəaliyyətdə olan planları mövcuddursa bu şərtlər bölməsində qeyd edilməlidir (baxmayaraq ki, bu planların gələcək təsiri qiymətləndirmə kateqoriyasının hazırkı qiymətləndirməsində əksini tapmayacaq). Riayət etməyə hər hansı xüsusi maneələr də qeyd edilməlidir.

Çoxsaylı maraq doğuran məsələlər və ya digər boşluqlar və ya çatışmazlıqlar müəyyən olunduqda bəzi prinsiplər cədvəldə bir neçə dəfə daxil edilə bilər.

Cədvəl 3 Tövsiyələrin prioritet əsasında siyahısı [MBI-nin adı]

Prinsip	Maraq doğuran məsələ və ya digər boşluq və ya çatışmazlıq	Tövsiyyə olunan tədbir və şərtlər	Tövsiyyə olunan tədbirin idarə edilməsi üçün zaman çərçivəsi

Ölkənin ümumi milli ödəniş sistemini əhatə edən kənar qiymətləndirmələr üzrə bu bölmə geniş ödəniş, klirinq və hesablaşma mühiti üçün təkmilləşdirmə imkanı kimi müəyyən olunan hər hansı müvafiq məsələyə dair şərtlərin daxil edilməsi üçün istifadə edilə bilər.

Qurumlar üçün tövsiyyələr

Bu bölməyə qurumların cavabdehliyə riayət etməsini yaxşılaşdırmaq üçün təklif olunan addımlar daxil edilməlidir. Cədvəl 4-də qiymətləndiricilər hər bir müəyyən olunmuş maraq doğuran məsələləri və qurumların prinsiplərə riayət etməsindəki digər boşluqları və çatışmazlıqları idarə etmək üçün öz tövsiyyələrini və müvafiq qurumların tədbir görməli olduğu zaman çərçivəsini daxil etməlidir.

Qiymətləndiricilər tövsiyyələri prioritet əsasında, yerinə yetirilməsi ən zəruri olandan ən az zəruri olana doğru daxil etməlidir. Qiymətləndiricilər həmçinin tövsiyyə olunan tədbirin cavabdehliyə riayət olunması səviyyəsində yaxşılaşmaya səbəb olacaq formasını izah etməlidir. Qurumların təkmilləşdirmələrlə bağlı fəaliyyətdə olan planları mövcuddursa bu şərtlər bölməsində qeyd edilməlidir (baxmayaraq ki, bu planların gələcək təsiri qiymətləndirmə kateqoriyasının hazırkı qiymətləndirməsində əksini tapmayacaq). Riayət etməyə hər hansı xüsusi maneələr də qeyd edilməlidir. Hər bir müəyyən olunmuş maraq doğuran məsələ ilə məşğul olmaq üçün ən münasib mövqedə duran tərəflər göstərilməlidir.

Çoxsaylı maraq doğuran məsələlər və ya digər boşluqlar və ya çatışmazlıqlar müəyyən olunduqda bəzi cavabdehliklər cədvələ bir neçə dəfə daxil edilə bilər.

Cədvəl 4 Qurumlar üçün tövsiyyələrin
prioritet əsasında siyahısı

Cavabdehlik	Maraq doğuran məsələ və ya digər boşluq və ya çatışmazlıq	Tövsiyyə olunan tədbir və şərtlər	Müvafiq tərəflər	Tövsiyyə olunan tədbirin idarə edilməsi üçün zaman çərçivəsi

IV.6 Bazar miqyaslı məsələlərlə bağlı digər tövsiyyələr

Bu bölmə müvafiq olduqda bazar miqyaslı tövsiyyələrin qiymətləndirilməsindən yaranan hər hansı tövsiyyələri (məsələn FSAP-lar və texniki yardım) təqdim etməlidir.⁸

V. Ətraflı qiymətləndirmə hesabatları

Prinsiplərə riayət olunması üzrə ətraflı qiymətləndirmə cədvəli

Ətraflı qiymətləndirmə cədvəli müvafiq əsas mülahizələr, əsas yekunlar və hər bir prinsip üzrə qiymətləndirmə reytingi ilə bağlı MBI(lar)-nın təsvirini verməlidir (bax Cədvəl 5). Prinsip 1-də

hüquqi əsasda tətbiq olunduğu kimi bu modelin bir nümunəsi də verilir (bax Cədvəl 5- nümunə).

Ölkənin ümumi milli ödəniş sistemini əhatə edən kənar qiymətləndirmələr üzrə bu bölmə geniş ödəniş, klirinq və hesablaşma mühiti üçün təkmilləşdirmə imkanı kimi müəyyən olunan hər hansı müvafiq məsələyə dair şərtlərin daxil edilməsi üçün istifadə edilə bilər.

Cədvəl 5 Prinsiplərə riayət olunması üzrə ətraflı qiymətləndirmə	
Hər bir müvafiq prinsip üzrə	
Prinsip X	
Prinsipin mətni	
Əsas mülahizə 1 Əsas mülahizənin mətni	<i>Bu bölmə MBI-nun təcrübələri barədə məlumat verməlidir, çünki onlar əsas mülahizəyə aiddir. Qiymətləndiricilər hər bir müvafiq əsas mülahizə üzrə suallarla müşaiyat olunmalıdır və müvafiq hallarda məlumatları Bölmə 5-də verilmiş sullarda təqdim olunan mövzu başlıqlarına əsasən təşkil etməlidir. Yalnız qiymətləndirilən MBI kateqoriyasına aid əsas mülahizələr seçilməlidir.</i> <i>Cavablar MBI operatorları və iştirakçılarının həqiqi təcrübələrini əks etdirməlidir. Bölmə 5-dəki suallar siyahısı qiymətləndiricilərin faktlar toplanmasına yardımçı vasitədir və çeklist kimi nəzərdə tutulmamışdır. Bu sualların hər birinə xüsusi cavabların qiymətləndirmə hesabatının tərkibinə daxil olması zəruri deyil.</i>

Prinsiplərə riayət olunması üzrə ətraflı qiymətləndirmənin nümunə cədvəli

Prinsip 1: Hüquqi baza

MBİ bütün müvafiq yurisdiksiyalardakı fəaliyyətinin hər bir əhəmiyyətli aspekti üzrə yaxşı əsaslı, aydın, şəffaf və həyata keçirilə bilən hüquqi bazaya malik olmalıdır..

Əsas mülahizə 1 Hüquqi baza MBİ-nun bütün müvafiq yurisdiksiyalardakı fəaliyyətinin hər bir əhəmiyyətli aspekti üzrə yüksək əminlik təmin etməlidir.	Əhəmiyyətli aspektlər və müvafiq yurisdiksiyalar Əlavə faktları daxil edin
	Hər bir əhəmiyyətli aspekt üzrə hüquqi baza Əlavə faktları daxil edin
Əsas mülahizə 2 MBİ aydın, başa düşülən və müvafiq qanunlara və qaydalara uyğun qaydalara, prosedurlara və müqavilələrə malik olmalıdır.	Əlavə faktları daxil edin
Əsas mülahizə 3 MBİ fəaliyyəti üzrə hüquqi bazanı müvafiq qurumlara, iştirakçılara və müvafiq hallarda iştirakçının müştərilərinə aydın və başa düşülən tərzdə çatdırmağı bacarmalıdır..	Əlavə faktları daxil edin
Əsas mülahizə 4 MBİ bütün müvafiq yurisdiksiyalarda həyata keçirilə bilən qaydalar, prosedurlar və müqavilələrə malik olmalıdır. MBİ-nun belə qaydalar və prosedurlar əsasında gördüyü tədbirlərin qüvvədən düşməyəcəyi, ləğv edilməyəcəyi və təxirə salınmayacağına yüksək əminlik olmalıdır.	Qaydalar, prosedurlar və müqavilələrin həyata keçirilmə qabiliyyəti Əlavə faktları daxil edin
	Qaydalar və prosedurlar üzrə əminlik dərəcəsi Əlavə faktları daxil edin

Əsas mülahizə 5 Çoxsaylı yurisdiksiyalarda iş həyata keçirən MBI yurisdiksiyalarda hər hansı potensial qanunlar münaqişəsindən yaranan riskləri müəyyən etməli və azaltmalıdır.	Əlavə faktları daxil edin
Prinsip 1 üzrə əsas nəticələr	<i>Nəqli hissələri daxil edin</i>
Prinsip 1-in qiymətləndirilməsi	<i>Qiymətləndirməni daxil edin</i>
	<i>Təvsiyələri və şərtləri daxil edin</i>

Cavabdehliyə riayət olunması üzrə ətraflı qiymətləndirmə

Ətraflı qiymətləndirmə cədvəli əsas mülahizələr, əsas yekunlar və hər bir cavabdehlik üzrə qiymətləndirmə reytingi ilə bağlı təsvir verməlidir (bax Cədvəl 6).). Cavabdehlik B-yə tətbiq olunduğu kimi bu modelin bir nümunəsi verilir (bax Cədvəl 6- nümunə).

**Cədvəl 6 Cavabdehliyə riayət olunması üzrə ətraflı
qiymətləndirmə**

<i>Hər bir cavabdehlik üzrə</i>	
Cavabdehlik X	
<i>Cavabdehliyin mətni</i>	
Əsas mülahizə 1 Əsas mülahizənin mətni	<i>Bu bölmə MBI-nun təcrübələri barədə məlumat verməlidir, çünki onlar əsas mülahizəyə aiddir. Qiymətləndiricilər hər bir əsas mülahizə üzrə suallarla müşaiyə olunmalıdır və müvafiq hallarda məlumatları Bölmə 6-da verilmiş sullarda təqdim olunan mövzu başlıqlarına əsasən təşkil etməlidir. Yalnız qiymətləndirilən MBI kateqoriyasına aid əsas mülahizələr seçilməlidir.</i> <i>Cavablar qurumların həqiqi təcrübələrini əks etdirməlidir. Bölmə 6-dakı suallar siyahısı qiymətləndiricilərin faktlar toplamasına yardımçı vasitədir və çeklist kimi nəzərdə tutulmamışdır. Bu sualların hər birinə xüsusi cavabların qiymətləndirmə hesabatının tərkibinə daxil olması zəruri deyil.</i>
Əsas mülahizə N Əsas mülahizənin mətni	Əlavə faktlar..
Cavabdehlik üzrə əsas nəticələr	<i>Bu bölmə hər bir əsas mülahizə üzrə toplanan əlavə faktlara əsasən hər bir cavabdehlik üzrə qiymətləndiricilər tərəfindən toplanmış əsas informasiyanın nəqli icmalını verməlidir. Nəqli icmal qurumların təcrübələrini və nailiyyətlərini yekunlaşdırmalı, hər hansı maraq doğuran məsələnin ciddiyyətini göstərməli və hər hansı digər boşluqları və ya çatışmazlıqları müəyyən etməlidir.</i>
Cavabdehliyin qiymətləndiril məsi	<i>Bu bölmə cavabdehliyin “riayət olunan”, “geniş riayət olunan”, “qismən riayət olunan”, “riayət olunmayan” və ya “qeyri-müvafiq” olub olmadığını göstərməlidir. Bu bölmə həmçinin təyin olunmuş reyting üzrə əsaslandırma təmin etməlidir.</i>
Tövsiyələr və şərtlər	<i>Bu bölmə hər bir müəyyən olunmuş maraq doğuran məsələlər və digər boşluqlar və çatışmazlıqlar üzrə tövsiyə olunan tədbirləri və digər şərtləri verməlidir.</i>

Cavabdehliklərə riayət olunması üzrə ətraflı qiymətləndirmənin nümunə cədvəli

Cavabdehlik B: Tənzimləyici və nəzarət səlahiyyəti və resursları

Mərkəzi banklar, bazar tənzimləyiciləri və digər müvafiq qurumlar MBI-larının tənzimlənməsi və onlara nəzarət olunmasında öz cavabdehliklərini effektiv şəkildə yerinə yetirmək üçün səlahiyyətə və resurslara malik olmalıdır.

Əsas mülahizə 1 Qurumlar müvafiq cavabdehliklərinə uyğun səlahiyyətə, o cümlədən operativ informasiya əldə etmək və dəyişikliklərə və təşhih tədbirlərinə sövq etmək qabiliyyətinə malik olmalıdır.	Müvafiq cavabdehliyə uyğun səlahiyyət Əlavə faktları daxil edin
	Operativ informasiya əldə etmək səlahiyyəti Əlavə faktları daxil edin
	Dəyişikliklərə və təşhih tədbirlərinə sövq etmək səlahiyyəti Əlavə faktları daxil edin
Əsas mülahizə 2 Qurumlar tənzimləyici və nəzarət cavabdehliklərini yerinə yetirmək üçün kifayət qədər resurslara malik olmalıdır.	Əlavə faktları daxil edin
	Əlavə faktları daxil edin
Cavabdehlik B üzrə əsas nəticələr	<i>Nəqli hissələri daxil edin</i>
Cavabdehlik B-nin qiymətləndirilməsi	<i>Qiymətləndirməni daxil edin</i>
Təvsiyələr və şərhlər	<i>Təvsiyələrin və şərhlərin daxil edilməsi</i>